

The image is a full-page photograph of a historic building, likely a palace or manor house, featuring a prominent tower with crenellations. The building has a red-tiled roof and yellow walls. In the foreground, there are vibrant yellow flowers. The sky is blue with some clouds. The text is overlaid on the image.

TADEUSZ KOROWAJ

**DZIEDZICTWO KULTUROWE
POWIATU KĘTRZYŃSKIEGO
DWORY I PAŁACE**

DZIEDZICTWO KULTUROWE POWIATU KĘTRZYŃSKIEGO
DWORY I PAŁACE

TADEUSZ KOROWAJ

DZIEDZICTWO KULTUROWE
POWIATU KĘTRZYŃSKIEGO
DWORY I PAŁACE

Kętrzyn 2020

Na okładce przedniej fragment pałacu w Jegławkach, na okładce tylnej pałac w Łężanach. Wewnętrzne strony wkładki przedstawiają rozmieszczenie dworów i pałaców na terenie powiatu kętrzyńskiego przedstawionych w niniejszej publikacji.

Opracowanie redakcyjne:

Tadeusz Korowaj

Jerzy Kalicki

Wydawca:

Centrum Biblioteczno – Kulturalne Powiatu Kętrzyńskiego w Kętrzynie

Wydanie publikacji wsparli:

- Gmina Barciany
- Wipasz S.A. Wadąg
- Gospodarstwo Rolne Warnikjamy
- Trans – Budowa Kętrzyn
- Bart Autokary Kętrzyn
- Signify Poland sp. z o.o. oddział w Kętrzynie
- MST sp. z o.o. sp.k. Kętrzyn
- MTI Furninova Polska sp. z o.o.
- Eurooptyk, salon optyczny Kętrzyn
- Laboratorium Medyczne OPTIMED
- Agro Fundusz Mazury Drogosze

Autorzy fotografii: Dorota Gawerska, Piotr Hałasik, Cezary Korenc, Mateusz Korowaj, Robert Połubiński, Alicja Woronowicz, Tadeusz Korowaj.

Fotografie archiwalne udostępniła

Edith Kaes, kierownik Rastenburger Bildarchiv,

archiwum zdjęciowego Kreisgemeinschaft Rastenburg w Wesel

Fotografie dworów: Bieskowo, Brzeźnica, Garbno, Gumniska, Kałki, Kanoty, Łęknica, Maciejki, Nowy Dwór Momajski, Rutka, Siwoszewo i Święty Kamień udostępnił Wulf Dietrich Wagner.

Archiwalne pocztówki udostępnił Cezary Korenc

ISBN 978-83-954839-5-0

Wydawnictwo LABRITA • 2020

© Wszelkie prawa zastrzeżone

Projekt i skład:

Piotr Hałasik

Druk:

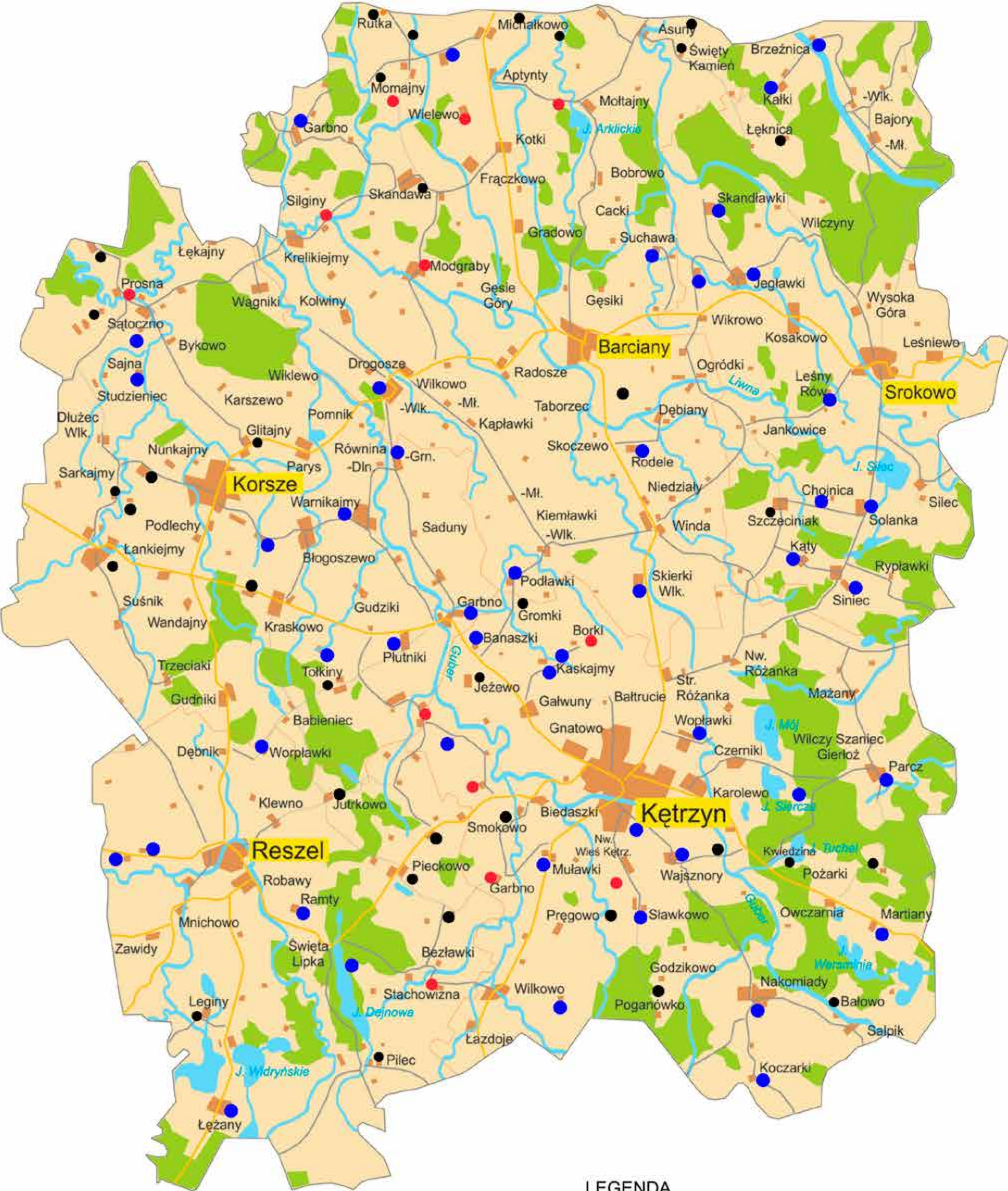
Drukarnia Labrita Sp. z o.o.

ul. Budowlana 3, 11-400 Kętrzyn

www.labrita.pl

ROZMIESZCZENIE DWORÓW I PAŁACÓW
PRZEDSTAWIONYCH W ALBUMIE

- LEGENDA
- Obiekty istniejące
 - Obiekty zrujnowane
 - Obiekty nieistniejące

Druga część albumowej publikacji dokumentuje historię dworów i pałaców, których na terenie naszego powiatu było ponad sto. Do dzisiaj ocalało ich mniej niż połowa, w różnym stanie zachowania, w większości pomijanych i zapomnianych, za wyjątkiem kilku z nich. Album dworów i pałaców powiatu kętrzyńskiego, jednego z bogatszych w tym zakresie na terenie Mazur, ukazuje nam dokumentację, historię osadnictwa i jednocześnie, często skomplikowaną genealogię właścicieli poszczególnych siedzib, ich historie rodowe na tle przemian politycznych i społeczno – gospodarczych. Dzięki dostępowi do zasobów polskich i niemieckich archiwów album zawiera fotografie kilkudziesięciu dworów i pałaców, w tym już nieistniejących. Publikacja przybliży nie tylko powstałe na przestrzeni ostatnich 300 lat dziedzictwo kulturowe, ale przyczyni się również do promowania walorów powiatu kętrzyńskiego. Istniejące rezydencje, w wielu wypadkach odremontowane, mogą stać się atrakcją turystyczną naszej małej ojczyzny.

Autorem albumu, jak i wielu wcześniejszych opracowań, jest Tadeusz Korowaj, niestrudzony badacz przeszłości ziemi kętrzyńskiej, znany regionalista. Kolejny raz oferuje publikację, która stanowić będzie ważną pozycję stanu badań nad historią i kulturą naszego powiatu.

Jestem głęboko przekonany, że to opracowanie, znajdzie się w biblioteczce każdego miłośnika naszego pięknego, bogatego w historię i zabytki regionu. Gratuluję Autorowi, a czytelnikom życzę interesującej lektury.

Niniejsza publikacja została wydana z inicjatywy Centrum Biblioteczno – Kulturalnego Powiatu Kętrzyńskiego.

Dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do powstania albumu oraz wsparli finansowo jego wydanie.

Starosta Kętrzyński
dr Michał Kochanowski

WPROWADZENIE

Dawne rezydencje wiejskie i ich architektura stanowią ważny element krajobrazu kulturowego powiatu kętrzyńskiego. W niniejszej publikacji prezentuję je w możliwie pełnym zakresie, zarówno te, które zachowały się jedynie w źródłach ikonograficznych (fotografie, rysunki), jak i te, które przetrwały w lepszej lub gorszej formie architektonicznej. Te, które uległy zniszczeniu, bezpośrednio na skutek działań II wojny światowej, jak i te, które uległy zagładzie, bądź daleko posuniętej ruiny po wojnie na skutek złej polityki, fatalnej gospodarki i zwykłej ludzkiej ignorancji, głupocie i lekomyślności, podsycanej oficjalną propagandą wrogiego przejęcia tych terenów. Choć w mniejszym stopniu i wyłącznie z przyczyn ekonomicznej pazyerności i chciwości, niszczenie to zdarza się i obecnie.

Na szczęście wiele dworów i pałaców znalazło prawdziwych opiekunów, którzy z niemałym wysiłkiem i poświęceniem, postarali się z należytym pietyzmem odrestaurować i zachować te wspaniałe architektoniczne dzieła. Z wcześniejszych badaczy tego regionu, wynika że na terenie naszego powiatu w 1939r. było 157 majątków ziemskich liczących ponad 100 ha, tyleż musiało być ich siedzib, dworów i pałaców.

Najstarszą, znaną ze źródeł ikonograficznych, była rezydencja rodziny Rautter w Drogoszach, która spłonęła w 1690r. od uderzenia pioruna. Nowa, to zachowany do dziś barokowy pałac, zbudowany w latach 1710-1714 za czasów hrabiego Bogusława Fryderyka von Dönhoff. Także z okresu baroku pochodzi pałac w Prośnie, siedziba szlacheckiego rodu zu Eulenburg, przebudowany w latach 1870-1875 w modnym wówczas stylu neogotyckim, obecnie w ruinie. Spośród innych okazałych rezydencji z terenu powiatu wymienić można pałace w Nakomiadach, Łężanach, czy Jegławkach. Te wszystkie murowane obiekty wkomponowane zostały w otaczający park krajobrazowy, tworząc harmonijną całość. Zachowane układy przestrzenne dawnych majątków ziemskich pochodzą w przeważającej części z II połowy XIX w. i I ćwierci XX w. Składały się z trzech funkcjonalnych, wyodrębnionych części:

- rezydencjonalnej z dworem lub pałacem, parkiem i akwem (staw lub ciek wodny),
- gospodarczej z podwórzem i zabudową pomocniczą (stajnie, stodoły, chlewnie, obory, spichlerze),
- kolonii mieszkalnej robotników folwarcznych składającej się z 2-, 3-, 4- (tzw. czworaki) i 6-rodzinnych domów mieszkalnych oraz przydomowych budynków gospodarczych. Po 1945r. te układy przestrzenne uległy zmianom, szczególnie tam, gdzie powstały państwowe gospodarstwa rolne (zwane dalej PGR).

Pałace i dwory wznoszone były w trzech okresach. Pierwszy okres to rezydencje szlacheckie wznoszone od XVII do połowy XIX w. Drugi okres budowy obiektów obejmował II połowę XIX w., kiedy to zezwolono na nabywanie ziemi przez osoby spoza stanu szlacheckiego. Takie majątki nazywano rycerskimi. Ich właścicielami byli przedsiębiorcy, urzędnicy, mieszczenie czy kupcy. Trzeci okres to budowa rezydencji wznoszonych przez rolników w okresie reform agrarnych. Komasacja i separacja gruntów rolnych spowodowała budowę nowych gospodarstw poza wsią, które z czasem utworzyły odrębne miejscowości.

Album podzielony został na gminy wchodzące w skład powiatu kętrzyńskiego. Przy poszczególnych dworach i pałacach przedstawiono krótką historię miejscowości z próbą wyjaśnienia pochodzenia nazw, majątków i ich właścicieli. Większość miejscowości zakładanych w okresie państwa zakonnego mają źródłosłów pruski. Pochodzą bądź to od imion pruskich właścicieli dóbr lub pierwszych lokatorów, bądź to od pruskich nazw topograficznych lub pól osadniczych. Natomiast powstałe później, posiadały niemieckie nazwy własne. Po 1945r. wszystkie zostały spolszczone.

We wczesnym średniowieczu teren dzisiejszego powiatu zamieszany był przez ludność pruskiego plemienia Bartów. Po zajęciu tych terenów przez Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie (zwany dalej w skrócie Zakonem) podzielono Barcję na trzy części i włączono do komturstwa w Bałdzie i Brandenburgu/Pokarminie, a południowo - wschodnią część do biskupstwa warmińskiego. Początki kolonizacji tego terenu wiążą się z okresem gdy wielkim mistrzem był Dietrich von Altenburg (1335-1341). Ta pierwsza akcja kolonizacyjna uległa znacznemu osłabieniu w 1347r. w wyniku spustoszeń dokonanych w czasie najazdu wojsk litewskich. Dalszy rozwój osadnictwa nastąpił dopiero pod koniec XIV w. Podstawą kolonizacji były dobra wolnych Prusów, którzy otrzymywali małe majątki do 15 włók z obowiązkiem służby wojskowej do obrony kraju i na wyprawy wojenne. Właściciele posiadłości na prawie magdeburskim i pruskim zobowiązani byli do wystawienia jednego zbrojnego, natomiast z majątku na prawie chełmińskim musieli wystawić jednego zbrojnego z giermkim i strzelcem. Dobra służebne to najczęściej stosowana forma w procesach osadniczych tej części państwa zakonnego. Wielu pruskich rycerzy zginęło w bitwie pod Grunwaldem w 1410r. i w wojnie 13-letniej (1454-1466). Opustoszałe dobra zostały nadawane w zamian za zaległy żołd lub w dowód zasług rycerzom zaciężnym przybyłym z różnych stron Europy, którzy wybrali tę ofertę służby na rzecz Zakonu. Po sekularyzacji Zakonu w 1525r. utworzyli z czasem warstwę szlachecką. Oni to zaczęli budować pierwsze rezyden-

cje pałacowo – dworskie. Po utworzeniu królestwa pruskiego w 1701r. ugruntowali swoją pozycję. Zrujnowany kraj w wyniku wojen napoleońskich spowodował kompleksowe reformy państwa, w tym agrarne. Separacja i komasacja gruntów oraz dopuszczenie do zakupu ziemi przez osoby spoza stanu szlacheckiego, przyniosło w efekcie rozwój majątków ziemskich. Po I wojnie nastąpił kryzys spowodowany ogólną sytuacją gospodarczą. Niektóre majątki ziemskie zostały rozparcelowane, a część dworów adaptowano na karczmy. W wyniku postanowień jałtańsko-poczdamskich w 1945r. teren powiatu kętrzyńskiego, wraz z całą południową częścią Prus Wschodnich, przyłączono do Polski. Nastąpiła całkowita wymiana ludności. Prawie wszystkie dawne majątki ziemskie przejęły PGR-y, które w latach 1974-89 wchodziły w skład Kętrzyńskiego Zjednoczenia Rolniczo-Przemysłowego (KZR-P) „Agrokompleks” o łącznej powierzchni 106 tys. ha. Okres funkcjonowania PGR i KZR-P spowodował na tym terenie znaczące zmiany w krajobrazie architektonicznym i układzie przestrzennym. Pojawiły się wtedy obiekty betonowe wzniesione z tzw. wielkiej płyty, kryte płaskim dachem. Wybudowano nowe budynki mieszkalne i gospodarcze położone poza pierwotnym układem, przebudowano obiekty zmieniając ich funkcję, część z nich została rozebrana. Sztandarowym przykładem może być tutaj Garbno (gm. Korsze), które w planach ówczesnych decydentów stać się miało wzorcowym ośrodkiem wiejskim z infrastrukturą miejską (szkoła, kino, przedszkole, służba zdrowia). Po rozwiązaniu PGR w 1989r. majątki z dworami i pałacami przejęła w większości Agencja Własności Rolnych Skarbu Państwa (AWRSP) oddział terenowy w Olsztynie (od 15.07.2003r. Agencja Nieruchomości Rolnych – ANR, a od 1.09.2017r. Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolniczego – KOWR), która sprzedała bądź, na dogodnych warunkach, wydzierzała różnym spółkom lub prywatnym osobom. Zachowano w ten sposób gospodarstwa rolne o dużych areałach, co przy dobrej jakości tutejszych gleb pozwala na prowadzenie wydajnej gospodarki wielkotowarowej. Po wejściu Polski do Wspólnoty Europejskiej (1.05.2004r.) gospodarstwa tego typu mają zapewnioną przyszłość.

Wiele pałaców i dworów posiadało bogate i cenne wyposażenie. W wyniku działań wojennych 1945r., jak i po wojnie zostało ograbionych. Wyposażenie z kilku epok historycznych stanowiły meble, gobeliny, kolekcje obrazów i rysunków, zastawy stołowe, zbiory biblioteczne, czy portrety rodzinne. Najcenniejsze znajdowało się w pałacach będących w rękach znanych rodów szlacheckich, np. w Drogoszach, czy Arklitach gdzie przechowywano słynny wielki porcelanowy serwis z Miśni, подарowany przez Fryderyka Wielkiego założycielowi majoratu oraz istniała interesująca biblioteka pełna starodruków, zawierająca także archeologiczne znaleziska. Większość wyposażenia zostało

zabrane przez specjalne sowieckie oddziały NKWD. Napisała o tym w swoim artykule Kamila Wróblewska, wspominając np. przypadek z 1986r. o emerytowanym mieszkańcu Kętrzyna. Opowiedział on historię z wyposażeniem pałacu w Drogoszach, którego był zarządcą po opuszczeniu przez wojska sowieckie. Wiele sprzętów rozgrabili Polacy, a część z nich do dzisiaj znajduje się w prywatnych mieszkaniach. Część przejęte zostało przez polskie władze i jako eksponaty znajdują się w zasobach Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Udział w przejęciu, czyli „zabezpieczeniu” wyposażenia dworów i pałaców na terenie powiatu kętrzyńskiego miała Zofia Licharewa, założycielka w 1947r. pierwszego muzeum w regionie pod nazwą Muzeum Krajoznawcze. Wiele eksponatów, w tym przede wszystkim najbardziej wartościowe, musiała potem przekazać (niestety bez protokołu, lecz – jak to w komunistycznych czasach bywało – na telefoniczne polecenie wojewódzkich funkcjonariuszy partyjnych) do nowo powstającego Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, dzisiaj Muzeum Warmii i Mazur.

Niewiele informacji o rezydencjach wykazują polskie źródła poza znanymi pałacami (np. Drogosze, czy Arklity). Więcej zawierają źródła niemieckie. Historię majątków ziemskich z terenu dawnego powiatu gierdawskiego, z których południowa część weszła po 1945r. w skład powiatu kętrzyńskiego, opisał wyczerpująco Wulf D. Wagner. Uzupełnieniem są dane zawarte w wykazach majątków ziemskich, publikowanych w XIX i XX wieku przez niemieckie wydawnictwa P. Niekammer i P. Parey. Wybrana literatura znajduje się na końcu albumu.

Na zakończenie kilka słów o stosunkach między pruską i polską szlachtą. Ogólnie, do połowy XVIII w. kontakty miały charakter otwarty, np. poprzez małżeństwa. Potem pojawiły się uwarunkowania narodowe. Od 1569r. szlachta pruska brała udział w posiedzeniach sejmu polskiego. Pozytywny wpływ na kontakty prusko-polskie było przeniesienie sejmu do Warszawy. Stany pruskie od 1566r. mogły przez prawie sto lat (do 1660r.) apelować do sądów królewskich i dworów królewskich. Od 1690r. stosunki prawne słabły. Wspomnieć można o kontaktach szlachty pruskiej z polsko-litewską (np. Dohna – Firle, v.d. Groeben – Biełliński, czy Radziwiłł), czy też kariery wojskowe i urzędowe pruskich rodów w Polsce, np. Donhof, Schlieben, Lehnendorff, Groeben (aż 13 w wojskach polskich, w tym z królem Sobieskim w odsieczy wiedeńskiej), czy przykład Fabiana zu Dohna, który uczestniczył z królem polskim Stefanem Batorem w wyprawie na Psków. Utrudnieniem były różnice religijne. Wyjątek stanowiły kontakty biskupa warmińskiego Ignacego Krasickiego z rodziną Lehnendorff (spotkania w języku francuskim). Dzisiaj tylko nieliczni potomkowie szlachty pruskiej odwiedzają swoje rodowe gniazda.

Tadeusz Korowaj

OBJAŚNIENIA TERMINÓW

Arkada - (wł.) element architektoniczny składający się z dwóch podpór (kolumn, słupów, filarów) połączonych łukiem.

Bonie, boniowanie - (niem.) profil geometrycznego rowkowania elewacji.

Dach mansardowy - łamany, podzielony na dwie części o różnym kącie nachylenia.

Dach naczółkowy - dwuspadowy z małymi trójkątnymi połaciami ścinającymi od góry szczyty.

Facjata - (wł.) pomieszczenie mieszkalne w części poddasza, którego okna w połaci dachowej ujęte są we własne ścianki i nakryte osobnym daszkiem.

Fasada - (wł.) frontowa elewacja budynku, często bogato dekorowana.

Fideikomis (łac.) - prawny system dziedziczenia wielkiej własności polegający na przejściu majątku tytułem spadku na spadkobiercę z zastrzeżeniem, że nie przysługuje mu prawo sprzedaży, zastawu, dziedziczenia itp.; przywilej ten nadawany był przez władcę niektórym majątkom w celu zachowania świetności rodu.

Fronton - (wł.) trójkątne lub półokrągłe zwieńczenie fasady budowli, okna lub drzwi. Wewnętrzne pole frontonu gładkie lub wypełnione dekoracyjną rzeźbą nosi nazwę tympanonu.

Gzyms - (niem.) wieńczący element muru w formie poziomego pasa, wysuniętego przed lico ściany, zdobiący zewnętrzne i wewnętrzne mury budynku, a także piece, kominki.

Kartusz - (fr.) dekoracyjne, ozdobne obramienie, np. tarczy herbowej, tablicy, płaskorzeźby, malowidła w kształcie ozdobnej karty z zawiniętymi brzegami.

Komturstwo - podstawowa jednostka terytorialno - administracyjna w państwie zakonnym, składająca się z zamku i podległego mu okręgu, w skład którego wchodziły prokuratorie.

Lizena - (niem.) pionowy pas muru wystający nieznacznie z lica ściany, stosowany jako wzmocnienie ścian lub ozdoba.

Lukarna - (fr.) małe okienko w dachu, często w ozdobnym obramieniu.

Majorat (łac.) - sposób dziedziczenia własności ziemskiej, wg którego cały majątek, nie podzielony przechodzi na najstarszego syna lub krewnego.

Morga pruska - miara powierzchni = 0,25 ha (25,533 ara).

Okulus - (łac.) okrągły otwór okienny.

Pilaster - (fr.) element architektoniczny w kształcie płaskiego pionowego występu z lica ściany, spełniający funkcję dekoracyjną i konstrukcyjną.

Portyk wejściowy - zewnętrzna, jedno- lub dwukondygnacyjna, wysunięta ku przodowi część budynku i mająca kolumnadę, często zwieńczona frontonem.

Prawo chełmińskie - odmiana prawa magdeburskiego. Regulowało sprawy posiadania ziemi, dziedziczenia, służby wojskowej, sądownictwa, ustroju wiejskiego i miejskiego itd. (miało własny system miar i wag). Wg niego dziedziczyć mogli spadkobiercy obu płci.

Prawo magdeburskie - prawo regulujące całość spraw związanych z posiadaniem ziemi, służbą wojskową, dziedziczeniem, ale tylko w linii męskiej, choć istniała odmiana dla obojga płci.

Ryzalit - (niem.) wysunięta przed lico muru część fasady budynku.

Seniorat (od łac. senioratus - starszy) - zasada, sposób dziedziczenia, wg którego dobra przechodzą na najstarszego członka rodu.

Separacja (łac.) - podział wspólnot i ponowne rozdzielanie gruntów. Separacja spowodowała scalenie całego areалу właściciela w jednym miejscu.

Służba chełmińska - obowiązek służby zbrojnej wynikający z posiadania ziemi na prawie chełmińskim, zależny od wielkości gruntu. Właściciele ponad 40 włók musieli występować jako ciężkozbrojni z pocztom konnym; zaś ci, którzy mieli mniej niż 40 włók, służyli jako lekkozbrojni.

Służba pruska - obowiązek służby zbrojnej wynikający z posiadania ziemi na prawie pruskim. W przeciwieństwie do prawa chełmińskiego ten rodzaj służby wojskowej nie był ściśle związany z wielkością posiadanego gruntu. Każdy rycerz pełnił służbę stosownie do swoich możliwości majątkowych.

Sterczyna - pionowy, wieńczący element dekoracji architektonicznej.

Talar - jednostka monetarna w Prusach obowiązująca od XVI w. (1 talar = 3 guldeny/dukaty pruskie lub 6 polskich = 90 groszy).

Włoka starochełmińska - jednostka pomiaru powierzchni gruntów stosowana w państwie zakonnym równa 16,796 ha; 1 włoka = 30 mórg (od 1577r. włoka nowochełmińska = 17,838 ha).

Zasadzca, lokator - przedsiębiorca, któremu powierzono założenie i urządzenie miejscowości.

GMINA BARCIANY

ARKLITY (niem. ARKLITTEN)

Nazwa miejscowości pochodzi od pruskiego pola osadniczego Erkeliten. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1437r., w której wymienia się 6 włók (100,7 ha) dóbr rycerskich i 10 włók (168 ha) chłopskich. Po wojnie 13-letniej (1454-1466), w 1469r. wielki mistrz Zakonu Heinrich Reuss von Plauen nadał Arklity na prawie magdeburskim za wierną służbę rycerzowi, przedstawicielowi szlachty frankońskiej. Był nim Hans von Ertter/Herten, który w 1472r. otrzymał

jeszcze Kanoty i Aptynty. Ród wymarł, więc w 1503r. wielki mistrz Zakonu Friedrich von Sachsen nadał dobra Fabianowi von Hundertmarck, właścicielowi pobliskich Markuz. Jego potomek, Caspar miał jeszcze te majątki w 1616r. Po nim Arklity i Markuzy otrzymał Hans Albrecht von Oelsen i brat Georg Wilhelm, dziedziczny pan na Kudwinach. Hans Albrecht zmarł w 1629r., a majątek odziedziczyła wdowa Barbara z domu von Proeck, która powtórnie wyszła za mąż za członka rodu von Hundertmarck. Ich syn, Christoff sprzedał majątek, a nabywcą był Christoph II von Schlieben, którego rodzina mieszkała w pobudowanym dworku w Arklitach do 1735r. Potem dobra przejęła rodzina von Proeck, następnie von Rautter. Od nich 17.04.1780r. za 60.000 talarów majątek kupił baron Albrecht XV Dietrich Gottfried von und zu Egloffstein (1720-1791), starosta giżycki. W 1783r. ustanowił w Arklitach majorat i jeszcze w tym samym roku razem z bratem (Otto VIII Friedrich) otrzymał tytuł hrabiego z rąk króla pruskiego Friedricha Wilhelma II. Rozpoczął budowę rezydencji w 1787r. od rozbiórki starego dworu. Budowę zakończono w 1791r., już po bezpo-
tomnej śmierci Albrechta (16.05.1791r.). Pałac zbudowano w stylu późnobarokowym. Był to obiekt piętrowy z wysokim przyziemiem i użytkowym poddaszem, kryty dachem mansardowym. Fasada 15-osiowa z ryzalitami po bokach a na osi portyk z czterema kolumnami,

Schloß Arklitten.

zwieńczony kartuszem herbowym, obecnie w zbiorach muzeum w Kętrzynie. W elewacji ogrodowej, południowej był 3-osiowy ryzalit środkowy. Spadkobiercą został młodszy brat Otto VIII (1733-1801), który dotychczas mieszkał w Garbnie (gm. Korsze). Po jego śmierci majątek Arklity przejął syn Gottfried Friedrich Leopold III. Od 1830r. właścicielem był Carl IX August (1795-1887), który sprzedał majątki Garbno i Warnikajmy wchodzące w skład majoratu i rozbudował pałac w Arklitach. Kolejni spadkobiercy Arklit to: kuzyn Carl XII (syn właściciela Silgin), Friedrich XVII Leopold (1850-1921) i od 1918r. Friedrich XIX Cuno Wladimir (1878-1957), który był ostatnim członkiem rodu Egloffstein na Arklitach. W 1939r. przeprowadzono znaczący remont pałacu, założono m.in instalację elektryczną i wodno-kanalizacyjną. Pod koniec wojny w pałacu mieścił się lazaret prowadzony przez Czerwony Krzyż. Działania II wojny światowej ominęły Arklity. Opuszczony przez właścicieli na początku 1945r. pałac został ograbiony. Po 1945r. dawny majątek przejęty został przez PGR, a w pałacu ulokowano biura, pomieszczenia socjalne i mieszkania. Jeszcze w latach 60. i 70. XX w. pałac był zamieszkały, ale eksploatacja miała charakter rabunkowy. W archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zachowała się obszerna teka korespondencji z dyrekcją PGR. Los tej wspaniałej budowli został przesądzony po wyprowadzce biur w 1972r. Dzieła zniszczenia dokonał pożar w 1983r.

Elewacja ogrodowa, stan sprzed 1945r.

Elewacja ogrodowa, stan obecny

Elewacja frontowa z podjazdem, stan obecny

BIESKOWO (niem. FRIEDRICHSHÖH)

Założone w połowie XIX w. jako wybudowania (kolonia) ok. 1 km na północ od wsi Momajny. W 1896r. grunty kupił Friedrich Tiefensee (1859–1923) z Lubomina, którego przodkowie pochodzili z Momajn. Dobra nazwał swoim imieniem i w ten sposób powstała - obecnie nie istniejąca – miejscowość (oficjalna nazwa Friedrichshöh od 11.08.1906r.). Po ślubie rozpoczął w 1902r. budowę siedliska od dwóch domów robotników folwarcznych, niewielkiego dworu i budynków gospodarczych. Spadkobiercą majątku o powierzchni 149 ha był syn Walter, który po ukończeniu gimnazjum w Gołdapi studiował rolnictwo na uniwersytecie w Jenie i Królewcu. Po śmierci ojca powrócił do Bieskowa. Na miejscu zniszczonego w czasie I wojny

dworu, dokończył budowę nowej, okazałej rezydencji, zapoczątkowanej przez ojca na rok przed swoją śmiercią. Prace prowadził mistrz budowlany pochodzący z Momajn. Był to obiekt 2-kondygnacyjny, z ryzalitem na osi w elewacji frontowej i portykiem wspartym na 4 kolumnach. W 1939r. przeprowadzono modernizację dworu. W styczniu 1945r. Walter z żoną Alice z domu Witt i trójką dzieci wyjechał do Danii. Potem dzięki staraniom szwedzkiej kuzynki, rodzina osiedliła się w Szwecji, gdzie mieszka do dziś. Po 1945r. w dworze zamieszkało kilka polskich rodzin, a na parterze działała świetlica wiejska. Z nie remontowanego obiektu, który stał jeszcze w 1966r., wyprowadzały się kolejne rodziny. Pod koniec lat 70. XX w. dwór został rozebrany.

GARBNO (niem. LAGGARBNEN)

Pierwotnie chłopska wieś czynszowa, powstała nieopodal pruskiego grodziska, którego ślady widoczne są na północ od dzisiejszych zabudowań. Założona ok. 1384r., choć pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1371r. Zniszczona i opuszczona w okresie wojny 13-letniej (1454-1466). W 1480r. w nagrodę za służbę, majątek składający się z 4 dóbr rycerskich i 24 włók (403,1 ha) wsi, otrzymali bracia Nickel i Jakob Rittau. W XVI w. właścicielami Garbna byli członkowie rodziny von Schaffstädt, którzy gospodarowali tam przez 200 lat. Po ślubie w 1693r. Wilhelm Friedrich von Schaffstädt zbudował na początku XVIII w. niewielki dwór, rozbudowany w XIX w. W 1747r. po bezpotomnej śmierci Gottfrieda Bernharda, syna Wilhelma Friedricha, Garbno zostało sprzedane członkom rodu von Troschke. Kupił go Georg August, którego syn Andreas Ernst był żonaty z Anną Dorotą z domu Rautter, córką właściciela Wielewa. Potem Garbno było w rekach rodziny von Troyen, a po śmierci w 1816r. Marii Charlotte, majątek kupił Karl Heinrich Jungschulz von Roebern (1784-1828). Następcą Karla był Alexander Heinrich (1815-1847),

którego syn Karl Johann Heinrich Jungschulz von Roebern (1841-1918) przeprowadził w 1895r. gruntowny remont dworu. Rozbudował obiekt i dostawił południowy taras, którego pozostałości widoczne są do dzisiaj. Z czterech jego synów, ostatnim właścicielem majątku o powierzchni 828 ha został Werner (1885-1950). Po 1945r. dwór zamieszkało kilka rodzin.

DROGOSZE (niem. DÖNHOFSTÄDT)

W 1361r. Zakon nadał tereny dzisiejszej wsi Konradowi von Wolfsdorf, stąd pierwotna nazwa miejscowości (Gross Wolfsdorf, po 1945r. Wilkowo Wielkie, które połączono z Drogoszami w 1988r.). Następnymi właścicielami od 1477r. byli członkowie szlacheckiej rodziny von Rautter. Wnuk pierwszego z rodu, Ludwig zbudował

w latach 1596-1606 rezydencję, zapewne w stylu późnego renesansu, ufortyfikowaną murami i bastionami. Dwór ten spłonął w 1696r. od pioruna i w 1711r. został rozebrany. Jako wiano majątek ten przeszedł pod koniec XVI w. na pochodzącą z Westfali szlachecką rodzinę von Dönhoff, zasłużoną także w historii Polski. Hrabia Bogusław Fryderyk von Dönhoff wybudował

po rozebraniu starego dworu nowy pałac, nadając w 1716r. tej części miejscowości nazwę Dönhofstädt. Wnuk Bogusława (zmarł w 1809r.) miał 5 córek i syna Stanisława Ottona, który jako student zginął w 1816r. w Getyndze. W ten sposób poszczególne posiadłości rodu przeszły na córki, które poprzez losowanie podzieliły dobra między siebie. Angelika po mężu Dohna-Lauck wylosowała Drogosze, które przekazała swej siostrzenicy, owdowiałej hrabinie Mariannie zu Stolberg-Wernigerode. Przekształciła Drogosze w fideikomis swojemu najstarszemu synowi Udo (1840-1910), który w 1884r. ufundował w kaplicy pałacowej, z charakterystycznymi oknami neogotyckimi, dwa symboliczne sarkofagi, z wyrzeźbionymi w marmurze, leżącymi postaciami Stanisława Ottona i Angeliki. Sarkofagi zachowały się do dnia dzisiejszego. Ostatnim właścicielem Drogosz był zmarły w 1948r. hrabia Albrecht zu Stolberg-Wernigerode.

Pałac zbudowany został w latach 1710-14 przez Johna von Collas według planów architekta Jean de

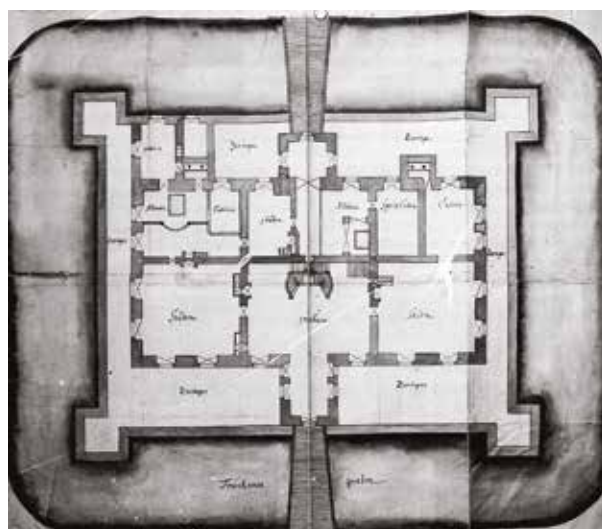
Bodt na zlecenie hrabiego Bogusława. Korpus główny 13-osiowy, przejęty został w całości z pałacu Friedrichstein. Projektant przedłużył bryłę o 6-osiowe skrzydła boczne, tak że powstał pałac o najdłuższej elewacji w Prusach Wschodnich, długości prawie 100 m. Na korpusie głównym dach mansardowy z lukarnami, a nad skrzydłami bocznymi dwuspadowy. Na osi fasady 4-kolumnowy portyk o stylizowanych jońskich kolumnach, zwieńczonych trójkątnym tympanonem. Przed portykiem podjazd wzniesiony w 1785r. W elewacji ogrodowej, południowej jest 3-osiowy, ryzalit środkowy, w którym trzecią kondygnację stanowi facjata w dachu z podziałem lizenami i zwieńczony trójkątnym tympanonem. Ryzalit, korpus i skrzydła pałacu podzielone są pilastrami o stylizowanych jońskich głowicach. Jest to jedna z najpiękniejszych siedzib szlacheckich na terenie Warmii i Mazur. Wokół pałacu rozciąga się park krajobrazowy typu angielskiego ze stawami. W latach 1954-1991 pałac użytkowany był jako ośrodek szkolenia traktorzystów. Obecnie własność prywatna.

Elewacja ogrodowa, stan obecny

Elewacja ogrodowa, stan sprzed 1945r.

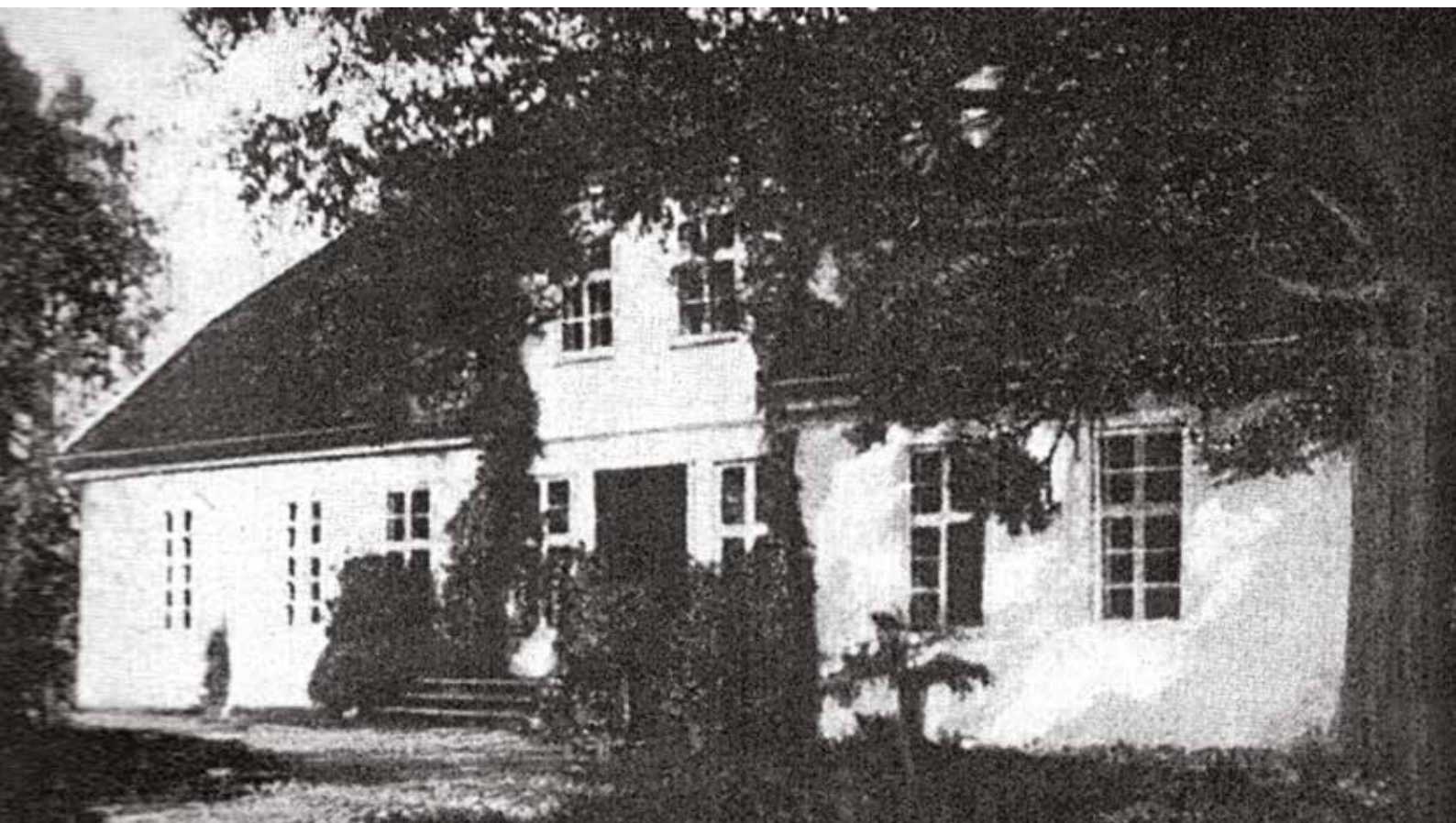
Plan dworu L. Rauttera

GUMNISKA (niem. SILZKEIM)

Niewiele jest informacji o miejscowości. Pierwotnie była to pruska wieś, na którą składały się dobra służebne, jedno z wielu, jakie Zakon zakładał wokół zamku w Barcianach. Miejscowość założona została w 1394r. na 25 włókach (420 ha), na których osadzono zapewne 3 służby rycerskie. Ich właścicielami byli Prusowie, zobowiązani do służby zbrojnej. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) dobra scalono i zapewne włączono do majątku w Ogródkach, który w różnym czasie zmieniał właścicieli, np. przedstawiciele szlacheckich rodzin Klingsporn, czy Grodeck. W XVIII w. Gumniska należały do domeny państwowej

w Barcianach. W 1820r. właścicielem dóbr liczących 7 domów był rektor Otterski. W połowie XIX w. przekształcono w majątek rycerski, którego właścicielem w 1871r. był Schulz. Potem zakupił go rodzina Braehmer/Brähler, która mieszkała w Gumniskach do 1945r. Najdłużej, od 1889r. do 1913r., gospodarował Alexander Brähler, który pod koniec XIX w. wybudował dwór z dobudowaną oficyną. Był to obiekt parterowy z użytkowym poddaszem, na osi posiadał pozorny 3-osiowy ryzalit pokryty daszkiem pulpitowym. Dwór miał skromny detal architektoniczny. Po wojnie ulokowano w dworze biura PGR, ale po 1953r. obiekt został rozebrany.

KANOTY (niem. KANOTHEN)

Pierwotnie pruskie dobro służebne. Przekształcone po wojnie 13-letniej (1454-1466) w majątek na prawie magdeburskim otrzymał za wierną służbę w 1472r. z rąk Heinricha von Richtenberga, wielkiego mistrza Zakonu Hans von Ertter, rycerz pochodzący z Frankonii, który wcześniej otrzymał Arklity. Na początku XVI w. ród wymarł. W 1540r. właścicielami Kanot byli Hans Vochs i Caspar Hohendorff. W 1627r. panem na Kanotach był Hans Dietrich von Hohendorff. Od 1630r. Kanoty nabył Michael von Bronsart. W 1665r. jego syn, Michael-junior umiera bezdzietnie i majątek przechodzi na krewnych, którzy po licznych procesach sprzedają dobra w lutym 1682r. Majątek nabył Andreas Bernhard von Königsegg, starosta barciański, który kilka miesięcy potem 9.07.1682r. sprzedał Kanoty. Kupił go pułkownik i podkomorzy Johann Friedrich von Schlieben (1630-1696). W rękach tej rodziny majątek był do początku XIX w. Przez prawie 100 lat istniejący wtedy w Kanotach stary dworek służył jako rezydencja wdów hrabiów von Schlieben linii gierdawskiej. W 1833r. Kanoty kupił hrabia von Rautter, właściciel Wielewa, swojej córce Auguste (1813-1855) w prezencie ślubnym.

Jej mąż Otto Bernhard II von Pressentin gen. von Rautter (1798-1855) rozpoczął po ślubie budowę nowego dworu dla siebie i następcy. Do 1839r. powstał nowy zespół dworski, a nad brzegiem rzeki Omet zbudowano 1-kondygnacyjny dwór z użytkowym poddaszem i pozornym ryzalitem na osi oraz tarasem w elewacji ogrodowej. Po śmierci małżeństwa w 1855r., następcą majątku został ich syn Bernhard III (1837-1914), który po ślubie w 1863r. z Adolphine Klarą von Oldenburg (1841-1910), rozpoczął budowę zabudowań gospodarczych. Zespół ten został spalony przez żołnierzy rosyjskich podczas działań wojennych I wojny światowej w sierpniu 1914r. Kolejnym właścicielem Kanot był Bernhard VII (Benn), który zmarł bezpotomnie w 1916r. Dobra otrzymał jego kuzyn Benn VIII Oskar Botho von Pressentin gen. von Rautter (1890-1957), który był ostatnim właścicielem majątku Kanoty. W sierpniu 1945r. przez Kanoty ustalono granicę polsko – sowiecką. Wobec tego wszystkie zabudowania zostały zburzone, zachowała się do dzisiaj lipowa aleja prowadząca do Kanot z Michałkowa w kierunku północno-wschodnim.

KURKŁAWKI (niem. KORKLACK)

Nazwa nie istniejącej już miejscowości pochodzi od pruskiego pola osadniczego Kortlauken. Brak jest informacji o początkach. W II połowie XIV w. wielki mistrz Zakonu Winrich von Kniprode nadał w lenno 10 włók (168 ha) Prusowi o imieniu Kante. Było to więc dobro służebne, niewielki majątek rycerski. Po bitwie pod Grunwaldem, gdzie zginęli pruscy spadkobiercy dóbr, majątek otrzymał w 1415r. podkomorzy wielkiego mistrza Zakonu Jorge (Georg) Reimann, któremu Michael Küchmeister von Sternberg, tenże wielki mistrz nadał Kurkławki o powierzchni 20 włók, w tym młyn, staw i Aptynty na prawie chełmińskim. W 1437r. Kurkławki liczyły 15 włók. Brak jest informacji, kto otrzymał ten majątek po zakończeniu wojny 13-letniej (1454-1466). W 1540r. majątek nabył Friedrich von Hohendorff, który 14 lutego 1546r. otrzymał od księcia Albrechta nadanie na opuszczony majątek Michałkowo i folwark Kanoty. Pod koniec XVII w. Kurkławki znalazły się w rekach rodziny von Schieben, najbogatszej wtedy szlachty w księstwie pruskim. Pierwszym z nich był Johann Theodor (1638-1695), dziedziczny pan na Brzeźnicy. Po nim jego syn Ernst Sigismund (1677-1741) i wnuk, major Heinrich Ludwig von Schlieben, a po jego śmierci w 1758r., majątek przejął młodszy brat Friedrich Wilhelm Ernst (1730-1783), który na stałe mieszkał w Berlinie gdzie służył w armii pruskiej w stopniu majora. W 1783r. majątek Kurkławki nabył generał Carl Friedrich von Klinckowstroem (1738-1816), który na czas służby wojskowej wyznaczył administratora. Był dwukrotnie żonaty, pierwsza żona to Luise baronowa

von Korff (1756-1789), córka kanclerza królestwa pruskiego. Drugą żoną (od 1791r.) była Henriette baronowa von Hausen, z którą miał córkę, zmarłą jako dziecko, a jej nagrobek z piękną inskrypcją w języku francuskim zachował się do dnia dzisiejszego. Carl Friedrich von Klinckowstroem w 1798r. otrzymał z rąk króla pruskiego tytuł hrabiego. W tym samym roku wybudował późnobarokowy dworek z mansardowym dachem i ryzalitem na osi. Dwór został rozbudowany w 1880r. przez ostatniego z rodu Clemensa (1846-1902), który mieszkał w Kurkławkach. Jego syn, Leonhard (1879-1914), który zmarł na Śląsku, otrzymał w spadku zadłużony majątek (brat Clemensa, Karl miał pobliskie dobra w Świętym Kamieniu). Zadłużony majątek kupił w 1908r. za sumę 300 tys. marek Lászlò von Egan-Krieger, który zginął na początku I wojny światowej (6.09.1914r.) we Francji. Wdowa po nim, Maria von Egan-Krieger wyszła ponownie za mąż w 1919r. Był nim baron Balthasar von Campenhausen. Jednak spadkobiercą majątku został jej syn z pierwszego małżeństwa, Hans-Joachim von Egan-Krieger, który po ślubie w 1938r. wyprowadził się do majątku żony w powiecie morąskim. Także córka Margita, która wyszła za mąż za Hansa Henninga von Bauer, opuściła Kurkławki. Więc Maria została z drugim mężem na majątku. Po wojnie powstał PGR, a dwór adaptowano na biura i mieszkania pracowników. W 1965r. dawne dobra odwiedził Hans-Joachim von Egan-Krieger. Mimo ogólnych zniszczeń i dewastacji, dwór jeszcze stał. Potem opuszczony i rozebrany, podobnie jak wszystkie budynki.

MACIEJKI (niem. BLUMENTHAL)

Miejscowość powstała w 1800r. jako szlachecki folwark na wydzielonych gruntach wsi Mo-majny. Grunty te wchodziły w skład klucza dóbr rodziny von Schlieben rezydującej na zamku w Gierdawach (niem. Gerdauen, obecnie miasto Żelaznodorożnyj w obwodzie kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej). Ten arystokratyczny ród wywodził się od zaciętego rotmistrza Zakonu z okresu wojny 13-letniej (1454-1466), Georga von Schliebena, który w zamian za służbę, otrzymał hojne nadania majątkowe, wraz z zamkiem w Gierdawach, co uczyniło później jego potomków najbogatszymi w Prusach. W 1820r. Maciejki zostały wydzielone z klucza gierdawskiego i sprzedane. W latach 1828-1834 właścicielem był Schnell. W 1839r. Maciejki zostały przekształcone w majątek rycerski. Po kilku zmianach własnościowych, w 1864r. Maciejki nabył Ludwig Klugkist (1827-1897), który w tym samym czasie zakupił też pobliski majątek Bawien (obecnie wieś Nikitino w rejonie Prawdinsk, obwód kaliningradzki FR), gdzie zamieszkał wraz z rodziną. Maciejki zaś były zarządzane przez wyznaczonych urzędników. Po śmierci Ludwiga następcą został syn Karl, który w 1907r. musiał wyjechać do Berlina, więc sprzedał Maciejki. Majątek kupił za 420 tys. marek Ernst Riebensahm (1874-1914), który w listopadzie 1914r. jako porucznik zginął w czasie I wojny światowej podczas walk pod Gumbinnen (obecnie Gusiew w obwodzie kaliningradzkim FR).

Wdowa po nim sprzedała za 300 tys. marek majątek o powierzchni 330 ha. Nabył go Julius Grigull (1887-1969), który w miejscu zniszczonego wybudował w 1920r. nowy dwór, prosty w swojej formie (dwór jest parterowy z wyższym o kondygnację centralnym ryzalitem) i zachowany do dnia dzisiejszego. Zbudował też budynki gospodarcze. Całość założenia ozdabiał park. Julius Grigull był dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną Anną (zmarła w 1934r.) miał syna Wolfganga (ur. 1928r.), który w 1951r. z Hanoweru wyemigrował do Kanady, gdzie zamieszkał wraz z żoną Kitty w stanie Ontario i w 2006r. odwiedził Maciejki. Drugą żoną była młodsza o 25 lat Inga (1909-2002), z którą miał 3 dzieci (Rolf i Hartmut mieszkają w Kanadzie, a Heidi w Australii). Po 1945r. utworzono w Maciejkach PGR, obecnie własność prywatna.

MODGARBY (niem. MODGARBEN)

Pierwotnie wieś pruska założona w 1339r. na obszarze 9 włók ziemi (151,2 ha), nadto 5 służb rycerskich na prawie chełmińskim i 1 służba na prawie magdeburskim. Służby na prawie chełmińskim posiadali trzej Prusowie: Jorge Brunsreit/Bronsart i Morchel po jednej, a Olbracht i komornik w Barcianach – po dwie służby. Natomiast służbę na

prawie magdeburskim posiadał Prus Merten. Oprócz wymienionych była tu znacznie większa niż zazwyczaj służba rycerska wielkości 15 włók (252 ha). Pruskie dobra służebne – z obowiązkiem służby zbrojnej – zostały założone przez Zakon na rzecz zamku barciańskiego. Być może warunki naturalne, w oparciu o przepływającą rz. Liwna, sprzyjały lokalizacji tylu służb w jednym miejscu. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) wszystkie dobra scalono jako jeden majątek. W 1476r. za wierną służbę majątek otrzymał Michel von Königsegg i jego spadkobiercy. Na podstawie wykazu z 1587r. był nim Christoph. Następnie majątek przeszedł w skład klucza dóbr Skandawa, a potem Silginy, których właścicielami byli m.in. ród Bronsart, a następnie Kreytzen. W latach 1854-1895 właścicielem Modgarb był hrabia Friedrich Egloffstein z Silgin, a po jego śmierci syn Leopold, który zamieszkał w rodzimym pałacu w Arklitach, zaś Modgarby wydierżawił. Był nim Franz Gründler. W 1922r. do spółki z Williamem Hasfordem wykupił majątek o powierzchni 396 ha z rąk ówczesnego właściciela barona Bernda von Lüdinghausen, który na stałe mieszkał z rodziną w Berlinie. W 1927r. nastąpiła parcelacja majątku i od 1929r. właścicielem resztówki był William Hasford. Po 1945r. w dworze zamieszkało kilka rodzin. Obecnie połowa obiektu jest zrujonowana.

NOWY DWÓR MOMAJSKI (niem. NEUHOF-MOMEHNEN)

Późniejszy majątek był przed 1780r. szlacheckim folwarkiem na gruntach wsi Momajny, wchodzącym w skład dóbr rodziny von Schlieben, rezydentów na zamku w Gierdawach (niem. Gerdauen, ob. Żeleznodorożnyj w obwodzie kalininogradzkim). Pierwsza wzmianka o miejscowości jako folwarku pochodzi z 1822r. W 1833r. Nowy Dwór nabył przedstawiciel rodziny Bundt, który w 1839r. otrzymał dokument kwalifikujący dobra jako majątek rycerski. Najpierw zbudował niewielki dwór, potem spichlerz (1870r.) oraz stajnię i kuźnię (1875r.). Od 1879r. następcą majątku o powierzchni 272 ha został Carl Bundt,

który podzielił między dwóch swoich synów majątki, czyli Nowy Dwór i Piskorze. Nowy Dwór otrzymał Wilhelm, a po jego śmierci w 1907r. spadkobiercą majątku została wdowa, Emma z domu Schweiger. Ostatnim właścicielem był ich syn Otto Bundt (1878-1961). W 1920r., dwa lata po ślubie rozbudował dwór, w którym mieszkał z rodziną do 1945r. Ich jedyna córka Lore (1919-1983) wyszła za mąż w 1939r. za Kurta Führer (1907-1981), rotmistrza 4. pułku kawalerii z Olsztyna, który po zakończonej służbie pracował w majątku. Po 1945r. w dworze mieszkało kilka polskich rodzin. Dwór rozebrano z lat 70. XX w.

SKOCZEWO (niem. HERMANNSHOF)

Na kolonii wsi Rodele Hermann Heilmeyer założył w 1865r. majątek wielkości 256,6 ha. Od swego imienia nazwał ten majątek, który był w rękach rodziny do 1945r. Wybudował dwór, budynki gospodarcze i mieszkalne dla pracowników. Spadkobiercą majątku został Friedrich, a ostatnim właścicielem był Franz Heilmeyer. Po wojnie dwór rozebrano, a na obszarze dawnego majątku powstały indywidualne gospodarstwa rolne.

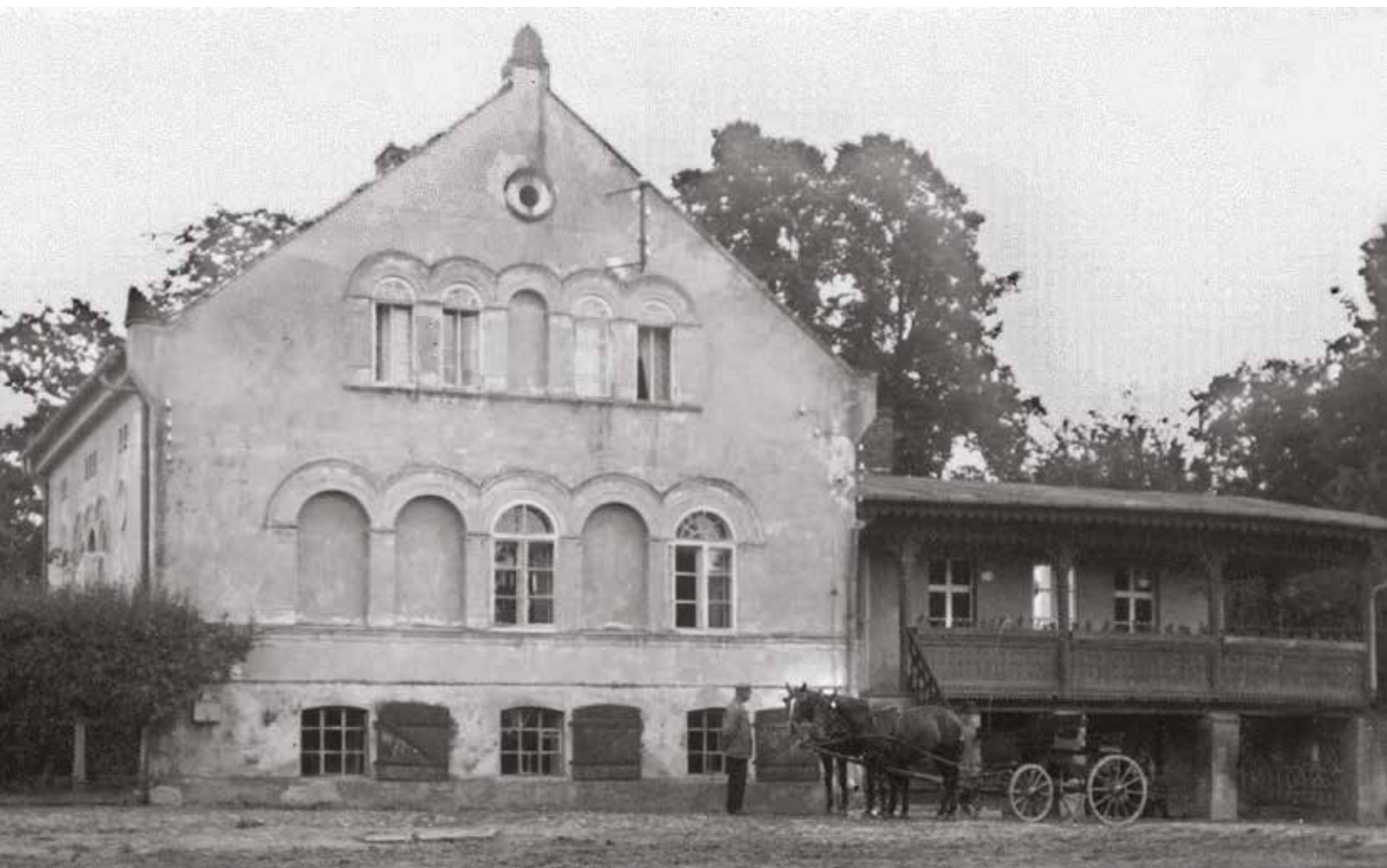

PISKORZE (niem. LUDWIGSHÖHE)

Założony 14.02.1861r. jako wybudowania (kolonia) majątku Nowy Dwór Momajski. Nabywcami byli dwaj bracia Wilhelm i Ludwig Bundt. Od imienia tego ostatniego nazwano nową miejscowość, co było wtedy stosowaną praktyką. Po 1861r. Ludwig wznosił parterowy dwór z użytkowym poddaszem. Na osi elewacji frontowej był 2-kondygnacyjny ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem ze stylizowanymi sterczynami. W drugiej kondygnacji ryzalitu są dwa otwory okienne zamknięte łukiem pełnym i przedzielone blendą. W 1895r. majątek liczył 246 ha. W 1909r. majątek rycerski z częścią gruntów Momajn (287 ha) przejął Gustav Schirmann, a w 1918r. Wiebe. W 1922r. właścicielem została królewiecka spół-

ka, Wschodniopruskie Towarzystwo Ziemskie, zajmująca się handlem gruntami, która początkowo oddała majątek w dzierżawę. W 1927r. majątek został rozparcelowany, a resztówkę (140 ha) nabył pochodzący z Wołynia Wilhelm Zukowski (1883-1973), którego żona Johanna Korthals (1888-1945) była córką dzierżawcy w okresie parcelacji majątku. Małżeństwo było bezdzielne, więc Wilhelm sprzedał resztówkę swoim braciom Rudolfowi (1901-1987) i Arnoldowi (1898-1983), którzy po II wojnie światowej osiedlili się w Kanadzie, gdzie zmarli. Zaś Wilhelm wyprowadził się do Filipówki (gm. Kętrzyn), gdzie kupił resztówkę z dworem i tam mieszkał do 1945r. Dwór w Piskorzach był zamieszkały do lat 90. XX wieku. Obecnie opuszczony popada w ruinę.

PODŁAWKI (niem. PODLACKEN)

Miejscowość założona została na pruskim polu osadniczym w 1379r. na obszarze 7 włók (117,6 ha) z 10 latami wolnizny. Przy wsi skupiono 5 pruskich dóbr służebnych z obowiązkiem służby zbrojnej. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) dobra scalono w jeden majątek, który był następnie przedmiotem nadań Zakonu, o których brak jest informacji. W 1785r. właścicielem majątku Podławki liczącego 8 domów był kanonik von Elditten. Po 1820r. Podławki nabył hrabia Julius Gottlieb von Mirbach, pan na Sorkwicach. Po jego śmierci w 1862r. Podławki odziedziczył syn, Julius Ulrich Gottlieb Emmerlich von Mirbach. W jego posiadaniu Podławki z okolicznymi folwarkami znajdowały się do śmierci w 1921r. To za jego czasów wybudowano niewielki dwór, w którym mieszkali kolejni administratorzy (do 1911r. C. Jebens, potem Buhlert, a ostatni Ahlmann). Podławki stanowiły osobny klucz majątkowy wraz z folwarkami, a jego obszar wynosił 698 ha. W 1921r. Sorkwity wraz z wszystkimi dobrami odziedziczył baron

Bernard von Paleske, który sprzedał Podławki. Ostatnim właścicielem był Max Stobbe z pobliskich Dublin. Po 1945r. utworzono tam PGR. Wtedy dwór został przebudowany i pozbawiony wystroju architektonicznego. Obecnie jest własnością spółki.

RODELE (niem. RODEHLEN)

Nazwa miejscowości pochodzi od pruskiego imienia Rodele. Początkowo na obszarze dzisiejszej wsi lokowano pruskie służby rycerskie. Pierwsze nadanie nastąpiło w 1383r. Prus o imieniu Nerwigk otrzymał od Friedricha von Wenden, komtura Brandenbura 6 włók (100,7 ha) na prawie pruskim. Następnie w 1427r. Niclas Kixstein otrzymał od Paula von Russdorf, wielkiego mistrza Zakonu majątek o powierzchni 5 włók i 20 mórg (95 ha) na prawie magdeburskim. Przez kolejne

200 lat w Rodelach nadawano kilkanaście niewielkich majątków, np. rodzinie Rautter. Dopiero na początku XVII w. grunty zaczął scalać Sebastian Froebner, starosta barciański. Do 1664r. drogą zakupów skupił w swoim ręku ponad 23 włóki ziemi, które pozostawały własnością rodziny do 1738r. Pozbawiony męskiego potomka Friedrich Wilhelm von Froebner, syn Sebastiana, zapisał swój majątek rodzinie von Dönhoff. Potem dokonano podziału majątku. W 1822r. jedyną właścicielką była jego córka Amelia Zofia, wdowa po pułkowniku von Schwerin. W 1859r. podarowała ona Rodele swojej siostrzenicy, hrabinie Adeli von Schwerin (1838-1887) jako prezent ślubny, której mężem został Werner Gebhard Louis von Alvensleben (1832-1910) z Gatersleben (Saksonia-Anhalt). Po ślubie zbudowano pałac w latach 1859-1861. Elewacje pałacu są boniowane i zwieńczone gzymsami arkadowymi, a w narożnikach ośmiobocznymi stylizowanymi wieżyczkami. Na osi obu elewacji wzdłużnych ryzality. Główna kondygnacja z łukowymi oknami i okrągłymi lukarnami, do ryzalitu dostawiony taras wsparty na łukowych kolumnach. Dobra o powierzchni 643 ha należały do rodu Alvensleben do 1945r. (Werner do 1937r., Ferdinand do 1943r. oraz Udo). Po 1945r. pałac i majątek przejęty przez PGR. W latach 90. XX w. wystawiony na sprzedaż. Obecnie własność prywatna.

RUTKA (niem. RAUTTERSFELDE)

Założony został jako szlachecki folwark 16.03.1827r. Nazwa nadana na cześć rodu Rautter, właścicieli Wielewa i majątku Kanoty. Folwark powstał w następstwie regulacji gruntów rolnych wsi Momajny. W latach 1859-1885 dzierżawcą folwarku, wchodzącego w skład majątku Kanoty, był Heinrich Wallner (1810-1885). Po jego śmierci folwark kupił Ulrich von Kalckstein (1847-1916), syn właściciela dóbr Wogau (obecnie Lermontowo w obwodzie kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej), którego żoną była Anna von Wittich (1849-1931), córka prof. medycyny w Królewcu (obecnie Kaliningrad). Po ślubie wybudował parterowy dwór, w którym zamieszkał z żoną i 5 dziećmi. Po śmierci ojca w 1879r. objął rodowy majątek Wogau, a Rutkę sprzedał w 1886r. Kupił ją Bernhard III von Presentin gen. von Rautter (1837-1914), pan na Kanotach, który przekazał folwark synowi. Był nim Bernhard

VII/Benn (1863-1916), który poślubił baronową Helene von Wrangler, córkę Oskara, właściciela dóbr w Kurkenfeld (obecnie Abluczie w obwodzie kaliningradzkim). W 1907r. rodzina opuściła folwark, który przeszedł do właścicieli Kanot. W czasie działań wojennych w 1914r. dwór został spalony. Po wojnie wzniesiono nową, bardziej okazałą rezydencję. Był to piętrowy obiekt pokryty mansardowym dachem, z wysuniętym ryzalitem na osi. Od 1920r. nowym właścicielem, już jako majątku rycerskiego o powierzchni 333 ha, był Bruno Dathe. Kiedy w 1941r. zmarła jego żona Lita, Bruno sprzedał majątek i wyjechał w okolice Wiednia, gdzie zmarł w 1945r. Majątek kupiło małżeństwo Hermann (1898-1970) i Marie Köllmann, którzy przyjechali z okolic Bochum. Po ucieczce w 1945r. rodzina zamieszkała w Danii. Dwór w Rutce po wojnie adaptowany został na mieszkania i świetlicę, a rozebrano po 1976r.

SILGINY (niem. SILLGINNEN)

Pierwsza informacja o Swilgynen pochodzi z 1437r., w której była mowa o dwóch dobrach rycerskich i 14 chłopskich włókach (253,1 ha). Od 1519r. dobra posiadał Melchior I von Kreytzen starszy (1475-1550), który po sekularyzacji Zakonu w 1525r. został starszym ochmistrem, jednym z czterech najbliższych doradców księcia pruskiego. Silginy w rękach tej rodziny były przez ponad 300 lat. W 1744r. Johann Wilhelm von Kreytzen (1722-1791) wybudował pierwszy dwór, w którym zamieszkał z żoną i 4 córkami. Następca była Friederike Wilhelmine, a po jej śmierci w 1803r. mąż, porucznik

Leopold von Viereck. W 1826r. podzielono dobra rodowe między krewnych. W 1828r. za 110 tys. talarów Silginy kupiła, hrabina Henriette von Viereck (1766-1854), która w 1836r. wystawiła pałac zaprojektowany prawdopodobnie przez Eduarda Knoblauch. Neoklasycystyczny pałac o trójcylindrowej bryle z wyższą częścią środkową przykrytą dachem czterospadowym i dwuspadowymi w niższych częściach bocznych. Wszystkie elewacje boniowane, wzdłużne symetryczne, 11-osiowe. Od 1854r. spadkobiercą Silgin została rodzina Egloffstein z Arklit. W 1913r. Silginy kupił baron Bernd von Lüdinghausen, którego żoną była Marta Hoffmann, córka właściciela fabryki tekstyliów. Mieszkali w Berlinie, a Silginy dzierżawili. W 1927r. majątek został rozparcelowany. W 1930r. pusty pałac kupił Kurt Paehlke (zwany jako „Wolf Dietrich” i „H.A.Weishaar”) z Insterburga (obecnie Czerniachowski), który utworzył siedzibę tajnego związku „Bundes der Guoten”. Po 1933r. była tam szkoła przywódców struktur powiatu NSDAP. W 1937r. pałac kupił starosta gierdawski i utworzył tam dom spokojnej starości dla 70 pensjonariuszy. Po 1945r. stał pusty i w 1954r. był ośrodkiem młodzieżowej organizacji Służba Polsce, potem ośrodkiem kolonijnym dzieci z Warszawy. Następnie pałac był siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej. W 1994r. grupa teatralna „Dittchenbühne” nabyła pałac i ze środków fundacji współpracy polsko-niemieckiej rozpoczęła remont – niedokończony. Obecnie ruina.

SIWOSZEWO (niem. SCHIFFUS)

Pierwotnie dobro rycerskie założone w 1406r. na 24 włókach (403,1 ha) z 12 latami wolnizny. Zatem obejmowało tereny leśne, które lokator o nieznanym nazwisku musiał wykarczować. W XVI w. grunty należały do rodu von Schlieben z linii gierdawskiej. W 1573r. była to wieś o powierzchni 24 włók i 8 chłopami, a dobra należały do majątku von Schlieben – Wandlacken i jego brata z Gierdaw. Ich potomek w 1737r. ofiarował wieś królowi pruskiemu, potem wróciła w ręce rodu von Schlieben. W 1836r. wieś kupił wolny chłop Georg Adam Battke (1801-1882), syn leśniczego Friedricha, pierwszego właściciela Mazurkowa (gm. Srokowo). Adam Battke z rodziną mieszkał w dawnej leśniczówce. Po jego śmierci, spadkobiercą został najstarszy syn Adolf (1829-1897), który po 1870r. zbudował pierwszy dwór. Po nim majątek przejął syn Paul (1862-1931), który w czasie działań wojennych w 1914r. uciekł z rodziną do Sopotu. Po powrocie do spalonej wsi przystąpił do odbudowy zniszczeń. W latach 1915-1917 zbudował nowy dwór na podstawie planów reencyjnego architekta Paula Englera z Berlina, który wzorował się na nieopodal leżącym pałacu w Świętym Kamieniu. Po śmierci Paula w 1931r. majątkiem zarządzała do 1939r. wdowa, która wyjechała do siostry w Sopocie, gdzie zmarła. Majątek przejęli w dzierżawę

Elewacja ogrodowa

mieszkający w Siwoszewie kuzynka Rosemarie Ebeling (1918-2008) i Friedrich Feldmann (1913-1999), którzy w 1939r. pobrali się, a w 1943r. zostali właścicielami majątku. Podczas działań wojennych w 1945r. miejscowość nie została zniszczona, ale przedzieliła ją granica polsko-sowiecka. W latach 1951-1956 dwór adaptowano na strażnicę WOP-u. Jeszcze w 1975r. były we wsi 2 domy, w których mieszkali starsi ludzie. Do 1986r. rozebrano opuszczone budynki. Dziś miejscowość nie istnieje.

SKANDAWA (niem. SKANDAU)

Wieś i rycerskie dobro służebne założone na pruskim polu osadniczym Scandow. Nadanie nastąpiło 24.08.1364r., kiedy Prus Hinrik Brunseroyte/Burnsert i jego brat Claus (Clawse, Klaus) otrzymali z rąk wielkiego mistrza Zakonu Winricha von Kniprode po 10 włók (168 ha) na prawie chełmińskim z obowiązkiem służby zbrojnej. Dobro zostało powiększone w 1375r. o 14 włók (235,1 ha). Przez prawie 200 lat dobra tej należały do tej pruskiej rodziny, której nadano z czasem tytuł szlachecki pod nazwiskiem Bronsart. Obok ich majątku w 1468r. część Skandawy z 10 włókami i karczmą otrzymał zaciężny rycerz Wend V. Eulenburg, który też dostał Galiny (do 1945r. w rękach tego rodu). Jego wnuk Botho XI zamienił włóki i karczmę w Skandawie (17.07.1547r.) na Prosnę z wdową Margarethe von Cassau, szlachcianką pruskiego pochodzenia (dało to początek linii prośnieńskiej rodu zu Eulenburg do 1945r.). Kilka lat później, w 1476r. Michel von Königsegg otrzymał za wierną służbę część Skandawy z 17 włókami na prawie magdeburskim. Tak więc pod koniec XV w. Skandawa była siedzibą rycerską pruskiego rodu Bronsart, a swoje dobra mieli także M. Königsegg i M. Cassau. W XVII w. dobra miały dwa pierwsze rody. Potem drogą małżeństw i poprzez

kupno majątek skupił w jednym ręku ród Königsegg (Andreas, starosta barciański – do 1685r., potem Bernhard). W 1726r. Skandawę (77 włók) kupił polski kapitan Christoph Abraham von der Groeben (1691-1740) z Karszewa, a sprzedał pruski kapitan Johann Ernst von Königsegg, który zamieszkał w Królewcu. Spadkobiercą został syn Friedrich Gottfried von der Groeben (1726-1799), który sprzedał Skandawę w 1768r. W ciągu 20 lat było dwóch właścicieli (Carl Ludwig von Ostau i Friedrich Leopold von Schroetter). W końcu w 1786r. Skandawę kupił za 48 tys. talarów hrabia von Dönhoff z Drogosza. Po tragicznej śmierci jedyne go syna przekazał Skandawę córce Sophie (1785-1863), wdowie po Wilhelmie von Schwerin, która mieszkała w Berlinie, obracając się w kręgach artystycznych i literackich (sama też pisała). Klasycystyczny dwór zaprojektował w 1826r. słynny architekt berliński Karl Friedrich Schinkel (1781-1841), z którym Sophie się знаła. W 1846r. Sophie osiadła w Skandawie. Do 1945r. majątek Skandawa o powierzchni 1168 ha był w rękach rodu von Dönhoff (Emil, od 1885r. Alexander, od 1909r. Stanislaus, a od 1929r. Dietrich, który po wojnie zamieszkał z rodziną w Bazylei). Dwór spalili Rosjanie w maju 1945r., a na jego miejscu zbudowano szkołę.

SKIERKI (niem. WEHLACK)

Miejscowość lokowana na pruskim polu osadniczym Welucke, Wailauks w 1437r. na prawie chełmińskim. Pierwotnie jako dobro służebne z obowiązkiem służby rycerskiej. Zapewne po wojnie 13-letniej (1454-1466), powiększone i przekształcone na majątek szlachecki, zostało nadane w dowód zasług. W wykazie z 1587r. był nim Hans Frobener/Fröbner, a powierzchnia majątku wynosiła 14,5 włók (243,5ha). Brak jest informacji o kolejnych właścicielach, znani są od XVIII w. - kpt. von Queis (1711r.) i mjr. von Hausen (1785r.). Od 1820r. Skierki były w rękach dziedziców Drogosz (Dönhoff potem Stolberg-Wernigerode). Następnie właścicielem majątku o powierzchni 600 ha był hrabia Solms zu Sonnenwalde (1889r.). Na początku XX w. dobra nabył ród von Schwerin Wolfshagen-Mecklenburg (hrabia Ludwig, od 1909r. Hermann, a od 1929r. Alexander), który mieszkał w Meklemburgii. Należący do nich do 1945r. majątek oddał w dzierżawę baronowi von der Goltz. Dzierżawca zbudował tu dwór z dwoma bocznymi skrzydłami, w którym mieszkał także zarządcą. Bryła 2-kondygnacyjna z użytkowym poddaszem, pokryta dachem dwuspadowym, a w skrzydłach dachem pulpitowym. Lukarna w połaci dachowej elewacji frontowej kryta daszkiem 4-spadowym. Ostatnim

dzierżawcą był Georg von der Goltz, a zarządcą od 1935r. Heinrich Hilgendorff (jego żoną była córka barona Gisela Charlotte), który po wojnie był długoletnim przewodniczącym związku dawnych mieszkańców powiatu / Kreisgemeinschaft Rastenburg (od 1979r. jego syn Hubertus). Po 1945r. utworzono tu PGR, obecnie własność prywatna.

SUCHAWA (niem. SAUSGÖRKEN)

Początkowo dobro służebne założone w 1342r. na obszarze 30 wólk (503,8 ha) z obowiązkiem jednej służby rycerskiej na prawie chełmińskim. Nieznani są pierwsi właściciele. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) przekształcony w majątek, który nadany został za wierną służbę Zakonowi. Właścicielem został przedstawiciel szlacheckiej rodziny Packmohr, nobilitowany Prus. Potem znalazł się w rękach rodziny von

der Groeben, która rezydowała w Łabędniku, tworząc w Suchawie folwark. W 1785r. folwark w Suchawie liczył 14 chałup. Od 1825r. pojawił się nowy właściciel – rodzina Siegfried, która kupiła sąsiednie majątki tj. Skandławki, Kolkiejmy i Jegławki, gdzie była główna rezydencja rodu. W 1889r. Suchawa liczyła łącznie 553 ha. Od początku XX w., przez prawie 20 lat właścicielem był Max Siegfried, dyrektor rolnictwa rejencji królewieckiej. Ostatnim właścicielem majątku, od 1920r., był Oskar Siegfried, radca rejencji królewieckiej. W 1927r. Suchawę kupiło Wschodniopruskie Towarzystwo Ziemskie, królewiecka spółka zajmująca się handlem gruntami i poddała parcelacji. Na obszarze dotychczasowego majątku powstały gospodarstwa rolne, stanowiące wieś w dzisiejszym kształcie. Dwór wznosił pod koniec XIX w. Max Siegfried. Jest to parterowy obiekt z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej. Pierwotnie w elewacji frontowej był dwukondygnacyjny ryzalit zwieńczony stylizowanym tympanonem. Do ryzalitu, który zapewne przebudowano po 1945r., przystawiony jest prosty portyk wsparty na czterech kolumnach i zwieńczony analogicznie jak ryzalit. Po 1945r. dwór adaptowano na mieszkania i świetlicę. Obecnie własność prywatna.

ŚWIĘTY KAMIEŃ (niem. HEILIGENSTEIN)

W 1785r. hrabia Carl Friedrich von Klinkowstroem (1738-1816), właściciel Kurklawek kupił tereny należące do wsi Asuny i założył w 1816r. folwark. Nazwę miejscowości – według rodzinnej anegdoty – zaproponował sam hrabia. Następca został syn Leonhard (1818-1868), po nim jego syn Clemens. Potem folwark otrzymali w spadku bracia bliźniacy Artur, który całe życie poświęcił służbie wojskowej oraz Karl (1848-1903), który w 1895r. przekształcił folwark na majątek o powierzchni 760 ha. Jego najmłodszy syn Wilhelm (1887-1934) został w 1919r. kolejnym dziedzicem majątku, ale mieszkał z rodziną w Kurklawkach. Majątkiem administrował Paul Grüttner, który mieszkał w niewielkim dworze. W czasie I wojny światowej majątek w Świętym Kamieniu został spalony przez wojska rosyjskie. W sierpniu 1916r. znany architekt Paul Locke (główny twórca odbudowy zniszczonego w 1914r. miasta Gierdawy, a w Kętrzynie autor budynku szkoły przy ul. Wojska Polskiego) zaprojektował nowe założenie majątku. Projektantem neobarokowego pałacu z mansardowym dachem był Hans Meier. W 1920r. hrabia Wilhelm wprowadził się z żoną Elisabeth i trojgiem

dzieci do nowego pałacu. W 1923r. śląski architekt, hrabia Friedrich Franz von Hochberg zrealizował projekt parku pałacowego z kortem tenisowym. Po 1945r. na terenie majątku powstał PGR, a dawna rezydencję adaptowano na biura i mieszkania. Z czasem pałac popadł w ruinę i w latach 60. XX w. został rozebrany.

Willkamm (Ostpr.)

WIELEWO (niem. WILLKAMM)

Miejscowość nierozdzielnie związana z nazwiskiem von Rautter, którzy mieszkali tam przez 470 lat. Pierwsza informacja pochodzi z 9.02.1364r. kiedy wielki mistrz Zakonu Winrich von Kniprode nadał za wierną służbę 40 wólk (671,8 ha) na prawie chełmińskim. Otrzymał je Fritz von Wunsdorff / Wonsdorff, któremu trzy lata później powiększono nadanie o 34 wólki (571 ha). Po wojnie 13-letniej (1454-1466), w 1474r. wielki mistrz Zakonu Heinrich Reffle von Richenberg nadał Wielewo (wtedy miejscowość nazywała się Wilkeaym) w dowód zasług zaciężnemu rycarzowi. Był to, przybyły z Kremsmünster (Austria), Niklaus Rautter, który otrzymał też Drogosze, gdzie zamieszkał. Jeden z jego synów, Wolfgang wrócił w rodzinne strony. Drugi Siegmund odziedziczył Wielewo i Drogosze, a po jego śmierci w 1511r., syn Georg I, następnie Hans I. Od 1549r. Hans II (1539-1605), który jako książęcy radca składał w 1589r. królowi polskiemu w Warszawie hołd lenny w imieniu księcia pruskiego. Hans II miał 3 córki i 2 synów. Po jego śmierci Wielewo otrzymał młodszy syn Albrecht (1589-1627), który jako starosta w Szestnie mieszkał w tamtejszym zamku. Zmarł w wieku 38 lat zostawiając

młodą wdowę (Catharina z domu Dohna), która w 1630r. ponownie wyszła za mąż za Magnusa Ernsta von Dönhoff (1581-1642). Ich syn Friedrich (1639-1696) zbudował pałac niedaleko Królewca w miejscowości nazwanej swoim imieniem. Po śmierci męża wróciła do Wielewa, które przejął Ludwig (1623-1665), syn z pierwszego małżeństwa (Ernst von Dönhoff z drugiego małżeństwa – Drogosze). Po nim Wielewo otrzymał syn Wilhelm Albrecht (1652-1694), który zostawił jedynego spadkobiercę. Był nim Ernst Ludwig von Rautter (1684-1738), który mieszkał w Rydzówce, gdzie zbudował w 1738r. dwór nad jeziorem (spalony w 1945r.) i tam zmarł. Jego młodszy syn Christoph Ludwig (1725-1772) otrzymał Wielewo, którego syn Friedrich Ludwig (1759-1807) zbudował w 1797r. nowy dwór w stylu rokokowym. W 1807r. Wielewo zajęły wojska napoleońskie i zniszczyły. W 1810r. majątek przejął Gustav Ludwig Johann (1788-1814), który na rok przed śmiercią w testamencie zapisał Wielewo córce Auguste Otilie (1813-1855). Jej mąż Otto Bernhard II von Pressentin z Kanot, otrzymał od króla pruskiego dyplom pozwalający używać nazwiska Rautter (gen. von Rautter). Następcą został ich syn Gustav von Pressentin

gen. von Rautter (1834-1889). Z szóstki jego dzieci spadkobiercą Wielewa został Christoph (1858-1943), który w 1913r. otrzymał tytuł hrabiego. Był dwukrotnie żonaty, pierwszą była córka angielskiego oficera Bertie Brayley Fischer, z którą rozwiódł się w 1920r. Małżeństwo miało 3 synów, z których dwóch pozostało w Wielewie, a Albrecht wyjechał do USA. W 1921r. Christoph ożenił się z serbską arystokratką Julie Radovanowicz (1877-1956) i cztery lat później rozbudował pałac dostawiając po obu stronach skrzydła. W tym samym roku (30.01.1925r.) w majątku o powierzchni 2162 ha założono fundację „Graf Rautter – Willkamm Landgutstiftung” zajmująca się głównie hodowlą koni arabskich. W 1942 r. zginął syn Montague. Rok potem zmarł Christoph. Została wdowa, a majątek odziedziczył ostatni z rodu Albrecht (1899-1994), który zmarł w Nowym Jorku. Wdowa wyjechała do Jugosławii, gdzie zmarła. Po wojnie w pałacu stacjonowała do połowy lat 60. jednostka wojskowa Obrony Terytorialnej Kraju. Potem były tam mieszkania i pomieszczenia socjalne „Agrokompleksu”. W 2001r. pałac był opustoszały i dewastowany. W 2003 r. niemiecki stomatolog, prof. Eike Hemken z Bremy i jego polska żona nabyli pałac i park. Miała tam być klinika, hotel i centrum szkoleniowe. W 2007r. idea upadła. Pałac zawalił się w 2012 r.

Pałac, stan w 1993r.

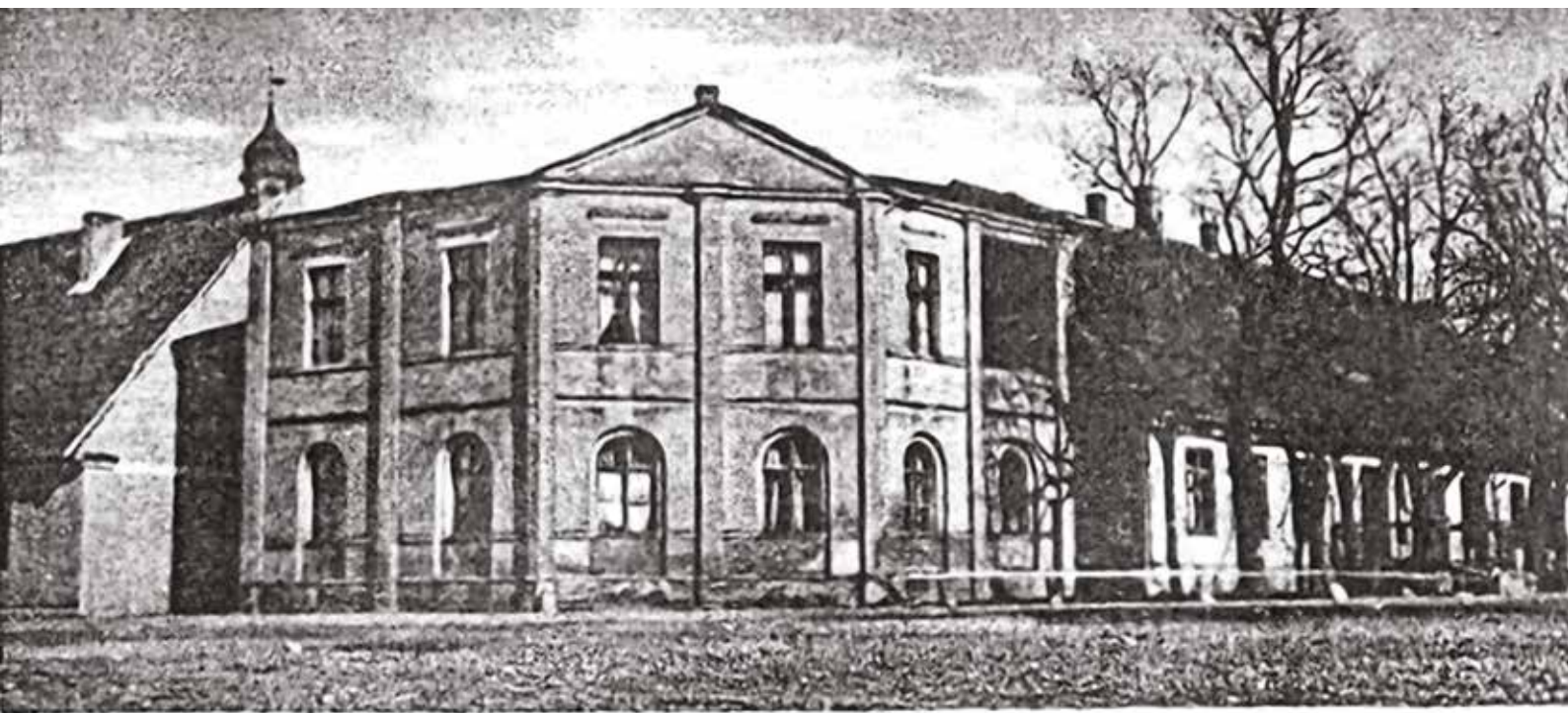
Pałac, stan w 2012r.

Pałac, stan obecny

GMINA KĘTRZYN

BALLAU, Kreis Sensburg (Ostpreußen)

BAŁOWO (niem. BALLAU)

Miejscowość powstała w 1400r. na 7 włó-
kach (117,6 ha) jako pruskie dobro słu-
żebne z obowiązkiem służby rycerskiej.
Odbiorcami nadania byli Prusowie Johann
Balako i Paul Junker. Po wojnie 13-letniej, w 1484r.
dobra na prawie magdeburskim liczące 20 włók
(335,9 ha), z obowiązkiem 2 służb zbrojnych, otrzy-
mał z rąk komtura ryńskiego Hans Siextin. Dobra były
w posiadaniu tej rodziny do XVIII w., m.in. Melchior
(1540r.), bracia Hans i Michel (1593r.), Christoph (1621-
1642), Christoph junior (1663r.) czy Friedrich (1717r.),
który utworzył przy swoim majątku wieś, a potem
majątek dzierżawił innym rodzinom szlacheckim,
m. in. Königseck czy Birkhan. Przez ten okres miej-
scowość nosiła nazwę Siextin/Sykstyny od nazwiska

właścicieli, szlachty pruskiego pochodzenia (czasami
wymieniana nazwa Ballau). W południowej części dóbr
założono w XIX w. folwark, który nazwano Sykstyny.
I od tej pory opisywana miejscowość określana była
już tylko jedną nazwą – Ballau (od pruskiego imienia
pierwszego lokatora Balako). Pod koniec XIX w. szla-
checki majątek z młynem wodnym przejęła rodzina
von Woisky, która zamieszkiwała te dobra do stycznia
1945r. W 1909r. właścicielem szlacheckiego mająt-
ku o powierzchni 528 ha był Friedrich Wilhelm von
Woisky. W 1922r. właścicielem był syn Friedricha Joa-
chim, który zapoczątkował hodowlę owiec - meryno-
sów i było to specjalnością majątku aż do 1945r. Po woj-
nie utworzono PGR, dwór rozebrany został na początku
lat 70 XX w. Dawny majątek jest własnością prywatną.

BANASZKI (niem. BANNASKEIM)

Wielki mistrz Zakonu Dietrich von Altenburg nadał 24.06.1339r. wolnym Prusom, braciom Beynassy i Scoddyk 4 włóki (67,2 ha) na pruskim polu osadniczym Glysdelaux z obowiązkiem dwóch służb rycerskich. Od imienia pierwszego z nich wywodzi się nazwa wsi Benes kaym, a po raz pierwszy nazwa wsi pojawiła się

w dokumentach w 1411r. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) wielki mistrz Zakonu Heinrich Reffle von Richenberg nadał w dowód zasług Georgowi von Scharffs i jego następcom 17 włók i 15 morgów (289,3 ha) na prawie magdeburskim. Przez kolejne stulecia właścicielami dóbr w Banaszkach, przekształconych na folwark, byli członkowie szlacheckich rodzin m.in. von Pröck (1711r.) czy Egloffstein z pobliskiego Garbna (1785r.). Na początku XIX w. folwark nabył gen. L. von Massenbach, rezydent majątku Linkowo, a jego spadkobiercy sprzedali okoliczne dobra. Banaszki kupił w 1871r. Mauerhoff. W 1889r. właścicielem był Wilhelm Knoop. W 1909r. kolejnym nabywcą majątku na prawie rycerskim był Willy Drews, który gospodarował tam do 1945r. Był autorem budowy dworu stylizowanym na podmiejską willę. Dwór parterowy z użytkowym poddaszem, kryty jest dachem mansardowym, a w połaciach dachowych są facjaty. W elewacji frontowej widoczny, wsparty na muryowanych kolumnach, balkon tworzący ganek, a w elewacji ogrodowej jest półowalna weranda. Na kalenicy znajduje się centralnie usytuowana ośmiokątna latarnia w formie wieżyczki. Po 1945r. powstał tam PGR, obecnie własność prywatna.

BORKI (niem. BORKEN)

Brak jest informacji o początkach wsi. Zapewne pierwotnie założony został jako niewielkie dobro służebne, przekształcone w XV w. na majątek szlachecki o powierzchni 11 włók (184,7 ha), którego właścicielami byli m.in. płk Niclaus Walther (1706r.), płk Otto Wilhelm Hülsen (1756r.), potem przez jakiś czas należał do miasta Rastenburg/Kętrzyn (1785r.) W 1820r. majątek liczył 9 domów i 68 mieszkańców, a właścicielem był rotmistrz von Stutterheim. W 1871r. majątek rycerski o powierzchni 279 ha należał do lekarza ze Srokowa Hansa Gervais, radcy sanitarnego, który wznosił dwór. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem, kryty dachem dwuspadowym z naczółkami. Na osi elewacji dwukondygnacyjny 3-osiowy ryzalit, który poprzedzony był tarasem wspartym na 4 drewnianych kolumnach. Płaszczyzna 8-osiowej elewacji była boniowana. Na elewacji widoczne są ślady klasycystycznego detalu architektonicznego, np. półkoliście zamknięte otwory okienne ujęte w profilowane, tynkowane opaski ze stylizowanym zwornikiem o formie kwiatowej.

Naroża elewacji i ryzalitu ujęte były profilowanymi pilastrami. W 1898r. majątek liczył 8 domów i 121 mieszkańców, a właścicielką była wdowa Maria Gervais mieszkająca na stałe w Srokowie. Majątkiem Borki i folwarkiem Szaty Małe zarządzali dwaj administratorzy: Max Fleischer i G. Peters. Po 1909r. majątek i folwark zostały sprzedane, każde innemu nabywcy. Wtedy obszar majątku ustalony został na 197 ha. Borki nabył Hermann Kühl - syn Ottona, właściciela sąsiedniego majątku Kaskajmy. Hermann zainwestował w rozwój majątku, a także wyremontował i zmodernizował dwór. Po I wojnie światowej H. Kühl objął w spadku po ojcu majątek Kaskajmy, a Borki sprzedał w 1920r. Walterowi Becker. Na początku lat 30. XX w. majątek ponownie zmienił właściciela – do 1945r. był nim Hans Bricken. W 1945r. został splądrowany i przez 2 lata był niezamieszkały. W 1947r. zostały tam przesiedlone rodziny ukraińskie (akcja „Wisła”), które mieszały w dworze do końca lat 80. XX w. Obecnie zrujnowany dwór jest prywatną własnością.

FILIPÓWKA (niem. PHILIPPSDORF)

Brak jest szczegółowych informacji o historii miejscowości. Pierwsza informacja pochodzi z 1488r., kiedy wielki mistrz Zakonu nadał Martinowi Tyle 3 włóki (50,3 ha) ziemi. Zapewne w późniejszym okresie została własnością rodziny szlacheckiej osiadłej na tym terenie, bowiem zyskała status majątku szlacheckiego. W 1711r. właścicielem majątku był por. von Pröck, a w 1785r. baron von Eulenburg, pan na Prośnie. Kilka lat później Filipówkę kupił baron Friedrich Schenk zu Tautenburg właściciel majątku Wopławki, rezydent na Dobie (gm. Węgorzewo), który ustanowił tam folwark. Po śmierci Christopha Fabiana Schenk zu Tautenburg majątek Wopławki z folwarkiem w Filipówce został w 1828r. sprzedany. Kupił go baron Friedrich Wilhelm Schmidt von Schmiedeseck. W połowie lat 60. XIX w. folwark przekształcono w majątek rycerski, który kupił G. Heilmeyer. Rozpoczął budowę budynków gospodarczych i dworu. Obiekt parterowy ze ścianką kolankową, w której symetrycznie rozmieszczone są eliptyczne otwory okienne. Na osi elewacji frontowej ryzalit ujęty profilowanymi pilastrami. W szczycie ryzalitu okulus w tynkowanej opasce

ze stylizowanymi tynkowanymi zwornikami, szczyt zwieńczony sterczyną. Elewacja frontowa 7-osiowa, symetryczna. Otwory okienne spięte są stylizowanym zwornikiem. Płaszczyzna elewacji boniowana, zamknięta gzymsem uskokowym, a naroża elewacji ujęte profilowanymi pilastrami. W 1871r. majątek G. Heilmeyera liczył 294 ha. W 1898r. właścicielem majątku rycerskiego był Walter Schwarz, który dookończył budowę zespołu dworsko-folwarcznego. W. Schwarz, który gospodarował na tym majątku do końca lat 20. XX w., posiadał liczącą się w skali Prus Wschodnich hodowlę koni, głównie pociągowych oraz własny targ koński. Na początku lat 30. XX w. obszar majątku został poddany parcelacji. Powstała w ten sposób wieś rolnicza licząca 17 gospodarstw. Resztówkę wielkości 90 ha kupił Wilhelm Zukowski, który przyjechał z miejscowości Piskorze. Do 1945r. właścicielem tego gospodarstwa był Emil Zukowski. Po 1945r. utworzono tam spółdzielnię rolniczą, prowadzoną przez polskich przesiedleńców. Po 1956r. majątek podzielony został między mieszkańców. Obecnie dwór wystawiony jest na sprzedaż.

GIERŁOŻ (niem. GÖRLITZ)

Pierwotnie, w okolicznym lesie, był dworek myśliwski, którego załoga zaopatrywała mieszkańców kętrzyńskiego zamku w dziczyznę. W 1437r. miasto zakupiło 50 włók (839,8 ha) lasu, który do 1945r. był własnością Rastenburga i stanowił ulubione miejsce wycieczkowe mieszkańców. Na początku XIX w. wyodrębniono niewielki folwark, zapewne w miejscu, gdzie był dom myśliwski. Potem, od 1889r. właścicielem majątku był major Julius von Normann, członek loży maseńskiej. Po jego śmierci, w 1913r. majątek kupił baron Dodo zu Innhausen und Knyphausen pochodzący z okolic Dortmundu, który przez 20 lat (do 1934r.) pełnił funkcję starosty rastenburskiego. Knyphausen wybudował nowy dwór w stylu neobarokowym, posadowiony na wyniesieniu nieopodal jez. Siercze, kilkaset metrów od istniejącego. Baron zu Knyphausen mieszkał w dworze wraz z żoną i trzema córkami do stycznia 1945r. Przez kilkadziesiąt lat po wojnie dwór pełnił funkcję ośrodka wczasowego i był własnością Instytutu Lotniczego na Okęciu w Warszawie. Obecnie jest własnością prywatną i mieści się w nim hotel z restauracją „Księżycowy Dworek”.

Elewacja ogrodowa

GRABNO (niem. WEITZDORF)

Brak jest informacji o historii Grabna w ogólnie dostępnych źródłach. Na podstawie pierwotnych nazw miejscowości (Wentmannsdorf – 1471r., Weitmannsdorf)

sądzić należy, że założona została jako wieś czynszowa dla niemieckich osadników (brak pruskiego źródłosłowa). W Wielkiej Księdze Czynszów z 1437r. występuje wieś czynszowa o powierzchni 30 włók (502,9 ha) o nazwie Weitingsdorf, ale trudno o jej lokalizację. Potem przekształcony w majątek szlachecki o powierzchni 34 włóki (570 ha), który do końca XVIII w. należał do artystokratycznej rodziny von der Groeben (np. Carl v.d. G. w 1711r.). W 1818r. Grabno kupił rotmistrz Franz von Talatzko. W okresie reform agrarnych majątek przekształcono na rycerski i w 1850r. kupił go Georg Pavenstedt, kupiec z Bremy. W 1854r. rozpoczął budowę dworu i budynków gospodarczych. Całe założenie było nietypowe, bo na planie okręgu. Po nim majątek o powierzchni 511 ha przejął w 1907r. syn Johann Pavenstedt, który gospodarował w Grabnie do 1945r. Po wojnie powstało PGR, a dwór adaptowano na biuro i mieszkania. Obecnie zrujnowany dwór jest własnością prywatną.

GROMKI (niem. HEINRICHSHÖFEN)

Nieznana jest data powstania miejscowości, w której była zapewne karczma, stąd jej pierwotna nazwa Ellerkrug. Potem powstał tam folwark założony przez rodzinę von der Groeben, właścicieli majątku w Linkowie. Po 1793r. folwark Gromki wraz z należącym do niego majątkiem Linkowo nabył generał Ludwig von Massenbach. W 1820r. szlachecki folwark był w rękach spadkobierców generała, którzy w latach 60. XIX w. sprzedali go. Nabywcą był Pichler, a po 1871r. kolejnym właścicielem został Artur Werner, który zbudował dwór i otoczył go parkiem. Dobra uzyskały status majątku rycerskiego. W 1898r. zajmował powierzchnię 172 ha, a właścicielem był Paul Schepke. W 1900r. majątek kupił Erich Wäger, który gospodarował tam do 1931r. Po nim nowym właścicielem majątku został Heinrich Wegel, który popadł w długi. Majątek został przejęty przez Urząd Powierniczy w Królewcu. W połowie lat 30. XX w. poddany został parcelacji i powstała wieś rolnicza licząca 12 indywidualnych gospodarstw

rolnych. Po 1945r. w opuszczonych gospodarstwach zamieszkały polskie rodziny przesiedlone z różnych stron kraju. Natomiast dwór, w którym mieszkało kilka rodzin, został rozebrany na początku XXI w.

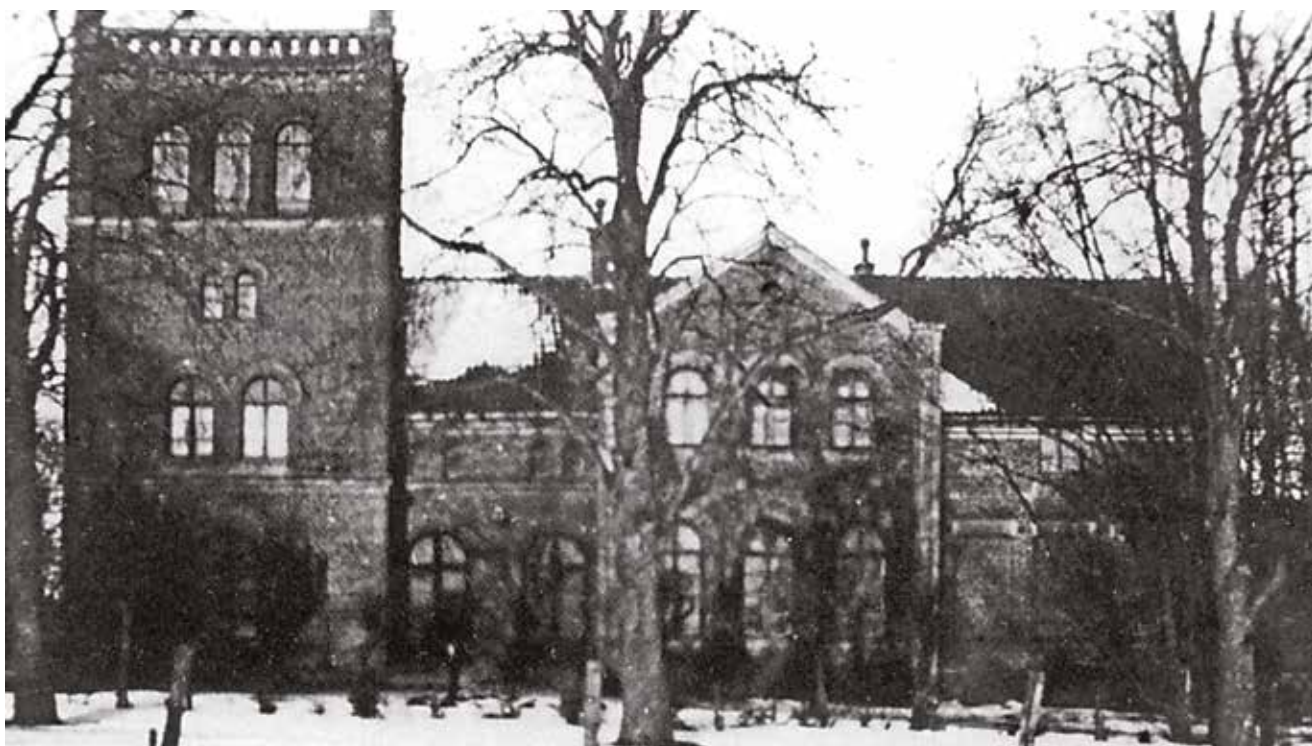

WILAMOWO (niem. WILHELMSDORF)

Niewiele wiadomo o nieistniejącej dzisiaj miejscowości. Założony został w 1820r. jako majątek ziemski Willamowen o powierzchni 197 ha z wydzielonego obszaru wsi Wąjsznory. Dobra miały kilku właścicieli, w 1871r. był nim Nebelsick, w 1879r. - Ernst Bredschneider. W 1889r. właścicielem majątku był książę Georg zu Schaumburg – Lippe rezydent na zamku

w Bückeburg, który ustanowił tu zarządcę (Friedrich Meyer, który mieszkał w Kwiedzinie). W 1913r. właścicielem Wilamowa był Paul Fox, który zapewne wybudował dwór. Po I wojnie światowej Wilamowo należało – aż do jego likwidacji – do zakładu opiekuńczego w Karolewie. Potem służył jako zaplecze pobliskiego lotniska. Po 1945r. dwór rozebrano.

JEŻEWO (niem. JEESAU)

Nie jest znana data założenia miejscowości. Początkowo były to pruskie dobra służebne z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. Pierwotna, pruska nazwa Gesaw pochodzi od pruskiej nazwy osobowej Gesse. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) powiększony majątek znalazł się w rękach rodziny szlacheckiej von der Groeben osiadłej w Prusach i wynagradzanej nadaniami majątkowymi w zamian za pomoc udzielaną Zakonowi. Z czasem męscy potomkowie tej rodziny utworzyli osobne gałęzie rodowe, ustanawiając swe rezydencje w różnych częściach Prus. Jedna z gałęzi tego rodu osiadła w Jeżewie. Tutaj, w 1567r. urodził się Otto von der Groeben (zm. tamże 4.12.1644r.). Był przywódcą opozycji w Prusach Książęcych, dążącej do ściślejszego zespolenia lenna pruskiego z Polską (jej ostatecznym programem było wcielenie Prus do Korony, ale nie spotkało się to w Polsce ze zrozumieniem). Otto von der Groeben był właścicielem gruntów w Św. Lipce i to on w 1619r. odstąpił ich część na budowę kościoła odpustowego (sam też przeszedł na katolicyzm). Od 1622r. był zaufanym doradcą króla polskiego. Po 1793r. dobra w Jeżewie kupił gen. L. von Massenbach, który rezydował w Linkowie. W okresie reform agrarnych przekształcono dobra na majątek rycerski, którego właścicielem w 1871r. został Otto Knoop, porucznik w stanie spoczynku. Pod koniec XIX w. rozpoczęła poważne inwestycje w majątku liczącego 415 ha. Pobudował nowy dwór w stylu modnego wówczas

neogotyku, a także wznosił nowe budynki gospodarcze oraz domy mieszkalne dla robotników folwarcznych. Nie dane mu było dokończyć prac, gdyż zmarł. W 1910r. majątek nabył Joachim Wendorff, który kontynuował prace inwestycyjne i modernizacyjne w Jeżewie. Kryzys gospodarczy w tym okresie oraz długi J. Wendorffa były zapewne przyczyną upadku majątku, który został poddany przymusowej parcelacji. Powstało tu szereg gospodarstw rolnych, w tym też nowe, zbudowane na terenie majątku. Po 1945r. w Jeżewie zamieszkały rodziny polskie, przesiedlone z różnych stron kraju, a na terenie dawnego majątku utworzono spółdzielnię rolniczą, działającą do 1956r. Później poszczególne budynki zespołu przejęli mieszkańcy wsi, tworząc indywidualne gospodarstwa rolne. Budynek dworu został tak przebudowany, że stracił całkowicie historyczny styl.

JURKI (niem. GEORGENBERG)

Majątek powstał po zakończeniu reform agrarnych (1821-1865) w Prusach Wschodnich. Reformy te (separacja i komasacja) przekreśliły pierwotny układ gruntów i spowodowały tworzenie większych gospodarstw. Likwidacja szachownicy pól wprowadziła jednolite areły i spowodowała przenoszenie gospodarstw poza wieś. Modernizacja przestrzeni na terenie powiatu kętrzyńskiego rozpoczęła się na większą skalę w II połowie XIX w. i na początku XX w. W przypadku majątku w Jurkach powstał on na obszarze wsi Kruszewiec. Za-

łożył go Ferdinand Andreas Carl Friedrich von der Trenk (9.04.1841-3.01.1895), starosta w latach 1887-1895. Na usytuowanym na wyniesieniu terenie pobrał dwór i zabudowania gospodarcze oraz kolonię mieszkalną robotników folwarcznych. W 1910r. majątek o powierzchni 222 ha nabył Gustaw Drews. Kiedy w 1929r. kupił sąsiedni majątek Wajsznory, przekształcił Jurki w folwark. G. Drews gospodarował tu do swojej śmierci w 1942r., a następnie - do 1945r. - jego syn Ulrich. Po 1945r. dawny folwark podzielony został między polskie rodziny, które prowadzą indywidualne gospodarstwa rolne.

KASKAJMY (niem. GROSS KÖSKEIM)

Pierwotnie pruska wieś chłopska lokowana w 1374r. o powierzchni 4,5 włók (75,6 ha) z obowiązkiem dwóch służb rycerskich w lekkiej zbroi. Nazwa pochodzi od pruskiego zasadzcy Petera Kayse, który w latach 1374-1399 był sołtysem. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) powiększone dobra Kayskaym (1484r.) przekształcono w niewielki majątek szlachecki, który był nadawany w dowód zasług. Był np. własnością rodziny Albrechta von Barthein/Partheinen (do 1569r.), potem w rękach płk. Nicolausa Walthera (do 1706r.). W II połowie XIX w. przekształcony został na majątek rycerski o powierzchni 200 ha. Jego właścicielem był August Bark (1889r.), następnie członkowie rodziny

Mex, którzy pod koniec XIX w. wzniesli dwór. Elewacja frontowa obiektu jest symetryczna z centralnym, 3-osiowym ryzalitem poprzedzonym półokrągłym podestem z 4. kolumnami podpierającymi taras. Ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem ze sterczynami. Po obu stronach ryzalitu facjaty.

Potem majątek przeszedł w ręce rodziny Kühl przez małżeństwo Matyldy Mex z Otto Kühl. Następcą został ich syn Hermann. W 1934r. majątek przejęła cukrownia w Kętrzynie, a zarządcą został Hans Englink. Po 1945r. utworzono w Kaskajmach PGR. Dwór adaptowano na pomieszczenia biurowe i mieszkania. Obecnie własność prywatna.

KATKAJMY (niem. KATTKEIM)

Brak jest informacji w dostępnych źródłach o początkach wsi. Etymologia nazwy miejscowości wskazuje na pruską osadę, wieś. Być może jeszcze w XIV w. założono tu pruskie dobra rycerskie z obowiązkiem świadczenia usługi zbrojnej na rzecz Zakonu. W XVIII w. miejscowość była dzierżawiona przez szpital w Rastenburgu/Kętrzynie. Dochody z czynszu przekazywane były na potrzeby przytułku dla ubogich przy szpitalu na Woli (nie istniejąca ul. Warmińska, ob. tereny przy młynie ul. Chopina). W 1785r. dobra należące do Kętrzyna

miały 5 domów. W 1820r. dzierżawcami byli Karkutsch i Schiemann, którego potomek kupił z czasem niewielki majątek na własność. Pod koniec lat 60. XIX w. Schiemann wybudował niewielki, prosty w formie dworek z naczółkowym dachem. W 1898r. właścicielem majątku o powierzchni 107 ha był Robert Schiemann, który gospodarował tam do 1945r. Po wojnie dworek został splądrowany i przez 2 lata był niezamieszkały. W 1947r. zostały tam przesiedlone rodziny ukraińskie (w ramach akcji „Wisła”). Obecnie mieszka tam kilka rodzin.

KOCZARKI (niem. EICHHÖHE)

W 1554r. starosta ryński Georg von Diebes założył wieś czynszową Koczargen (nazwa funkcjonowała do 1928r.). Zasadźcą został Szymon, sołtys z Woźnic, który otrzymał 5 włók ziemi na prawie magdeburskim. Zadaniem zasadźcy było zasiedlenie 50 włók. Jeszcze w tym samym roku wszystkie włoki były obsadzone. Chłopi dostawali dziedziczne gospodarstwa o wielkości od 1 do 3 włók. Wieś otrzymała 11 lat wolizny. Po przyłączeniu pod koniec XVI w. Koczarek do starostwa rastenburskiego/kętrzyńskiego utworzono tam folwark, położony w południowej części wsi. W 1664r. folwark wydierżawił pruski szlachcic Johann Christoph Ulspergk, właściciel dóbr w Martianach. Po 1701r. wieś i folwark stały się własnością króla. W 1785r. królewska wieś miała 26 domów, a folwark - 3 domy. W II połowie XIX w., zapewne po zakończeniu reform

agrarnych, folwark został sprzedany i przekształcony w majątek ziemski. Kupił go przedstawiciel rodziny Janz, który po 1871r. wybudował parterowy dwór z użytkowym poddaszem, ze ścianką kolankową. W 1909r. właścicielem majątku był Hugo Kluth, który rozbudował dwór dostawiając do elewacji bocznej oficynę. Następnym właścicielem majątku był Axel von der Herberg. Kolejny właściciel, Bruno Keuchel zmodernizował zabudowę gospodarczą majątku poprzez budowę spichlerza z wozownią (1924r.) oraz stajni z chlewnią (1924r.). W 1932r. właścicielką majątku była Elisabeth Mertens. Powierzchnia majątku wynosiła 307 ha. Po 1945r. majątek przekształcono w PGR, a w dworze ulokowano biura i mieszkania. Obecnie własność prywatna. Dwór pozbawiony jest wystroju architektonicznego, zapewne w wyniku remontów przeprowadzonych po 1945r.

KOTKOWO (niem. KOTITTLACK)

Założone zostało jako dobro służebne o powierzchni 10 włók (168 ha) na pruskim polu osadniczym Kotittlauks w 1339r. z obowiązkiem wystawienia służby zbrojnej. W 1397r. obok majątku, założono wieś na 8 włókach lokowaną na prawie magdeburskim przez wielkiego mistrza Winricha von Kniprode. Po zniszczeniach w okresie wojny 13-letniej (1454-1466) dobra scalono i utworzono majątek szlachecki, który otrzymali przedstawiciele rodziny von der Groeben. W pobliskim Linkowie wybudowali dwór, więc Kotkowo stało się folwarkiem. Po 1793r. Kotkowo kupił generał L. von Massenbach, który w 1820r. liczył 8 domów i 63 mieszkańców. Po śmierci generała jego spadkobiercy sprzedali osobno Linkowo i Kotkowo z folwarkiem Owczarki. Nabywcą Kotkowa z folwarkiem był von Schack, który posiadał ten majątek jeszcze w 1871r. Po jego śmierci nowym właścicielem Kotkowa został krótko Wittich. W 1881r. majątek kupił baron Hilmar Schmidt von Schmiedeseck z Wopławek. W 1889r. po śmierci barona majątkiem zarządzał do 1892r. jego szwagier, von

Steege. Dobra w Kotkowie, które do tej pory miały status folwarku szlacheckiego, stały się majątkiem rycerskim. Kotkowo zostało sprzedane, a kolejnym właścicielem majątku został Max Wiehler, który w 1895r. wybudował dwór. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem, z usytuowanym na osi elewacji frontowej pozornym ryzalitem, z półokrągłym okienkiem w szczycie i zwieńczony sterczyną. Po obu stronach 3-osioowego ryzalitu widoczne są facjaty. Max Wiehler był postacią znaną w powiecie. W 1903r. założył Towarzystwo Jeździeckie. Specjalizował się w hodowli koni trakeńskich (najlepsza w Prusach Wschodnich), bydła i pstrągów, które były hodowane w stawach utworzonych ze spiętrzenia przepływającej strugi. W 1927r. majątek o powierzchni 515 ha kupił Paul Busse (1895-1984), rolnik pochodzący z Wielkopolski. Kontynuował on tradycje poprzednika. Paul Busse opuścił Kotkowo 15 stycznia 1945r. Po 1945r. majątek z dworem, do którego dobudowano przybudówkę, przejęty został przez PGR. Obecnie niezamieszkały dwór jest własnością prywatną.

KWIEDZINA (niem. QUEDEN)

W 1343r. czterej Prusowie: Warpun, Weysnor, Meirun i Bartold otrzymali z rąk komtura Ludolfa Königa 33 włóki i 8 mórg (554,4 ha) gruntów w lesie zwanym Kwedis. Zadaniem było założenie wsi na prawie chełmińskim. Osadnictwo terenu nie w pełni się udało, bo w 1489r. ponowiono akt lokacyjny na prawie magdeburskim z 10 włókami ziemi (167,96 ha). Po przekształceniu w majątek, nadany został w dowód zasług któremuś z zaciężnych będących na usługach Zakonu. Nieznane są nazwiska właścicieli Kwiedziny do XVIII w., a pierwsza informacja pochodzi z 1711r. Był nim baron Johann Dietrich von Hoverbeck. W 1783r. szlachecki majątek, liczący 9 domów, do którego należał młyn, kupił porucznik F. von Suchodoletz. Majątek odziedziczył jego syn, rotmistrz Ferdinand von Suchodoletz, który jeszcze w 1834r. figurował jako właściciel. Kolejnym (1871r.) właścicielem majątku był von Livonius, który we wsi posiadał także browar. W 1889r. właścicielem majątku był książę Georg zu Schaumburg

– Lippe rezydent na zamku w Bückeburg, ustanawiając zarządcę, który kilkanaście lat później wydzierżawił Kwiedzinę. Był to Friedrich Wilhelm Meyer, który w imieniu księcia zarządzał także majątkiem Wilamowo. To za czasów księcia wybudowane zostały, zachowane częściowo do dnia dzisiejszego, obiekty zespołu dworsko-folwarcznego i kolonia mieszkalna robotników folwarcznych. Wzniesiono także nowy dwór, w którym mieszkał dzierżawca, a potem kolejni właściciele majątku. Powierzchnia majątku z okolicznym lasem (100 ha) wynosiła ponad 500 ha. W 1913r. właścicielem majątku był Karl Pohl, potem pani A. Fuchs (1922r.). W 1929r. właścicielem był Bruno Ammon, który gospodarzył tam do 1945r. Po 1945r. wieś zasiedlili polscy przesiedleńcy, a dawny majątek przejęła spółdzielnia rolnicza. Po 1956r. rozwiązano spółdzielnię i utworzono indywidualne gospodarstwa rolne. Dwór został zniszczony i rozebrany, a w jego miejscu postawiono w latach 70. XX wieku nowy dom mieszkalny.

LINKOWO (niem. SCHRENGEN)

Miejscowość lokowana została w 1400r. jako dobro służebne wielkości 10 włók (167,96 ha), nadany Prusowi o nieznanym imieniu na prawie magdeburskim przez Konrada von Jungingena, wielkiego mistrza Zakonu. Pod koniec XV w. dobra znalazły się w rękach rodziny von der Groeben, a miejscowość nosiła wtedy nazwę Warkeim. W II połowie XVIII w., po utworzeniu majątku szlacheckiego zbudowano pierwszy dwór. Po 1793r. Linkowo wraz z folwarkami zostały nabyte przez gen. L. von Massenbacha. Po śmierci generała nabywcą majątku z rąk spadkobierców był J. Sehlick, który zmarł w 1871r. Kolejnym nabywcą majątku był kupiec z Królewca Wilhelm Ziemer. W 1907r. rozbudował stary dwór, który uzyskał obecny kształt. Elewacja frontowa boniowana, z środkowym 3-osiowym płytkim ryzalitem. Otwory okienne i drzwiowe w tynkowanych opaskach noszą ślady dekorowań detalem architektonicznym. W 1909r. majątek rycerski Linkowo wraz z folwarkiem Siemki zajmował obszar o powierzchni 642 ha. W 1912r. dobra kupił Kurt Migge. Majątek w 1927r. podpadł ekonomicznie i został wykupiony przez Wschodniopruskie Towarzystwo Ziemskie i poddany parcelacji. Ziemia i większość budynków

dawnego zespołu zostały zakupione przez osadników, którzy pobudowali nowe gospodarstwa. Dwór stał się siedzibą Powiatowego Związku Nauczycieli do czasu budowy nieopodal nowego budynku. Potem rezydencję dworską kupił W. Blask, który adaptował obiekt na karczmę z zajazdem. Po 1945r. opuszczony majątek przejęli polscy przesiedleńcy. Środkowa część dworu adaptowana została na świetlicę wiejską i klub „Ruchu”, a po obu stronach zamieszkały dwie rodziny. Obecnie nieużytkowany dwór popada w ruinę.

MARTIANY (niem. MERTENHEIM)

Nieznana jest data założenia miejscowości. Najstarsza informacja pochodzi z 1395r. W dokumencie jest wspomniane istniejące już dobro służebne Martiany o powierzchni 30 włók (503,9 ha). Po wojnie 13-letniej (1454-1466) założono tam wieś czynszową. W 1539r. zostało wymienionych 12 gospodarzy. Podczas napadu Tatarów w 1656r. zniszczono pięć gospodarstw, które przez 70 lat nie zostały odbudowane. W 1664r. właścicielem Martian był pruski szlachcic Johann Christoph Ulspergk. W 1719r. wieś obejmowała 41 włók i 14 morgów. W ciągu XVIII stulecia granica wsi nie zwiększyła się, a liczba gospodarzy (18 chełmińskich i dwóch zagrodników) w porównaniu do 1719r. minimalnie wzrosła. Poza rolnictwem i ho-

dowlą bydła głównym utrzymaniem mieszkańców było też tkactwo i pszczelarstwo. Z czasem nastąpiło rozdrobnienie gospodarstw rolnych. W 1830r. było w Martianach 37 gospodarzy. Rozpoczęto komasację i separację gruntów, ale ta akcja ciągnęła się bardzo wolno. Dopiero w latach 60. XIX w. nastąpiła poprawa i powstały nowe, większe gospodarstwa rolne (19). Wśród nich był Leopold Alde, który w 1866r. postawił oborę wchodzącą w skład powstałego majątku. Po nim, w 1890r. Wilhelm Krause rozbudował budynki gospodarcze i postawił dwór. Spadkobiercą majątku został Walter Krause, który mieszkał tam do 1945r. Po wojnie część mieszkańców została i wyjechała do Niemiec dopiero w latach 70. i 80. XX w. Dwór jest obecnie własnością prywatną.

MUŁAWKI (niem. MUHLACK)

Wieś czynszowa na prawie chełmińskim założona przez Zakon w 1412r. (wg innych źródeł przed 1347r. lub w okresie 1370-1373). Nazwa pochodzi od pruskiej nazwy osobowej Mone, Monelaukin. Jej obszar wynosił 44 włóki (739 ha), z których 4 (67,1 ha) posiadał zasadzca Krystian Nathor. Po wojnie 13-letniej (1454-1466), zgodnie ze stosowaną wówczas praktyką, wielki mistrz Zakonu Heinrich Reuss von Plauen oddał w 1469r., wieś w zastaw dwóm swoim wierzycielom, byłym zaciężnym rotmistrzom o nazwiskach Niclus Scholcze i Andreas Prewning. Na początku XVIII w. właścicielem wsi był tajny radca handlowy przy dworze króla pruskiego Christoph Negelein, który w 1724r. dostąpił zaszczytu nobilitacji (większość jego majątków znajdowała się w rejonie Królewca). W 1785r. funkcjonowała jako królewska wieś czynszowa licząca 30 domów. W 1820r. obok wsi królewskiej wydzielono majątek szlachecki, który potem przekształcono na rycerski. W 1871r. właścicielem

tego majątku został F. Werner, który w 1880r. pobrał dwór otoczony parkiem, a w 1884r. nowe zabudowania folwarczne. Dwór parterowy z użytkowym poddaszem, z centralnie usytuowanym płytkim, 3-osiowym ryzalitem i z półokrągłym okienkiem w szczycie. W połaciach dachu od strony fasady niewielkie lukarna. Całość kryta dachem dwuspadowym z naczółkami. Elewacja frontowa symetryczna, 10-osiowa. Otwory okienne i wejście główne w ryzalicie dekorowane detałem architektonicznym o motywach klasycznych, wspierającym odcinkowe gzymsy nadproży. Od 1898r. właścicielem majątku w Muławkach został Kurt von Bohlen, a w 1913r. Regenbrecht, którego majątek zajmował obszar 259 ha. Po I wojnie światowej majątek kupił Gotthelf Duwe i ta rodzina mieszkała tam do 1945r. Od 1929r. właścicielem był Wilhelm Duwe. Po 1945r. majątek przekształcono w PGR, a po 1956r. rolnicy indywidualni. W dworze mieszkało kilka rodzin. Obecnie własność prywatna.

OSEWO (niem. WOSSAU)

Nieznana jest data założenia, nieistniejącej obecnie miejscowości. Prawdopodobnie na pruskim polu osadniczym Pohibel, Pohiebel wydzielono dobro służebne, czyli omawiane Osewo. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) dobro przekształcono w majątek, które otrzymał w 1487r. Jorge Pohybel, pruskiego pochodzenia (w dokumencie występuje nazwisko Poheubell) z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. Nadał je komtur brandenburski Johann von Tieffen. Potem właścicielami Osewa byli członkowie rodziny von Knobelsdorf, m.in. Bastian (1537r.), czy ostatni z rodu Sebastian (1622-1642). Po 1642r. dobra otrzymał Christoph von Ebert, który ożenił się z córką Sebastiana von Knobelsdorf. W 1715r. spadkobiercą zo-

stał ich syn, Georg von Ebert. Potem właścicielem był starosta upicki (obecnie wieś Upita na Litwie) Krzysztof Puzyna, który pojął żonę z Prus i posiadał Osewo jeszcze w 1719r. Potem w majątek objął Wolf Heinrich von der Mülbe (1732r.). Jego córka, Marie Elisabeth wychodząc za mąż w 1727r. za Daniela Friedricha von Queis, wniosła w posagu majątek Osewo. W ten sposób dobra aż do 1945r. należały do rodu von Queis. Ich syn Johann Wilhelm (1731-1804) zbudował klasycystyczny dwór. Spadkobiercami byli kolejno: Peter Daniel (1774-1805), Julius Erhard Friedrich von Queis (1804-1867), starosta powiatu rastenburskiego w latach 1856-1867 oraz Erhard Friedrich (1830-1911), starosta powiatu rastenburskiego w latach 1867-1885, wybrany po śmierci ojca. Potem, od 1913r. do 1920r. właścicielami byli Hans Wilhelm Ernst, który był urzędnikiem, radcą rejencji w Olsztynie oraz dwie niezamężne siostry: Luise Anna Marie (1863-1944), Margarete Marie (1864-1943), które do śmierci zarządzały majątkiem o powierzchni 420 ha. Ostatnim właścicielem Osewa był Erhard Ludwig von Queis (1895-1985), którego synowie odwiedzali rodzinne gniazdo. Po wojnie na bazie dawnego majątku szlacheckiego utworzono PGR. Po 1956r. powstało 7 indywidualnych gospodarstw rolnych oraz jedno gospodarstwo rzemieślnicze. Dwór w Osewie został ostatecznie rozebrany w 1968r., a pozostałe budynki do końca lat 80. XX w.

PARCZ (niem. GROSS PARTSCH)

Zachował się dokument z 1392r., w którym wielki mistrz Zakonu Konrad Wallenrod nadał na prawie chełmińskim braciom Wenzken i Michel 60 włók (1007,8) ha nad jeziorem Parcz z obowiązkiem wystawienia dwóch konnych w zbroi. Poza tym bracia zwolnieni zostali z opłat na rzecz Zakonu na okres 8 lat. Zapewne nadany obszar miał stanowić wieś czynszową, ale być może akcja nie powiodła się. W 1437r. komtur Johann von Benhausena nadał na tym terenie dobro rycerskie na 16 włókach (268,8 ha) z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. Otrzymał je Friedrich von Partz, od którego miejscowość wzięła nazwę. Brak jest informacji o pierwszych właścicielach utworzonego w XVI w. majątku szlacheckiego. W 1785r. właścicielem wsi liczącej 13 domów oraz szlacheckiego majątku Parcz był por. von Follert. W 1790r. majątek nabył baron Friedrich Fabian Schenk zu Tautenburg (1719-1794), rezydent na Dobie, który w testamencie zapisał spadkobiercom poszczególne majątki, w tym Dobę i Wopławki. Parcz otrzymał Gottfried Ernst (1766-1832), którego żoną była Juliane Charlotte Friederike Sophie von Kalckstein (1776-1833), córka ówczesnego właściciela Woli Parckiej.

Następcą został ich syn Rudolf Otto Louis Hermann Friedrich von Schenk zu Tautenburg (1809-1881), określany jako „pan na Dobie, Parczu i innych”. Kilka lat po ślubie (1845r.) wybudował w Parczu nowy dwór, w któ-

rym zamieszkał. Jego drugi syn Georg (1862-1929) został kolejnym właścicielem majątku, w którym ustanowiono fideikomis, aż do 1929r. Zasada ta wprowadzona została, jak głosi historia rodu, celem zapobieżenia roztrwoniению majątku przez Georga, który prowadził rozrzutny tryb życia. Majątek z folwarkami liczył 1550 ha. Po śmierci Georga ustanowiono majorat, a ostatnim właścicielem był jego syn, Wolf Dietrich baron Schenk zu Tautenburg (1919-2002), który ostatni raz odwiedził Parcz w 1998r. Po wojnie dwór zmodernizowano, a kilka lat temu został wyremontowany i jest obecnie własnością wspólnoty mieszkaniowej.

NAKOMIADY (niem. EICHMEDIEN)

Nieznana jest dokładna data założenia miejscowości. Znane jest odnowienie przywileju w 1402r., z którego wynika, że pierwsza lokacja miejscowości Eychmedige nastąpiła za komtura bałgijskiego Konrada von Kyburga, czyli w latach 1392-1396. W 1402r. nadanie otrzymał Tyle Lewen na prawie chełmińskim. Wieś liczyła 70 włók (1175,7 ha), z których Tyle Lewen jako sołtys, otrzymał 7 włók (117,5 ha). W 1515r. Nakomiady miały 25 gospodarstw i 145 mieszkańców. W 1642r. wieś nabył zaufany dyplomata elektora Fryderyka Wilhelma Johann von Hoverbeck, który był ambasadorem na dworze króla polskiego w Warszawie. W 1664r. Nakomiady stały się wsią szlachecką. Na polecenie barona J. von Hoverbecka został wybudowany w latach 1664-1680 pierwszy barokowy pałac, który został przebudowany w 1705r. Ostateczny kształt nadał mu architekt Józef Piola, który planując budowlę był pod wpływem twórczości włoskiego architekta Andrea di Palladio. W 1789r. pałac oraz dobra nabył za 36 tys. talarów urzędnik Friedrich Redecker (1766-1809), którego ojciec przybył jako radca wojenno-skarbowy z Minden do Prus. W związku z kupnem dóbr F. Redecker wystąpił o nadanie tytułu szlacheckiego i w 1791r. otrzymał z rąk króla pruskiego tytuł barona. W czasie wojen napoleońskich majątek podupadł, podobnie jak wiele innych wschodniopruskich dóbr. W przywróceniu jego świetności pomogło małżeństwo następcy, syna Friedricha, Hermanna von Redeckera

(1803-1857) z Augustą von Trotha w 1832r. Majątek wraz z folwarkiem Godzikowo przejął jedyny syn Hermanna, Max von Redecker (1833-1886), który w chwili śmierci ojca miał 24 lata i jako zawodowy żołnierz nie mógł zdecydować się na powrót do majątku. Do Nakomiad wrócił w 1875r. po ślubie z Hedwig von Schatzel. Max von Redecker rozpoczął budowę zespołu w obecnym kształcie. Gruntowne zmiany w dobrach rodziny przeprowadzone zostały na przełomie XIX i XX w. Właścicielami dóbr w Nakomiadach byli wtedy na zmianę dwaj synowie Maxa, Friedrich (1877-1942) i Max junior (1876-1917), którzy w chwili śmierci ojca byli małoletni (Max miał 10 lat, a Friedrich 9 lat), więc dobra były przez pewien czas administrowane przez zarządcę.

W 1905r. pałac został gruntownie wyremontowany i zmodernizowany. W 1909r. majątek rycerski Nakomiady z folwarkiem Godzikowo zajmował powierzchnię 993 ha. W 1917r. niesprzyjające okoliczności, w tym śmierć Maxa na froncie I wojny światowej, doprowadziły do tego, że Nakomiady i Godzikowo zostały sprzedane Konradowi Hermenau. Jednak trzy lata później, w 1920r. Friedrich już jako jedyny dziedzic, odkupił majątek Nakomiady (bez Godzikowa). W 1922r. majątek Nakomiady zajmował obszar o powierzchni 695 ha. Kilka lat potem rodzina Redecker popadła w kłopoty finansowe. W tej sytuacji, w 1930r., majątek wystawiony został na licytację i przejęty za długi przez likwidatora Paula Gerharda

Goertza z Łęgowa (pow. ławski). Rodzina Redecker pozostała zarządcą majątku do 26.01.1945r., kiedy to do Nakomiad wkroczyły wojska Armii Czerwonej. Ostatnimi przedstawicielami rodziny, którzy zarządzali dobrami w Nakomiadach byli Manfred i Eberhard. Po 1945r. majątek przejęty został przez PGR, w pałacu zaś utworzono najpierw szkołę z mieszkaniami, a potem przedszkole,

świetlicę i biura PGR oraz mieszkania pracowników. W 1985r. wykwaterowano mieszkańców i rozpoczęto remont pałacu, który nie został zakończony. W połowie lat 90. XX w. zespół pałacowo - parkowy przekazany został Gminie Kętrzyn, która wystawiła na sprzedaż. Od 1998r. pałac i park jest własnością prywatną. Obecnie pałac po remoncie pełni funkcję hotelu.

SŁAWKOWO (niem. REIMSDORF)

Miejscowość lokowana w 1407r. jako wieś czynszowa na prawie chełmińskim o powierzchni 54 włók (907 ha), z czego 6 otrzymał sołtys. Wieś należała do połowy XV w. do rodziny Reimann, stąd pierwotna nazwa miejscowości Reimannsdorf. Po utworzeniu księstwa pruskiego w XVI w. miejscowość stała się do 1945r. domeną, czyli majątkiem ziemskim należącym do państwa. Od XIX w. dzierżawcami domeny o powierzchni 575 ha byli członkowie rodziny Schiemann, ostatni z nich Karl w latach 1929-1945. To właśnie tej rodzinie zbudowano w II połowie XIX w. dwór ze skromnym wystrojem architektonicznym. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej. Elewacja frontowa symetryczna, w centralnej części 2-osiowy pozorny ryzalit, z wnęką w parterze stanowiącą ganek.

SMOKOWO (niem. DRACHENSTEIN)

Nieznana jest historia początków miejscowości. Prawdopodobnie było to dobro służebne, ponieważ jego powierzchnia wynosiła 14 włók (235,1 ha). Nieznani są odbiorcy nadań. Zapewne w XVI w. przekształcone zostało w folwark szlachecki, które wchodziło w skład majątku w Pudwągach. W 1711 r. właścicielem był gen. von Vendiger, a potem jego spadkobiercy. W 1785 r. właścicielem szlacheckiego folwarku należącego do Pudwąg był major von Trötscher, a potem członkowie rodziny Gregorovius, którzy w 1806 r. zbudowali klasycystyczny dwór. W wyniku reformy agrarnej, przeprowadzonej w latach 1825-1865, zmieniono status szlacheckiego majątku na rycerskie. Taki majątek rycerski w Smokowie kupił w 1866 r. od pułkownika Benjamina Gregoroviusa Carl Wien, ojciec Wilhelma (1864-1928), jedynego – jak do tej pory – laureata nagrody Nobla pochodzącego z terenu powiatu kętrzyńskiego. Młody Wilhelm spędził w Smokowie dzieciństwo i młodość. Bardzo miło wspominał okres pobytu w Smokowie, gdzie mieszkał do matury w 1879 r. W 1890 r. jego ojciec sprzedał majątek o powierzchni 400 ha i przeniósł się z rodziną do Berli-

na. Smokowo kupiła rodzina Henschke, ale po śmierci właściciela, wdowa po nim sprzedawała majątek. Nabył go w 1920 r. Artur Pasternack, który gospodarował w Smokowie do 1945 r. W styczniu 1945 r. dwór został spalony. Po wojnie utworzono na terenie dawnego majątku PGR, obecnie własność prywatna.

Elewacja boczna dworu

STACHOWIZNA (niem. REHSTALL)

Nieznane są początki miejscowości, ale prawdopodobnie dopiero w XVIII w. założono w tym miejscu folwark przez rodzinę von der Groeben, którzy posiadali okoliczne dobra (np. Bezlawki, Święta Lipka, Pilec). Stachowizna wydzielona została z obszaru Bezlawek, gdyż dane z 1785r. wymieniają obie nazwy, tj. szlachecki majątek Bezlawki albo Stachowizna. W 1820r. szlachecki majątek Stachowizna liczył 8 domów i 106 mieszkańców, a jego właścicielem był Leopold Friedrich von Stechow (1770-1846), starosta rastenburski w latach 1818-1841. Wtedy wzniesiono pierwszy dwór, w którym zamieszkał. Potem majątek przekształcono na rycerski, zatem mogła go nabyć rodzina spoza stanu szlacheckiego. Została nią od 1871r. rodzina Anhuth, rozbudowując i upiększając pierwotny dwór. Pani Anhuth w 1889r. gospodarowała na areale 1063 ha (wraz z folwarkami Staniewo i Stąpławki). Według książki adresowej z 1899r. właścicielkami majątku

były Emma i Laura Anhuth, które w 1909r. posiadały jeszcze Pasterzewo i jezioro Dejnowa/Dejnowo. W tymże roku pojawił się nowy właściciel Stachowizny, Paul Raschke, który posiadał jezioro ale bez Pasterzewa. W 1929r. właścicielem majątku był Friedrich Ahlmann. Według danych z 1932r. właścicielem majątku rycerskiego była Renate Erika von Fischer (1907-1958) - Loszainen (Łężany). Zarządcą był jej ojciec Reinhold (1870-1940), właściciel majątku Łężany, który kupił Stachowiznę - być może jako wiano ślubne - młodej córce, studiującej wtedy jeszcze filozofię (uzyskała doktorat). Pełnomocnikiem zarządcy, który prowadził na miejscu majątek był Artur Kletke. Po wojnie majątek przeznaczono na państwową stadninę koni. W latach 60. XX w. Stachowiznę przejął PGR w Smokowie. Obecnie grunty są dzierżawione, a dwór jest własnością osoby fizycznej, która podjęła się kapitalnego remontu z uwagi na postępującą destrukcję.

STADNIKI (niem. WILKENDORF ABBAU)

Gospodarstwo rolnika z Wilkowa powstało jako wybudowania wsi po I wojnie światowej, a jako odrębna miejscowość po 1945r. Zbudował je Otto Rohde (1878-1925), przedstawiciel rodziny mieszkającej w Wilkowie od ponad 200 lat. Po ślubie w 1920r. z Marią Guteck (1890-1945), pochodząca z Pilca, wzniósł w 1922r. dwór. Data i nazwisko gospodarza wykute są na granitowym kamieniu w partii cokołowej obiektu. Trzy lata później Otto Rohde umiera osierocając troje małych dzieci Margarete (1921-1944), Otto jr (1923-2006) i Friedrich (1925-1982). Mimo trudności owdowiała Maria samodzielnie gospodarowała do 1945r. Dane o majątku znajdują się w księgach adresowych wydanych w 1929 i 1932r. Jako jedyna z rodziny pozostała w swoim majątku w styczniu 1945r. Zmarła podczas wywózki na Syberię. Po wojnie mieszkało tam kilka polskich rodzin, obecnie dwór jest własnością prywatną.

Na fot. z 1927r. przed dworem stoi Maria Rohde z trójką dzieci

WAJSZNORY (niem. WEISCHNUREN)

Wieś lokowana w 1380r. jako dobro służebne na prawie chełmińskim. Zasadźcą był Georg Weischnuro (stąd nazwa miejscowości), który otrzymał 4 włóki (67,1 ha) ziemi z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. Z czasem dobra w Wajsznorach stały się majątkiem szlacheckim i oddzielono je od wsi. Majątek miał wielu właścicieli. W 1698r. przeszły w ręce rodziny Johanna Theodora von Schlubuth, część otrzymał Hans Hintzer, a cztery gospodarstwa przypadły szpitalowi w Rastenburgu/Kętrzynie. Kolejnymi właścicielami byli członkowie rodziny von Collrepp (1719r.), von Marschall (1769r.), von Schlichting (1785r.), baron von Tyszka (1819r.). Wieś w tym okresie była dzierżawiona przez szpital, a dochód przeznaczany był na przytułek dla ubogich i chorych. W latach

1871-1907 właścicielem majątku rycerskiego był Heinrich Dieckmann, który zbudował rezydencję dworską, przebudował zabudowę folwarczną i wybudował kolonię mieszkalną robotników folwarcznych. Po nim krótko gospodarował Weidemann, a od 1913r. właścicielem dóbr został C. Goedel. W 1929r. Wajsznory wraz z nieistniejącym obecnie folwarkiem Borki nabył Gustaw Drews (1877-1942), właściciel pobliskiego majątku Jurki. On to w 1932r. zmodernizował dwór powiększając bryłę o część z wieżą, która została po wojnie rozebrana. Po śmierci Gustawa majątek o powierzchni 472 ha przejął jego syn Ulrich, którego żona Luise wielokrotnie gościła w latach 80. i 90. w Wajsznorach. Po wojnie utworzono tam PGR, a dwór pełnił funkcje biurowe i mieszkalne. Obecnie własność prywatna.

Fot. lotnicza z 1939r.

Fot. z 1932r.

WINDYKAJMY (niem. WINDTKEIM)

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1442r. (Wyndykaim). Pruska wieś chłopska lokowana została na prawie magdeburskim w 1446r. lub 1480r. Zasadźcą był Prus o imieniu Windiko, stąd nazwa miejscowości - „wieś Windyka”. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) powstał majątek lenny. Od XVI do połowy XVIII w. właścicielami byli m.in. starosta Michael Küchmeister von Strenberg (1707r.) czy burmistrz Rastenburga Christian Hippel (1729r.). W 1768r. przedstawiciel rodu von Elditt wybudował dwór w stylu późnobarokowym z ryzalitem środkowym w elewacji frontowej i mansardowym dachem. Nad drzwiami wejściowymi w elewacji frontowej zachowała się data (1768r.) budowy dworu. Następnie

na krótko właścicielem szlacheckiego majątku (1785r.) był baron, generał von Tottenborn. W 1820r. majątek ponownie należał do rodziny von Elditt z Sorkwit (piec kaflowy stojący do 1945r. w pomieszczeniu parteru z reliefem herbowym rodziny von Elditt z Sorkwit). Potem szlachecki majątek przekształcono na rycerski i w 1850r. kupił go Georg Pavenstedt, kupiec z Bremy, który przebudował dwór. Po śmierci Georga, właścicielem Windykajm został jego syn Johann Pavenstedt, który gospodarował tam do 1945r. Majątek obejmował obszar o powierzchni 219 ha, a jego zarządcami byli najpierw Otto Müller a potem Julius Kisker. Po wojnie utworzono tam PGR, dwór adaptowano na mieszkania. Obecnie jest własnością prywatną.

WOPŁAWKI (niem. WOPLAUKEN)

Pod koniec XIV w. w miejscu pruskiej osady założono wieś na prawie chełmińskim. Należało do niej 51 włók (856,6 ha) ziemi, które w 1480r. powiększone do 60 (1007,8 ha). Na podstawie wykazu z 1587r. właścicielem był Jacusch von der Mülbe z obowiązkiem jedenej służby zbrojnej. W posiadaniu tego rodu Wopławki znajdowały się do 1745r. kiedy to majątek wraz z folwarkiem Strzyże został sprzedany wdowie du Pluthe z domu Truchsess. W 1756r. Wopławki przeszły na własność płk. E. Partheim, którego żona, hrabina Eleonora Stanisławska, sprzedała majątek po śmierci męża. W 1825r. właścicielem był baron Schenk zu Tautenburg, pan na Dobie i Parczu. Trzy lata potem Wopławki kupił baron F. W. Louis von Schmiedtseck, którego potomkowie mieszkali tam aż do 1945r. Rodzina ta wybudowała pałac w stylu późnoklasycystycznym, w miejscu barokowej budowli, której historia sięga 1664r. Zachowały się niektóre, grub-

sze ściany wtopione w obecną bryłę pałacu. Z tego pierwszego założenia pochodzi też barokowa brama wjazdowa z datą 1611. Pałac przebudowano po raz pierwszy w XVIII w. Gruntowny remont i przebudowę obiektu przeprowadzili nowi właściciele. Wzniesli m.in. skrzydło wschodnie na fundamencie którego widnieje data „1848”. Już wcześniej musiały mieć miejsce jakieś remonty, skoro na dachu znalazła się chorągiewka z datą „1806”. Na drugiej z chorągiewek wieńczących dach czytelna jest data „1880”. Prace zakończono remontem bramy wjazdowej, gdzie w naczółku umieszczono datę „1898”. Ostatni remont przeprowadzono w latach 20. XX w. Początkowo pałac wzniesiono na planie prostokąta z ryzalitem od frontu. W trakcie późniejszych przebudów dostawiono do jego elewacji tylnej dwa skrzydła: większe – południowe i mniejsze – wschodnie, pomiędzy którymi znalazł się taras. Obecnie bryła pałacu jest rozczłonowana i składa się z parterowego skrzydła głównego z piętrowym ryzalitem. Każdy z członów bryły przykrywa oddzielny dwuspadowy dach zamknięty neobarokowymi szczytami. Po wojnie majątek przejęty przez PGR, a pałac adaptowano na biura, pomieszczenia socjalne i mieszkania pracowników. Od 1977r. popadł w ruinę. W latach 90. pałac nabyła osoba prywatna, która rozpoczęła prace ratownicze i konserwatorsko-remontowe. Niestety, brak zrozumienia ze strony ówczesnej konserwator zabytków w Olsztynie wobec czynionych prac remontowych i adaptacyjnych, zniechęciło nowego właściciela do dalszych działań w ochronie tego zabytku.

WÓLKA (niem. SPITTEL)

Pierwsza udokumentowana informacja o miejscowości pochodzi z 1439r., kiedy to wymieniana się folwark Wolla, którego dochody przeznaczone były na obsługę szpitala i przytułku dla ubogich, położonego w Rastenburgu/Ketrzynie na przedmieściu Wola. Obok nazwy folwarku szpitalnego Wolla wymieniana się też inną – Jerusalem. W 1620r. z rachunków szpitala wynika, że folwark Wolla posiadał 2 włóki (35 ha) ziemi, zaś w 1698r. - 6 włók. W 1699r. folwark został wydzierżawiony przez Johanna von der Decken. W 1785r. folwark należący do szpitala w Kętrzynie miał

4 domy. W 1820r. były tam 4 domy i 36 mieszkańców, a zarządcą szpitalnego majątku był urzędnik Tiburtius. Potem szpital sprzedał swoje nieruchomości. W 1889r. właścicielem majątku Wolka (nazwa obowiązywała do 1938r.) został Bruno Krause, który wybudował zespół z dworem i otoczył parkiem. W 1909r. właścicielką majątku była wdowa Luise Krause z domu von der Trenk. W 1913r. właścicielem majątku w Wólce był Kurt Ruhdel, który gospodarował na nim do 1945r. Po wojnie utworzono tam PGR. Dwór rozebrano na początku lat 80. XX w.

ZALESIE KĘTRZYŃSKIE (niem. HINZENHOF)

Miejscowość po raz pierwszy wymieniona została w 1820r. jako wybudowania wsi Poganowo, należącej do miasta Rastenburg. Nazwa pochodzi od nazwiska Hinz, pierwszego właściciela. Przedstawiciele tej mieszczańskiej rodziny znani są w historii miasta, np. w 1701r. wymieniono urzędnika, pisarza katastralnego, który sondował wprowadzenie w mieście, zapewne wyższego, podatku akcyzowego. Potem drogą małżeństwa majątek przeszedł w ręce mieszczańskiej rodziny Rohde, zajmującej się kupiectwem. Majątek wniosła w posagu Johanna Hermine Rohde (1835-1888), która 4.06.1855r. wyszła za mąż za barona Heinricha Augusta von Fresin (1830-1909), pana na Korszach. Szlachecka rodzina de Fresin pochodzi z terenów dzisiejszej belgijskiej prowincji Limburg, historycznej krainy we Flandrii. W XVII w. część rodziny de Fresin osiedliła się w Prusach. Członkowie tego rodu nosili tytuł barona. Jako

pierwszy pojawił się na służbie elektora Prus w 1655r. Johann Christian Christof de Fresin (1615-1698). Jego potomkowie byli właścicielami wielu majątków ziemskich, na terenie powiatu głównie Korsz, gdzie ustanowiono majorat. Jeden z przedstawicieli rodziny, Johann Heinrich de Fresin osiedlił się w Polsce, był kapitanem wojsk polskich i tam założył szlachecki ród. Majątek w Zalesiu należał do rodziny Fresin do końca XIX w. Tam urodził się ich Max August (1868-1945), który jako spadkobierca figuruje w wykazie z 1889r. Potem sprzedał Zalesie, bo przejął po bezdzietnej śmierci starszego brata rodowe majątki w Korszach i Studzieńcu. Nowym właścicielem majątku Zalesie o powierzchni 409 ha był od 1907r. Walter Völsch, a od 1929r. jego syn Johann, który gospodarował tam do 1945r. Po wojnie dwór został rozebrany, podobnie jak budynki gospodarcze. Został tylko jeden dom mieszkalny, adaptowany na pomieszczenie koła łowieckiego.

GMINA KORSZE

GARBNO (niem. LAMGARBEN)

Nazwa miejscowości pochodzi od pruskiego pola osadniczego Laumygarbis, na którym 24.06.1339r. wielki mistrz Zakonu, Dietrich von Altenburg przydzielił Prusom, braciom Thede i Laustene po 6 włók (100,8 ha) oraz 2 włóki (33,6 ha) dla Prusa Wnymynse. Dobra rycerskie założono na prawie chełmińskim z obowiązkiem wystawiania trzech zbrojnych do obrony kraju i na wyprawy wojenne, na każde wezwanie Zakonu. Po wojnie 13-letniej (1454-66) dobra scalono w jeden majątek o powierzchni 14 włók, które 24.02.1521r. otrzymał z rąk wielkiego mistrza Albrechta von Hohenzollern, na prawie magdeburskim z obowiązkiem służby rycerskiej, Hieronim von Egloffstein. Dobra te były w rękach rodu do 1832r.

Potem właścicielem majątku został Krystian Bierfreund, w 1838r. dobra te nabył porucznik Konrad von Redecker, a następnie Eduard Krause, który w 1859r. wybudował dwór. W 1880r. majątek otrzymali w prezencie ślubnym małżonkowie Otto i Elisabet Boehm. Majątek kupił ojciec pana młodego, właściciel dóbr w Głowbitach. Młodzi zamieszkali we dworze, w którym mieszkała jeszcze wdowa po E. Krause. Pochodząca z Rastenburga/Kętrzyna Elisabet Boehm (1859-1943), była pierwszą na świecie, która założyła Związek Kobiet Wiejskich (w Polsce są to Koła Gospodyń Wiejskich). W setną rocznicę powstania tej organizacji, 26.07.1998r., na ścianie frontowej dworu w Garbnie została odsłonięta tablica upamiętniająca to wydarzenie z napisem: „Tutaj żyła i pracowała w latach 1880-1911 założycielka Związku Kobiet Wiejskich Elisabet Boehm z domu Steppuhn; 100 lat temu dojrzała tu idea, która łączy dziś kobiety wiejskie na całym świecie”. W 1909r. majątek rycerski Garbno zajmował powierzchnię 257 ha. W 1911r., z powodu choroby, Otto Boehm sprzedał majątek i przeniósł się z żoną do Królewca. Nabywcą Garbna został Erich Schultz-Fademrecht (1884-1971), znany hodowca koni, który gospodarował tam do stycznia 1945r. W 1912r. przebudował dwór. Był znanym działaczem społecznym (radny powiatowy, przewodniczący Towarzystwa Jeździeckiego, organizator wyścigów konnych na łąkach wzdłuż rz. Guber i prezes powiatowego związku łowieckiego). Po 1945r. utworzono w Garbnie PGR. Obecnie właścicielem zespołu dworsko-folwarcznego jest osoba prywatna, która wystawiła zespół na sprzedaż.

CHMIELNIK (niem. HENRIETTENHOF)

Pierwotnie folwark założony w XVIII w. przez członków rodziny von Borcke. Nazwa pochodzi zapewne od imienia córki właścicieli, Henrietty Gottliebe von Borcke, która wyszła za mąż (prawdopodobnie wnosząc w posagu ten folwark) za hrabiego Albrechta Dietricha Gottfrieda von Egloffstein, założyciela majoratu w Arklitach. W 1820r. szlachecki folwark liczył 6 domów i 67 mieszkańców i należał do dóbr w Warnikajmach, których właścicielem byli bracia von Egloffstein. Dnia 20.01.1838r. major w stanie spoczynku Karol August von Egloffstein sprzedał majątek w Warnikajmach wraz z folwarkiem w Chmielniku rotmistrzowi Ernstowi Teodorowi von Borcke z Tołkin. Po śmierci w 1848r. Ernesta von Borcke folwark wraz z majątkiem Warnikajmy otrzymała w spadku córka Klara, która była żoną Otto von Below. Rodzina von Below rezydująca na stałe w Poczdamie, wydzierżawiła dobra dla Matterna, który wznosił dwór i jako pierwszy na tym terenie podjął się uprawy chmielu (stąd dzisiejsza nazwa miejscowości). Na początku XX w. folwark przekształcono w majątek rycerski. Generał Otto von Below sprzedał majątek jeszcze przed I wojną światową. Dobra kupił Wilhelm Wege (1872-1914), którego

spadkobiercy gospodarowali tam aż do stycznia 1945r. W 1932r. majątek zajmował powierzchnię 511 ha. Po wojnie w Chmielniku zamieszkała ludność polska przesiedlona z kresów wschodnich, a dawny majątek przekształcono w PGR. Remontowany po 1945r. dwór zatracił wystrój architektoniczny i jest obecnie własnością wspólnoty.

KRZEMITY (niem. KREMITTEN)

Początkowo była tu drewniano-ziemna strażnica zbudowana przez Zakon po 1326r. (w postaci murowanej wzniesiono ok. 1350r.). Stanowiła jedno z licznych ogniw w łańcuchu obronnym na linii rzeki Sajna. Przy strażnicy powstała wieś czynszowa, dla której odnowiono przywilej w 1444r. Po wojnie 13-letniej otrzymał były zaciężny rotmistrz Truchsess von Wetzhausen. W II połowie XVII w. dobra te przeszły na rodzinę arystokratyczną von der Groeben, którzy kosztem rozbioru murowanej strażnicy zbudowali niewielką rezydencję, a następni właściciele zbudowali w południowej części założenia parterowy dwór, a na początku XX w. rozbudowali. Byli to członkowie rodu von Mirbach z Sorkwit, którzy w 1804r. nabyli ten majątek. W 1909r. majątek liczył 362 ha, a właścicielem był baron Karl von Mirbach, a ostatnim w latach 1922-1945 Günther von Mirbach. Zarządcą majątku był J. Waser, a od 1929r.

Dzynkowski. Po 1945r. utworzono tam PGR. Pod koniec lat 80. XX w. wieś opustoszała i budynki rozebrano, a pozostałości dworu w 2007r.

GLITAJNY (niem. GLITTEHNEN)

Na pruskim polu osadniczym Glitteynen, Gliteinai w 1359r. wielki mistrz Zakonu Winrich von Kniprode lokował na 10 wólkach (168 ha) dobro służebne z obowiązkiem wystawiania kilkukonnego pocztu lekkobrojnych, na każde wezwanie załogi strażnicy w Sątocznie. W 1409r. władze zakonne odnowiły lokację na 13 wólkach na prawie chełmińskim z obowiązkiem wystawienia trzech służb rycerskich. W czasie wojny 13-letniej (1454-1466) majątek należał do najemnego rycerza ze Szwabii, Albrechta Vogta von Ammerthal. W 1468r. Albrecht Vogt osiadł na zamku w Sątocznie, a majątek Glitajny nabyła rodzina Oelsen. W 1528r. E. von Oelsen miał w Glitajnach swoją rezydencję (była to jedna ze znakomitszych rodzin szlacheckich w Prusach). Ostatnim dziedzicem był kapitan Aleksander August Leopold von Oelsen (1775-1811), na którym wygasł ten ród w Prusach (pozostała tylko linia kurlandzka). W 1834r. majątek nabyła mieszczańska rodzina Goebel wyznaczając tam zarządcę, a sama zamieszkała w innym majątku o tej samej nazwie - Glitajny koło Bartoszy. W 1853r. Jo-

hanna Goebel, 25-letnia córka właściciela majątku, wychodząc za mąż za Karla Friedricha Ferdinanda Juliusa von Skopnika, otrzymała w posagu majątek rycerski Glitajny z folwarkiem Góry. W ten sposób rodzina von Skopnik, pochodząca ze szlachty prusko-mazowieckiej herbu Trąby, stała się właścicielem dóbr w Glitajnach do 27.01.1945r. Wkrótce po ślubie wybudowano mury dwór (w stylu późnoklasycystycznym) z cegły wyprodukowanej w pobliskiej cegielni zbudowanej przy folwarku w Górach. Po wybudowaniu dworu założono ogród i park. Przez park wiodła aleja do strumyka, za którym (w płd. części parku) znajdował się niewielki basen i korty tenisowe. Po śmierci Johanny i Karla von Skopnik majątek odziedziczył najstarszy syn, Maximilian Ferdinand. W 1898r. właścicielem była Therese von Skopnik. W 1922r. majątek ostatniego właściciela, Maximiliana (jun.) von Skopnika zajmował 527 ha. Po wojnie dawny majątek przejął PGR. Dwór adaptowano na pomieszczenia socjalne, a na strychu trzymano zboże, które było przyczyną zawalenia się w 1954r. części poddasza. W konsekwencji budynek rozebrano.

GŁOWBITY (niem. GLAUBITTEN)

Pierwotnie było to dobro służebne wielkości 8 włók (134,4 ha), z obowiązkiem służby zbrojnej na rzecz strażnicy w Sątocznie, nadane w 1362r. Prusowi Glaubote. Od niego pochodzi nazwa miejscowości, która w czasie wojny 13-letniej (1454-66) została doszczętnie zniszczona i przez pewien okres była niezamieszkała. Nowym właścicielem został zaciężny rotmistrz z Frankonii o nazwisku Truchsess von Wetzhausen, który w zamian za zaległy żołd otrzymał od Zakonu szereg nadań majątkowych, w tym m.in. Łankiejmy, gdzie zamieszkał. W II poł. XVII w. dobra te przeszły na rodzinę arystokratyczną von der Groeben. Pierwszym był Henryk Wilhelm, a po nim w 1731r. dobra odziedziczył syn, Wilhelm Ludwik (1710-1785), pułkownik w wojsku polskim. Jako kawaler nie pozostawił potomka. Głowbity nabył Peter Wilhelm von Pelet, po nim w 1785r. właścicielem dóbr liczącym 9 domów był kpt. von Alten-Bokum. W 1830r. majątek rycerski (z folwarkami Dąb, Dłużec Mały i Wielki oraz Nunkajmy) nabył Johann Leopold Boehm (1783-1852), syn przedsiębiorcy handlowego i rajcy miejskiego z Królewca. Majątek liczący 1260 ha kosztował 31.850 talarów, z czego 20.000 przekazała ze spadku po rodzicach jego żona Hanna Dorothea Elisabeth z domu Burckhardt, córka radcy handlowego i producenta win. Po nim dobra w Głowbitach przejął trzeci syn, Otto (1817-1897), którego żona Berthą von Dargitz (1823-1870) z Wandajn, wniosła w posagu 161.000 talarów. Sześć lat po ślubie, zbudował w 1853r. nowy, neoklasycystyczny dwór i budynki gospodarcze. Na dobrach w Głowbitach rodzina Boehm pozostała

do stycznia 1945r. Otto Boehm był nie tylko dobrym gospodarzem i organizatorem, lecz także angażującym się działaczem społecznym. Jako radny Kreistagu został członkiem zarządu powiatu, potem działał w sejmiku prowincji wschodniopruskiej w Królewcu. W tym czasie był współzałożycielem Wschodniopruskiej Kolei Południowej i jako członek rady zarządzającej (w latach 1863-71) przeforsował przeprowadzenie linii kolejowej przez swój majątek, zaś Korsze stały się dzięki niemu głównym węzłem kolejowym, bowiem tu krzyżowały się dwie główne linie kolejowe przebiegające przez Prusy Wschodnie. Co ciekawe, odrzucił propozycję budowy stacji kolejowej w Głowbitach, wskazując właśnie na Korsze. Pod koniec życia Otto Boehm wyjechał do Królewca, wyznaczając następcę. W 1896r. majątek przejął trzeci z kolei syn Julius (1866-1942). Ostatnim właścicielem był Joachim Boehm (1901-1945). Po wojnie na terenie dawnego majątku utworzono PGR. Dwór spalony został pod koniec stycznia 1945r.

ŁANKIEJMY (niem. LANGHEIM)

Pierwotnie była to pruska wieś i grodzisko, na którym Zakon w latach 1325-26 zbudował drewniano-ziemną strażnicę, przebudowaną ok. 1350r. w murowany obiekt. Teren ten o powierzchni 74 włók (1235,8 ha) otrzymał w 1367r. rycerz pruski Hans (Hensil) Straupe. Na przyznanych gruntach założył dwie wsie Łankiejmy oraz Suśnik. Przywilej lokacyjny nadał wielki mistrz Zakonu Winrich von Kniprode w zamian za służbę zbrojną. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) Łankiejmy, Suśnik, a także Głównbity i Krzemity otrzymał jako rekompensatę za zaległy żołąd, były zaciężny rotmistrz Truchsess von Wetzhausen. W II połowie XVII w. wszyst-

kie te dobra przeszły na tę gałąź arystokratycznej rodziny von der Groeben, która miała rezydencję w Bezlawkach. Pierwszym, który przeniósł się do Łankiejm, był Heinrich Wilhelm (1657-1729), syn starosty Kwidzyna i Susza. Służył na dworze króla Jana III Sobieskiego i w randze pułkownika brał udział w walkach na Węgrzech i Ukrainie. Po zakończeniu służby wojskowej poświęcił się sprawom rodzinnym (był pierwszym kuratorem fundacji rodzinnej, działającej do 1945r. w Łankiejmach i funkcjonującej do dnia dzisiejszego w Niemczech). Heinrich Wilhelm von der Groeben zbudował w Łankiejmach pierwszą rezydencję dworską, wykorzystując materiał budowlany pozyskany z rozbiórki murowanej strażnicy. Jego następcą został Wilhelm Ludwig (1710-1785). Po ugodzie rodzinnej z kuzynami w 1731r. został właścicielem dóbr w Łankiejmach o powierzchni 4888 ha, które w 1932r. podzielone były na trzy części. Dał początek gałęzi tego rodu linii z Łankiejm. W 1805r. ze środków finansowych fundacji stanął klasycystyczny pałac z kolumnowym portalem, zaprojektowany - według K. Lorcka - przez berlińskiego architekta Dawida Gilly. Pałac zbudowano w miejscu dotychczasowej budowli dworskiej i służył aż do 1944r. dorocznym zjazdom członków tego rodu von der Groeben. Po wojnie zrujnowany i pod koniec lat 60. XX w. został rozebrany. Ostatnim kuratorem zarządu rodzinnej fundacji był Klaus von der Groeben (1902-2002), syn Georga i Ewy von Mirbach z Krzemity.

OLSZYNKA (niem. WALDRIEDE)

Miejscowość powstała pod koniec XIX w., pierwotnie jako folwark należący do Błogoszewa. Jego właścicielem był Robert Cölle, który przekształcił folwark w majątek ziemski o powierzchni 233 ha. W 1896r. wybudował dwór, w którym mieszkał do końca I wojny światowej. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem, kryty dachem dwuspadowym. Na osi elewacji frontowej dwukondygnacyjny pozorny, 3-osiowy ryzalit. Elewacje pozbawione wystroju architektonicznego, nieliczne detale opracowane w cegle. Elewacja frontowa symetryczna, 7-osiowa, zamknięta arkadkowym gzymsem. W szczycie ryzalitu okulus ujęty w opracowanym w cegle łuku pełnym, a całość zwieńczona jest ozdobną sterczyną, na której stoi metalowa chorągiewka z kutego ozdobnie żelaza i z datą budowy „1896”. Na skrajach szczytu dwie nadwieszane sterczyny. Wszystkie sterczyny w ryzalicie

i w szczytach elewacji bocznych kryte dwuspadowymi daszkami. W 1920r. Olszynkę kupił Karl William, który wybudował nową kolonię mieszkalną robotników folwarcznych (w części szczytowej czworaka widoczne są inicjały i data „K 1924 W”). Na początku lat 30. XX w. majątek poddany został częściowej parcelacji. Ostatnim właścicielem resztówki był Paul Zywiets. W 1932r. jego majątek zajmował obszar 138,5 ha gruntów. W 1938r. nastąpiła parcelacja ostateczna i w ten sposób powstała wieś rolnicza w obecnej postaci, z zabudową po drugiej stronie drogi. Natomiast część gruntów graniczących z Korszami włączono w obręb administracyjny osady kolejowej i tuż przed II wojną światową wybudowano tam osiedle domów jednorodzinnych. Po 1945r. dawny majątek przekształcono w PGR. Obecnie dwór jest wspólnotą mieszkaniową, zaś ziemię wydzierżawił rolnik z Kraskowa.

PŁUTNIKI (niem. PLÖTNICK)

Nieznana jest data powstania miejscowości. Prawdopodobnie była to pierwotnie pruska wieś, a nazwa pochodzi zapewne od pierwszego lokatora. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) powstał tam szlachecki folwark, który należał początkowo do rodziny Eulenburg. W 1648r. od Gottfrieda von Eulenburg Płutniki nabył Jakob Finck von Finckenstein starosta giżycki w latach 1642-1662, którego córka po-

ślubiła szlachcica von Bonin, wnosząc w wianie Płutniki. Z czasem folwark wszedł w skład dóbr w Dublinach. Kiedy potomkowie tej rodziny nabyli Tołkiny od pułkownika du Rosay, Płutniki aż do 1945r. należały do klucza dóbr w Tołkinach, które były potem własnością rodziny von Borcke, w wyniku małżeństwa Antoniny von Bonin z Filipem Karolem Ludwikiem von Borcke. W 1889r. majątek Płutniki (z folwarkami Starynia i Dzikowina) o powierzchni 1061 ha dzierżawiony był przez zarządcę Carla Ibsena, który mieszkał w dworze wzniesionym dla hrabiny Adelajdy, wdowy po śmierci (w 1848r.) męża Ernsta von Borcke. Dzierżawa wygasła w 1909r. po śmierci C. Ibsena. Właścicielem Płutnik był hrabia Gustav von Borcke z Tołkin, pan na Stargardzie, a od 1922r. Carl von Borcke. Zarządcą do 1932r. był Leo von Natzmer, a po nim F. Hillgruber. Ostatnim właścicielem majątku od 1927r. była hrabina Maria Agnes zu Dohna - Schlobitten z domu von Borcke, żona hrabiego Heinricha ze Słobit. Po 1945r. dawny majątek przejął PGR. Dwór adaptowano na biura i mieszkania, a na strychu gromadzono ziarna zbóż, które spowodowało przeciążenie stropu i zawalenie się części obiektu. W 2002r. zespół dworsko – folwarczny kupił przedsiębiorca z Rynu, który przeprowadził remont i modernizację gospodarstwa, a także odbudował dwór w pierwotnej postaci.

POLANY (niem. ANNAFELD)

W 1866r. Justus Samuel Patzig (1805-1890), radca ekonomiczny i zarządca dóbr hrabstwa Drogosze odkupił od pięciu chłopów część ich gruntów, położonych w zachodniej części wsi Kraskowo. Ponadto nabył grunty należące do karczmarza i na tym obszarze założył własny majątek o łącznej powierzchni 179,5 ha, który nazwał Annafeld, od imienia swojej matki Johanny, czyli „Pole Anny” (polska nazwa jest zbitką tych dwóch słów). Dwór wzniesiony został według wzoru opracowanego zapewne przez

uczniów znanego architekta Karla Schinkela. Kolejnym właścicielem majątku został jego syn Justus junior (1845-1927). W czasie działań I wojny światowej w sierpniu 1914r. wszystkie domy zostały spalone i odbudowane w latach 20. Po śmierci Justusa jun. ostatnim właścicielem majątku został najstarszy syn Paul (1880-1945), który razem z żoną Elisabeth z domu Guddas (1898-1975) gospodarzył tam aż do 28.01.1945r. W 1932r. majątek o wartości 145.000 marek zajmował powierzchnię 217 ha. Dwór rozebrano w 2002r.

SULIKI (niem. DÖHRINGS)

Miejscowość lokowana została w 1372r. na 12 włókach (201,5 ha) jako dobro rycerskie. Zapewne po wojnie 13-letniej przekształcono je w wieś. Od 1595r. należała do szlacheckiej rodziny Schack von Wittenau (Margaretha, potem syn Johann Wenzel). Następnie wieś przejął zięć Margarety, Johann George von Kalnein. W 1785r. szlachecka wieś liczyła 9 domów. Potem utworzono w Sulikach folwark, przekształcony w połowie XIX w. na majątek rycerski. W 1820r. szlachecki folwark należał do Prośni, w którym było 7 domów i 43 mieszkańców. Od połowy XIX w. majątek o powierzchni 294 ha oddano w dzierżawę (w latach 1871-1889 był nim Pannke). W 1898r. właścicielem majątku, który liczył 5 domów i 69 mieszkańców, był Robert Hellbardt, a następnie Robert Döhrings. W 1903r. majątek odkupił Friedrich zu Eulenburg,

pan na Prośnie, którego rodzina była w posiadaniu do 1945r. Po wojnie utworzono tam PGR, wtedy też rozebrano dwór.

PROSNA (niem. PRASSEN)

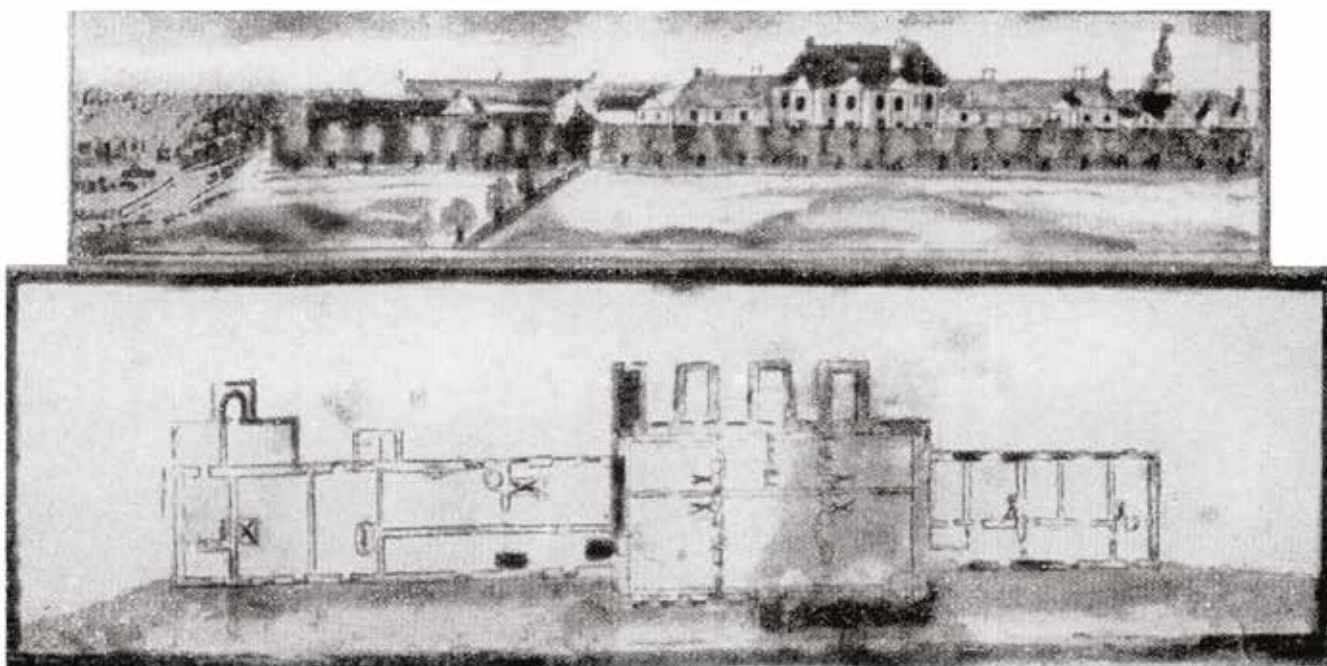
Na polu osadniczym o nazwie Prassan wielki mistrz Zakonu Winrych von Kniprode w 1376r. nadał dobro rycerskie o powierzchni 5 włók (84 ha) za wierną służbę Prusowi o imieniu Hryan na prawie chełmińskim. Po wojnie 13-letniej przekształcone w majątek, który w 1547r. drogą zamiany za Skandawę, nabył Botho XI Eulenburg dając początek linii prośnieńskiej rodu (do 1945r.). Ich pierwszym miejscem zamieszkania był murowana strażnica w Sątocznie, którą otrzymał Botho X Starszy. W latach 1610-1620 Botho Albrecht wzniósł pierwszą, odnotowaną przez historyków, rezydencję wykorzystując jako budulec materiał z rozebranej strażnicy w Sątocznie. W 1667r. Jonas Kasimir zu Eulenburg rozpoczął budowę barokowego pałacu, a dokończył w 1688r. najstarszy syn Georg Friedrich, kolejny dziedzic Prosny. Jego wygląd uwidocznił na rysunku Józef Naronowicz-Naroński, który był autorem projektu. Bryła pałacu składała się z korpusu głównego, stojącego zapewne na pozostałościach pierwotnego dworu oraz symetrycznie dobudowanych dwóch niższych skrzydeł bocznych. Elementem dominującym była dostawiona w części północnej wieżyczka, która wieńczyła domową kaplicę. Całość założenia dopełniał ogród i rozległy

park krajobrazowy położony w zakolu rz. Guber oraz zabudowania gospodarcze. Przez blisko dwa stulecia pałac w niezmienionej formie pełnił funkcję głównej siedziby cieszącego się coraz większym poważaniem rodu. Gruntownej przebudowy pałacu, w wyniku której zniknął barokowy wystrój elewacji, dokonał w latach 1870-1875 kolejny dziedzic Prosny Richard zu Eulenburg (1838-1909), w modnym wówczas stylu neogotyckim. Bryła założona została na planie wydłużonego prostokąta z reprezentacyjnym korpusem głównym z ryzalitem, w którym znajdowały się ostrołukowe okna z maswerkiem i dobudowanym pod kątem prostym skrzydłem gospodarczym, nad którym wystawiono wieżę z galerijką widokową zdobioną stylizowanymi arkadkami. Do wieży przylegała cylindryczna baszta z klatką schodową. Po przeciwnej stronie korpusu głównego mieściło się tak zwane skrzydło dziecięce. Elewacje licowane czerwoną cegłą ozdobiono gotyckimi detalami z cementu i kamienia. Kolejnym dziedzicem majątku o powierzchni 3036 ha był hrabia Friedrich (1874-1937), którego żoną była hrabina Antonie zu Stolberg-Wernigerode, córka właściciela Drogosz. Ostatnim właścicielem Prosny był ich najstarszy syn Mortimer (1905-1994). Działania wo-

jenne 1945r. nie zaszkodziły architekturze pałacu. Rabowane było wyposażenie. Po wojnie w pałacu mieszkali junacy Służby Polsce, działało kino, świetlica i klub PGR. Była też Mazurska Stacja Hodowli Ziemniaka, która zaniedbała niezbędnego remontu dachu po pożarze

w 1964r. Stopniowa destrukcja zamieniła pałac w ruinę. Zniszczony pałac kupił w połowie lat 90. XX w. prywatny przedsiębiorca jednak nie uratował obiektu. Pozostała trwała ruina, malowniczo i romantycznie wkomponowana w pozostałości zdziczałego parku.

Rysunek i plan barokowego pałacu według projektu Józefa Narońskiego

RÓWNINA GÓRNA (niem. OBER PLEHNEN)

W połowie XIV w. na brzegu rzeki Guber, nieopodal strażnicy Wiesenburg powstała na miejscu głównej pruskiej osady plemienia Bartów - Wallewona, Zakon założył 5 pruskich dóbr służebnych. Skupisko dóbr rycerskich utworzyło osadę obronną, przekształconą z czasem w drobnoszlachecką wieś pruską o powierzchni 27 włók (453 ha). W XVIII w. nastąpił podział na Równinę Dolną i Górną. W 1820r. szlachecka wieś chełmińska i folwark w Równinie Górnej liczyły 8 domów i 109 mieszkańców, a należały do dóbr w Tołkinach będących w rękach rodziny von Borcke. W połowie XIX w. majątek należał do generała von Werdera, męża jednej z czterech córek Ernsta von Borcke, która po śmierci ojca w 1848r. otrzymała w spadku Równinę Górną i Dolną. W 1886r. majątek kupił Hans Jörgen Rassmussen-Bonne (1848-1913), technik meliorant przybyły z Danii na tereny Prus Wschodnich w 1873r. Po ślubie z Marią Stern, córką pa-

stora w Starych Juchach, osiadł w Rstenburgu/Kętrzynie. Jako jeden z pierwszych otworzył na terenie Prus Wschodnich firmę melioracyjną. Za zarobione pieniądze zakupił majątek w Równinie Górnej o powierzchni 414 ha. W 1889r. zbudował dwór (w partii cokołowej zachowana jest data i nazwisko), a następnie budynki gospodarcze i mieszkalne dla pracowników. Dwór partelowy z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej, w której rozmieszczone są symetrycznie biforyjne otwory okienne. Elewacja frontowa boniowana, symetryczna. W środkowej części 2-osiowy ryzalit, ujęty w drugiej kondygnacji lizenami i zwieńczonymi sterczynami. Po śmierci H. Rasmussena majątek kupił Ernst Hahlweg. Następca i ostatnim właścicielem był jego syn Karl, który gospodarował w Równinie Górnej w latach 1922-1945. Po wojnie dawny majątek przejęty został przez PGR. W 2004r. dwór, po kilku latach nieużytkowania, został zakupiony przez osobę prywatną.

SAJNA MAŁA (niem. KLEIN SCHRANKHEIM)

Miejscowość została założona w I połowie XIX w. w wyniku rozpoczętych w 1821r. na terenie Prus Wschodnich reform agrarnych (separacja i komasacja), które przekreśliły pierwotny układ gruntów i spowodowały tworzenie większych gospodarstw. W przypadku omawianego majątku nastąpiło to pod koniec lat 40. XIX w., w którym były 3 domy. Początkowo wchodził w skład dóbr w Sporgeln (obecnie okolice Prawdinska w obwodzie kaliningradzkim), będącego własnością mieszczańskiej rodziny Firley. Od nich majątek kupił Albert Grams (1829-1905). Od 1871r. majątek o powierzchni 365 ha należał rodziny Grams do 1945r. Wybudował parterowy dwór, do którego dobudowano na początku XX w. piętrowe skrzydło. Po śmierci Alberta właścicielem został syn Fritz Grams, którego majątek specjalizował się w hodowli karpi i pstrąga, a przede wszystkim w hodowli koni pociągowych (tzw. remonty) przeznaczonych m.in. dla wojska. Ich stadnina uważana była za jedną z lepszych w Prusach Wschodnich.

Po śmierci Fritza majątek prowadziła wdowa Margarete Grams (1873-1945). Ostatnim właścicielem był ich syn Heinz Grams. Po 1945r. dawny majątek został przejęty przez polskich przesiedleńców, którzy utworzyli indywidualne gospodarstwa rolne.

SARKAJMY (niem. HARTELS)

Nieznana jest data powstania miejscowości, zapewne początkowo były to dwa dobra rycerskie, przekształcone w majątki ziemskie dla tworzącej się w XVI i XVII w. szlachty (prawdopodobnie od nazwiska jednego z nich pochodzi pierwotna nazwa miejscowości). W 1785r. dwa szlacheckie majątki na prawie chełmińskim liczyły 6 domów. Potem jeden z majątków przekształcono w folwark. W 1820r. majątek z folwarkiem liczył 5 domów i 40 mieszkańców, a jego właścicielami byli bracia Christian i Friedrich Perkuhn (kwatery tej rodziny, która mieszkała tam do 1945r., zachowała się na cmentarzu w Łankiejmach). W 1889r. majątek zajmował powierzchnię 166 ha, a właścicielem do 1913r. był Theodor Perkuhn. Spadkobiercą był Hans Perkuhn, a w 1922r. majątek szlachecki należał do Waltera Perkuhna, radcy w rejencji królewskiej. Od 1929r. posiadał go jego syn Bruno, kapitan w stanie spoczynku. Ostatnim właścicielem był Friedrich Joachim Perkuhn, którego majątek liczył 210 ha. Po wojnie utworzono tu wieś z indywidualnymi gospodarstwami rolnymi. Dwór rozebrano po 1945r.

SĄTOCZEK (niem. KLEIN LEUNENBURG)

Ten szlachecki folwark, podobnie jak Wetyn i Kamień, założony został w 1822r. przez Botho Wilhelma zu Eulenburg, właściciela klucza dóbr w Prośnie. Administracyjnie scalony był z folwarkiem Kamień, a ich łączna powierzchnia wynosiła 375 ha. Obydwa dzierżawił Ernst Gemmel, który w Sątoczku wybudował dwór, gdzie mieszkał ze swoją rodzi-

ną. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem, kryty dachem mansardowym. Elewacja frontowa z dwukondygnacyjnym ryzalitem na osi, krytym dachem naczółkowym. W elewacji ogrodowej zachowała się drewniana weranda z elementami oryginalnej snycerki. Po 1945r. na terenie dawnego folwarku utworzono PGR. Dawny dwór jest własnością Gminy Korsze.

TOŁKINY (niem. TOLKSDORF)

Pierwotnie była to pruska wieś Tolkynen. Nazwa pochodzi od Prusa (Mathes Tolc), który wymieniony jest w dokumencie lokacyjnym z 10.02.1364r. wystawionym przez komtura Bałgi Gottfrieda von der Linden. Obszar wsi wynosił 65 włók (1092 ha). W 1530r. z nadania księcia Albrechta wieś otrzymał Botho XI (Młodszy) Eulenburg z Sątoczna. Po jego śmierci w 1564r. właścicielem został młodszy syn, Hans Albrecht, potem Ernst (1581-1665), który był inicjatorem przebudowy pierwszej rezydencji. Na mapie miejscowości z 1650r. był to piętrowy obiekt, składający się z dwóch zespolonych budynków (tzw. dom podwójny). Projekt rezydencji wykonał Georg Müller, nadworny geometra księcia elektora. Początkowo parterowa budowla, z trójosiowym, piętrowym ryzalitem środkowym,

została w 1734r. przebudowana i wzbogacona o wysoki, mansardowy dach z użytkowym poddaszem, a w 1830r. do pałacu dobudowano późnoklasycystyczne skrzydła boczne. Po śmierci Ernsta w 1665r. właścicielami byli kolejno rodziny von der Groeben, Küchmeister von Sternberg, du Rosay, von Bonin i od 1772r. do rodu von Borcke. W 1920r. hrabina Maria Agnes von Borcke została żoną hrabiego Heinricha zu Dohna-Schlobitten, syna rezydenta pałacu w Słobitach koło Pasłęka. Wiosną 1929r. staraniem małżeństwa, ostatnich właścicieli majątku o powierzchni 2140 ha, pałac został gruntownie odnowiony. Jesienią 1944r., po aresztowaniu całej rodziny za udział w ruchu antyhitlerowskim (w kościele wisi pamiątkowa tablica), pałac adaptowano na lazaret i spalono 28.01.1945r.

Mapa Tolkin z 1650r

WARNIKAJMY (niem. WARNIKEIM)

Nieznana jest data założenia miejscowości. Pierwotnie była to pruska wieś Warnicaymis na 14 włókach (235,2 ha). Nazwa pochodzi od pruskiego imienia pierwszego lokatora. Po raz pierwszy nazwa miejscowości wymieniona została w 1419r. Po wojnie 13-letniej utworzono tam majątek. Pierwszym znanym właścicielem majątku był Sigmund Daniel, były rycerz zakonny (1526r.). Kolejnym właścicielem został Wilhelm von Oppen (1556r.). Po śmierci trzech jego synowie jako spadkobiercy sprzedali majątek (1609r.) Zygmunto-
wi von und zu Egloffstein. Następcą dóbr został syn, Albrecht Ernst. Warnikajmy przez ponad 200 lat były w rękach tej rodziny, którzy wzniesli dwór. W 1830r. majątek kupił hrabia Ernst von Borcke, rezydent na Tołkinach. W 1848r. Warnikajmy otrzymała w spadku córka, Klara von Borcke, która wyszła za mąż za generała Ottona von Below. W 1902r. dobra o powierzchni 409 ha otrzymała po rodzicach Klara von Below, która w 1903r. wyszła za mąż za barona Juliusa von

Brauna (1868-1931), starostę powiatu gierdawskiego latach 1902-1922. Małżonkowie rozpoczęli przebudowę i rozbudowę całego założenia jeszcze przed wybuchem I wojny światowej (okres wojny przerwał

Rittergut Warnikeim (Ostpr.)

prace budowlane). Zgodnie z życzeniem właścicieli zabudowania majątku miały być wzorowane na średniowiecznej architekturze zakonnej. W związku z tym J. von Braun oraz Paul Engler, projektant założenia kilkakrotnie wizytował najlepiej zachowane budowle z czasów zakonnych, m.in. w Malborku czy Lidzbarku Warmińskim. Zaprojektowany przez Englera zespół zabudowań folwarcznych z reprezentacyjnym domem mieszkalnym dla właścicieli był jednym z naj-

ciekawszych kompleksowych rozwiązań architektury wiejskiej tego okresu w Prusach i już przez współczesnych nazwany był „małym Malborkiem”. W skład zabudowań folwarcznych wchodziły m.in. stajnie, obo-ry, spichlerz, wozownia, garaże, mleczarnia, kurnik, kuźnia, warsztaty rzemieślników, domy dla nadzor-ców. Wpleciona w ciąg muru obronnego okalającego zabudowania okrągła baszta przeznaczona była na chłodnię, w której wśród nagromadzonego zimą lodu

przechowywano zapasy żywności. W sąsiedniej, kwadratowej baszcie zainstalowano pompę motorową, tłoczącą wodę dla całego założenia. Budowę domu mieszkalnego stanowiącego główną część projektu rozpoczęto w 1918r., a ukończono w 1924r. Budynek ten to dowolnie potraktowany wzór regularnego planu zamku zakonnego. W głównym skrzydle, będącym fasadą budowli, znajdowało się reprezentacyjne wejście na osi, stylizowane na bramę wjazdową zamku. Do budynku przylegały trzy równej wysokości kwadratowe wieże, a w czwartym narożniku - cylindryczna 20-metrowa wieża pełniąca funkcję wieży ciśnień, w której znajdował się zbiornik na wodę. Koszty związane z budową nowych zabudowań folwarcznych i reprezentacyjnego domu mieszkalnego przerosły możliwości finansowe rodziny. W 1930r. przeprowadzono przymusową licytację majątku. Nowym właścicielem zostało Wschodniopruskie Towarzystwo Ziemskie.

Nie znaleziono chętnych do kupna budynku mieszkalnego, bowiem potencjalnych nabywców zniechęcały duże koszty utrzymania. Dlatego też zdecydowano się na rozbiórkę domu. Powiadomiona o tym Klara von Braun (mąż zmarł w 1931r.) mieszkająca wówczas w Rastenburgu/Kętrzynie przy Kaiserstrasse 6 (ob. Sikorskiego 30), podjęła starania mające na celu zachowanie w całości zabudowań folwarcznych z domem mieszkalnym. Interwencja u Richarda Dethlefsena, ówczesnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich w Królewcu spowodowała jedynie krótkotrwałe wstrzymanie prac. Z uwagi na to, że budowla ta nie miała charakteru zabytkowego, mimo licznych publikacji prasowych, rozbiórkę obiektu ukończono w 1934r. Do 1945r. na resztkach rozparcelowanego majątku gospodarzyło czterech rolników. Po wojnie utworzono PGR. Obecnie zespół jest własnością prywatną.

WETYN (niem. WETTIN)

Początkowo folwark założony w 1822r. przez Botho Wilhelma zu Eulenburg (1778–1865), właściciela dóbr w pobliskiej Prośnie. W wyniku rozpoczętych na terenie Prus Wschodnich reform agrarnych (1821r.) z obszaru wsi Kałwagi, a także własnych dóbr Prosny wydzielono tereny, gdzie powstał folwark w Wetynie, a także w Kamieniu i Sątoczku. Wszystkie te folwarki zostały wydzierżawione, w tym przypadku byli to członkowie rodziny Krause, którzy gospodarzyli tam przez trzy pokolenia, aż do 1945r. Założyciel i właściciel folwarku nadał mu nazwę na pamiątkę szlacheckiej rodziny Wettin z Saksonii, z którą rodzina zu Eulenburg była blisko skolięgacona (z tego rodu pochodzili np. dwaj królowie

polscy August II Mocny i August III). W 1899r. dzierżawcą folwarku o powierzchni 210 ha był Heinrich Krause, który zbudował dwór. Był to obiekt parterowy z użytkowym poddaszem, z wysuniętymi ryzalitami na skrajach w elewacji frontowej oraz z centralnie usytuowaną wystawką i pozornymi ryzalitami w elewacji ogrodowej. Elewacje pozbawione były wystroju architektonicznego, naroża elewacji ujęte stylizowanymi pilastrami zamkniętymi gzymsem odcinkowym. Ostatnim do 1945r. dzierżawcą był Gustaw Krause. Po wojnie z obszaru dawnego folwarku powstało kilka indywidualnych gospodarstw rolnych. W dworze mieszkali dwie rodziny. Kilka lat temu dwór spłonął.

Elewacja ogrodowa

GMINA RESZEL

BIEL (niem. WEISENSEE)

Są dwie wersje powstania miejscowości. Pierwsza, że założona w 1340r. jako dobro rycerskie, które otrzymał Prus Johann Wysense, a nadanie zostało potwierdzone w 1348r. Druga, z późniejszą datacją, że był to folwark wchodzący w skład majątku Mołdyty. W 1820r. szlachecki folwark liczył 4 domy oraz 56 mieszkańców, a właścicielem dóbr był Fr. von Kurowski, potem rodzina von Quassowski. W połowie XIX w. folwark wydzielono z dóbr i przekształcono w majątek rycerski o powierzchni 120 ha. Kupił go August Gosse, który figurował w wykazie majątków

z 1871r. Zbudował niewielki dwór, w którym zamieszkał z rodziną. Na początku XX w. dwór rozbudowano i zmodernizowano, dostawiając w elewacji ogrodowej ganek. Obiekt parterowy, z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej i płytkim ryzalitem na osi. Elewacje pozbawione wystroju, jedynie narożniki ujęte są w stylizowane pilastry zwieńczone sterczynami i nakryte czterosпадowymi daszkami. Potem właściciele się zmieniali i powiększali obszar majątku do 180 ha. Do 1945r. mieszkała tam rodzina Hoppe. Obecnie dwór, który został odrestaurowany, jest własnością prywatną.

CZARNOWIEC (niem. SCHWARTZENBERG)

Miejscowość powstała w II połowie XIX w. na gruntach miejskich Reszla jako wybudowania, kolonia. Pierwsza wzmianka pojawiła się w wykazach majątków w 1889r. Właścicielem była rodzina Helbing. Na początku XX w. wzniesiony został dwór. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej przedzielonej pasem klinkierowej cegły

z rębem. W środkowej części elewacji frontowej 3-osiowy ryzalit dekorowany z szczytce oryginalną snyderką. Do elewacji bocznej dostawiono drewnianą, ażurową werandę. Dwór pokryty dachem dwuspadowym z naczółkami. Potem, w 1922r. właścicielem majątku ziemskiego o powierzchni 117 ha była Maria William, której rodzina gospodarowała do 1945r. Dwór jest obecnie własnością prywatną.

ŁĘŻANY (niem. LOSSAINEN)

Wieś założona w 1359r. na polu osadniczym Lusien (Lozain Minus), a w 1391r. dwa pruskie dobra rycerskie. Brak jest informacji o historii miejscowości, którą zapewne łączyć należy z kluczem dóbr w Leginach, których właścicielami byli przedstawiciele szlacheckich rodzin, np. Oelsnitz, Helden-Gąsiorowskich. W 1820r. szlachecki majątek i wieś Łężany liczyły 9 domów i 75 mieszkańców, a właścicielem była wdowa von Helden. Potem majątek przekształcony na rycerski kupił w 1872r. Gustav Fischer (1841-1885), który postawił niewielki dwór. Po jego śmierci właścicielką majątku o powierzchni 440 ha, była Ella Fischer z domu Jachmann (1848-1934). Po zakończeniu kariery wojskowej, właścicielem Łężan został ich syn, kontradmirał Reinhold (1870-1940), który w 1910r. wraz matką otrzymał tytuł szlachecki von Fischer - Lossainen. Pierwszą żoną Reinholda była Edith

z domu Rath (1881-1922), a od 1931r. Nora z domu Myller von Rautenfels (1894-1945). Nieopodal dworu, wybudowano w latach 1900-1910 pałac w stylu neo-barokowym z mansardowym dachem i urozmaiconej bryle, z narożną, wieloboczną wieżyczką i dużą wieżą główną wtopioną w elewację zachodnią. Nad całością góruje charakterystyczna kopuła z latarnią wieńczącą wieżę. Elewacje są bardzo zróżnicowane. Jedną z nich zdobi półkolisty ryzalit zamknięty trójkątnym, wklęsło-wypukłym szczytem. Druga elewacja posiada pozorny ryzalit ze szczytem o łamanej linii i werandę z tarasem i pergolą. Okna o dekoracyjnej stolarce, rozmieszczone są niesymetrycznie. Wystrój architektoniczny dekorują boniowania, ozdobne balustrady i profilowane gzymsy. Po 1945r. całe założenie pałacowo - folwarczne zostało przejęte przez Fundusz Wczasów Pracowniczych, a od 1957r. Wyższą Szkołę Rolniczą, późniejszą Akademię Rolniczo-Techniczną w Olsztynie na ośrodek wypoczynkowo – szkoleniowy. Obecnie właścicielem jest Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

JUTRKOWO (niem. JUNKERKEN)

Nieznana jest data powstania nieistniejącej miejscowości. W 1785r. był to majątek szlachecki, który należał do klucza dóbr arystokratycznej rodziny von Borke z Tołkin. W 1820r. Jutrkowo liczyło 11 domów, a właścicielem był Moldehnke. Około połowy XIX w. majątek nabył baron von Arnim i oddał w dzierżawę. W 1871r. jego właścicielem był hrabia von Arnim, mieszkający w Naumburgu-Saale, dzierżawiony przez urzędnika Luce. W 1898r. majątek Jutrkowo, o powierzchni 472 ha, został sprzedany. Kupił go Max Möller-Holtkamp, którego rodzina mieszkała w zbudowanym, obszernym pałacu do 1945r. (po wojnie wyjechali do Argentyny, gdzie żyją do dzisiaj). Dwór został rozebrany po wojnie, a ostatnie budynki gospodarcze w latach 80 XX w.

LEGINY (niem. LEGIENEN)

Wieś założona przed 1346r. ale całkowicie zniszczona podczas najazdu wojsk litewskich. Nowa lokacja 16.06.1359r. wydana przez biskupa Jana Stryprocka sołtysovi Janowi Krempe z zadaniem zasiedlenia wsi. W XV w. jako majątek na prawie chełmińskim przeszedł w ręce rodu von Oelsnitz, potem Helden Gąsiorowskich (w kościele zachowały się dwie płyty nagrobne ówczesnych właścicieli Legin). W 1785r. szlachecki majątek, folwark i chłopska wieś liczyły 25 domów, a właścicielem był L. von Melitz, który zmarł w 1827r. Jego spadkobiercy

sprzedali dobra, które przekształcono w majątek rycerski. Nabywcą w 1854r. był August Caspar (1820-1874), który zbudował okazały dwór. Po jego śmierci majątkiem, liczącym 1193 ha (z folwarkiem Zygmuntowo i jeziorem o powierzchni 340 ha), zarządzała wdowa Antonie Caspar z domu Bourbiel (1840-1915). Spadkobiercą został ich syn Erich (1867-1934), który być może zrezygnował z prowadzenia majątku, bo w 1922r. właścicielem było Wschodniopruskie Towarzystwo Budownictwa i Osadnictwa, które przeprowadziło parcelację majątku. Powstały nowe gospodarstwa rolne. Dwór został całkowicie rozebrany w 1960r.

Dwór, stan w 1957r.

PIECKOWO (niem. PÖTSCHENDORF)

Wieś otrzymał w 1364r. Pezschen (Pecze) Rosenburger, od imienia którego pochodzi nazwa dóbr. Po sekularyzacji Zakonu, w okresie świeckiego księstwa pruskiego, wieś znajdowała się w rękach prywatnych, ale przez prawie 200 lat brak jest informacji o jej właścicielach. W leksykonie szlachty pruskiej Leopolda Ledebura jest wzmianka, że w 1727r. wieś należała do przedstawiciela rodu von Rappe. Męska linia tego rodu wymarła po 1744 r., dlatego też nastąpiła zmiana właściciela. W 1785r. właścicielem szlacheckiego majątku liczącym 20 domów był Friedrich von der Groeben, starosta rastenburski/kętrzyński w latach 1752-1763, którego rodzina od wielu lat posiadała okoliczne dobra. Potem Pieckowo zostało sprzedane i należały do Eduarda Jorka. W 1851r. majątek nabył za sumę 60 tys. talarów emerytowany prezydent rejencji gabińskiej, pochodzący ze szlachty polsko - pruskiej Gustav Reinhold Ludwig von Wienskowski gen. Saltzwedel (1808-1897), który jako wpływowy polityk przeformował budowę linii kolejowej przebiegającej przez powiat. W 1879r. obszar majątku wraz z cegielnią wynosił 911 ha. Po śmierci jego spadkobiercy sprzedali posiadłość

firmie Richter z Szamocina zajmującej się obróbką drewna. Firma ta wycięła cały las w okolicy Pieckowa. W 1907r. majątek uległ parcelacji, przeprowadzonej przez Wschodniopruskie Towarzystwo Ziemskie z Królewca. Powstała w ten sposób wieś rolnicza z zabudową kolonijną. Dwór adaptowano na zajazd należący w 1910r. do Augusta Neumanna, po 1920r. do Karla Böttchera, potem do Charlotty Germann, a w 1939r. do Richarda Bordihna. Po wojnie dawny dwór został rozebrany.

WANGUTY (niem. WANGOTTEN)

Na pruskim polu osadniczym założono wieś Wangutkaym, a obok niej 5 pruskich dóbr służebnych z obowiązkiem służby zbrojnej. Po wojnie 13-letniej dobra scalono i powstał majątek szlachecki. Pierwsze informacje o właścicielach pochodzą dopiero z XVIII w. Byli nimi członkowie rodu von Knobloch, m.in. Niklas von Knobloch, Johann Ehrhard, czy generał Dietrich Ehrhard (1693 – 1757), który miał dwóch synów Friedricha i Johanna. I to zapewne jeden z nich został właścicielem Wangut, a jego potomek – być może po zniszczeniach okresu wojen napoleońskich – majątek sprzedał. W 1820r. był nim urzędnik administracji pruskiej Gerlach. Po przekształceniu na majątek rycerski Wanguty nabyli członkowie rodziny Thiel, przedstawiciele zamożnego mieszczaństwa ówczesnego Rastenburga/Kętrzyna. W 1871r. właścicielem był Ferdinand David, którego córka Anna Thiel (1853-1932) wychodząc za mąż za Oscara Wenera (1850-1922) otrzymała w posagu Wanguty. Małżeństwo gospodarowało w tym majątku

o powierzchni 309 ha prawie 50 lat, do śmierci Oscara. Zaraz po ślubie małżonkowie przystąpili do remontu i rozbudowy dworku, który ostateczny kształt otrzymał na początku XX w. Obiekt spłonął w czasie pożaru 30 listopada 1998r. Po śmierci Oscara Wenera właścicielem majątku został Carl Frieze. Wykaz z 1932r. wskazał nowego właściciela, a był nim Franz Hildebrant. Po wojnie majątek podzielono pomiędzy 16 polskich rodzin pochodzących z Lubelszczyzny.

PILEC (niem. PÜLZ)

Nazwa wsi jest pochodzenia pruskiego i być może związana z gródkiem Pylcze. W I połowie XIV w. po zajęciu tych terenów przez Zakon gródek przekształcono w drewniano-ziemną strażnicę, o której mowa w 1369r. (castrum Piltcz). Z uwagi na fakt, że do 1374r. tereny były podległe biskupowi warmińskiemu, dlatego to on nadał 1.04.1340r. przywilej lokacyjny. Zasadźcą Pilca na 36 włókach (604,6 ha) został niejaki Burchard, który otrzymał pozwolenie na budowę młyna. Przy wsi były dwie pruskie służby rycerskie.

Po wojnie 13-letniej (1454-1466) wieś była zapewne zastawiana rycerzom zaciężnym. Z czasem obok wsi powstał majątek szlachecki, który często zmieniał właściciela. Pierwszymi znanymi byli członkowie rodziny von der Groeben (XVIII w.) z Łankiejm, potem rodu von Borcke z Tołkin (XIX w.). Według danych z 1820 r. szlachecki folwark Pülz (w wykazie podano także polską nazwę Pilec) liczył 5 domów i 96 mieszkańców. Potem został sprzedany, bo w 1871r. właścicielem był Lingenau. Kolejnym właścicielem przekształconego w międzyczasie na majątek rycerski był Adolf Balla, który posiadał areał o powierzchni 650 ha. To za jego czasów zbudowano niewielki, parterowy dwór z użytkowym poddaszem. W środkowej części elewacji frontowej posiadał pozorny, 2-osiowy ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem i sterycznami. W 1899r. pojawił się nowy właściciel. Był nim Alexander von Olszynski, który gospodarował w majątku do końca I wojny. W 1920r. nowym właścicielem części szlacheckiej Pilca był von Czarnowski. Pod koniec lat 20. XX w. majątek szlachecki został rozparcelowany przez spółkę królewską zajmującą się handlem ziemią. Dane z 1929r. wskazują resztówkę o powierzchni 120 ha. Po wojnie dwór rozebrano.

PUDWĄGI (niem. POSEWANGEN)

O historii miejscowości brak informacji w ogólnie dostępnych materiałach. Najstarsze pochodzą z II połowy XVIII w., choć sama nazwa wsi wskazuje na pruskie pochodzenie. Ówczesnym właścicielem szlacheckiego majątku był kpt. von Masenbach, który miał dwie córki. Według danych z 1785r. Pudwagi posiadał mjr. von Trötscher, a od 1820r. rotmistrz Gregorovius. W wyniku reformy agrarnej, przeprowadzonej w latach 1825-65, zmieniono status niektórych majątków szlacheckich na rycerskie. Takim majątkiem stały się Pudwagi, których właścicielem w 1871r. był Benjamin Gregorovius, pułkownik w stanie spoczynku, którego majątek wynosił 202 ha. W 1879r. właścicielem majątku rycerskiego była Amalie von Gregorovius, wdowa po pułkowniku. Spadkobiercą dóbr została panna Laura Grogrovius (1819-1908), a zarządcą majątku, starszy inspektor Alex von Pokrzywinski. Po jej śmierci Pudwagi kupił inspektor Richter. Po I wojnie nowym właścicielem został Paul Gerick, który gospodarował tam do 1945r. To on wybudował parterowy dwór kryty dachem mansardowym. Po wojnie dwór został rozebrany.

STANIEWO (niem. REHSTALL I)

Miejscowość założona została pod koniec XIX w. jako wybudowania, kolonia majątku Stąpławki. Właścicielem tego wydzielonego obszaru był Franz Haritz senior, który około 1900r. wzniósł niewielki dwór. W księdze metrykalnej parafii w Świętej Lipce po raz pierwszy dzisiejsze Staniewo, czyli Rehstall I pojawia się w kwietniu 1901r. Na mapie z 1918r. majątek ten figuruje pod nazwą Stumplack Wald (Stąpław-

ki las). Spadkobiercą majątku od 1923r. do śmierci w 1945r. był syn, Franz Haritz junior. Do dzisiaj potomkowie rodziny Haritz zamieszkują dworek. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem mieszkalnym na ścianie kolankowej. W elewacji frontowej asymetrycznie usytuowany pozorny, 2-osiowy ryzalit zwieńczony opływowym szczytem dekorowanym pionowymi lizenami, dwiema sarenkami oraz napisem 1912 (rok przebudowy).

RAMTY (niem. RAMTEN)

Brak jest informacji źródłowych o powstaniu obecnej wsi. Wiadomo tylko, że do 1772r. jako folwark był własnością biskupa warmińskiego. Po włączeniu Warmii do Prus w 1772r. i przejściu dóbr biskupich, folwark należał do domeny królewskiej. Przez kilkadziesiąt lat Ramty jako królewska dzierżawa wieczysta zmieniała swoich użytkowników pochodzących głównie z pobliskiej wsi Klewno. Byli to chłopci, którzy w wyniku rozpoczętej w 1807r. reformy uwłaszczeniowej oraz trwającej później

separacji (ustawa z 1821r.) i komasacji gruntów (lata 1846-1864) tworzyć zaczęli bogatą warstwę rolników. W 1871r. właścicielem majątku ziemskiego był Gottlieb Trenkmann. Budowę zachowanego do dzisiaj zespołu dworsko-folwarcznego rozpoczął Eduard Trenkmann, właściciel od 1879r. Dwór wybudowany został w 1898r. przez największą wtedy firmę budowlaną na terenie powiatu kętrzyńskiego. Jego nazwisko, data budowy oraz nazwisko właściciela firmy (Heinrich Modricker), wykute są na kamiennej podmurówce w prawym narożniku elewacji frontowej dworu, który przebudowany został w 1955r. Nadmienić należy, że firma Modricker działała do 1945r. (wybudowała wiele budynków, np. w samym Kętrzynie kościół św. Katarzyny w 1895r., ratusz w 1885r., budynek starostwa w 1894r., czy koszary artylerii w 1912r., obecnie budynki firmy Philips oraz wiele stojących do dzisiaj kamienic). W 1932r. majątek spadkobierców E. Trenkamna obejmował obszar o powierzchni 405 ha. Ramty w wyniku działań wojennych zostały rozszabrowane. Po wojnie powstało tam PGR, które w 1967r. przekazało dawny majątek Technikum Rolniczemu w Reszlu na szkolenia i praktyki uczącej się młodzieży. Obecnie dwór i dawny majątek jest własnością prywatną.

WOPŁAWKI (niem. WORPLACK)

Brak jest materiałów źródłowych o historii miejscowości. Założone zostało zapewne jako wieś i pruskie dobra służebne na polu osadniczym. Po wojnie 13-letniej dobra scalono i powstał majątek. W 1785r. właścicielem szlacheckiego majątku i wsi liczącej 12 domów, był szlachcic von Trzcinski. W 1820r. majątek liczył 8 domów i 86 mieszkańców, a zarządcą był urzędnik Maschke. Po przekształceniu na majątek rycerski o powierzchni 409 ha, właścicielem został Hermann Rohde (1871r.), który wznosił parterowy dwór. W 1920r. rozbudował go, dostawiając piętrową część, Ernst von Frankenberg und Proschlitz, którego herb widnieje na elewacji frontowej. Obecnie w starszej części obiektu jest pensjonat „Dwór Barocco”, a nowej części są prywatne mieszkania.

GMINA SROKOWO

CHOJNICA (niem. KNIPPRODE)

W 1912r. z obszaru miejscowości Solanka wydzielono grunty, na którym założono majątek rycerski Knipprode o powierzchni 291 ha. Pod taką nazwą pojawił się w wykazie majątków ziemskich w 1920r. Jej właścicielem był Walter Daehnke (1884-1935), który nadał nazwę swojego majątku na cześć wielkiego mistrza Zakonu, nawiązując zapewne do tradycji pochodzenia nazwy Solanki (Salzbach, od komtura Zakonu). Zbudował budynki gospodarcze i dwór, który po wojnie został przebudowany zatracając pierwotny wystrój architektoniczny. Rodzina Daehnke gospodarowała do 1945r., po wojnie utworzono tam PGR. Obecnie w dworze mieszka kilka rodzin.

SOLANKA (niem. SALZBACH)

Miejscowość założono jako wieś czynszowa w latach 1402-1410 przez komtura pokarmińskiego / brandenburskiego Markwarda von Salzbach, od którego pochodzi nazwa. Lokacja nie udała się i opustoszała wieś otrzymał w 1566r. Andreas Packmohr, nobilitowany Prus, któremu książę elektor Albrecht Hohenzollern nadał 53 włóki ziemi (890,2 ha). Potem poprzez małżeństwa lub kupna miejscowość zmieniała właścicieli, a z czasem przy wsi wydzielony został majątek szlachecki. W I połowie XVII w. Solanka była własnością szlacheckiej rodziny Schenk zu Tautenburg z Doby. W 1657r. po śmierci Wolfa Schenka zu Tautenburg, wdowa po nim sprzedała dobra leżące w Solance. Nabył je pułkownik Dietrich Johann von Meydel (pochodził z Kurlandii, był poddanym króla polskiego, łowczym Wielkiego Księstwa Litewskiego), który był żonaty z córką Johanna von Lehdorffa. Dziesięć lat później, w 1667r. dobra te kupił na prawie magdeburskim Johann Dietrich von Tettau, którego spadkobiercy jeszcze w 1711r. byli właścicielami Solanki. W 1785r. dobra (szlachecki majątek i wieś) posiadał Ernst Johann Sigismund von Boyen (1730-1806), którego bratanek Hermann budował twierdzę w Giżycku. W 1820r. Solanka wchodziła w skład dóbr Szczeciniaka, którego właścicielem była rodzina von Stutterheim. Potem w wyniku separacji i komasacji gruntów utworzono trzy majątki ziemskie, przekształcone na rycerskie. W wydany w 1871r. wykazie majątków ziemskich wymienione są nazwiska

właścicieli poszczególnych części. Streit był właścicielem Solanki A, Hellmuth – Solanki B, Töpfer – Solanki C. Potem majątki A i C zostały połączone (1879r.), a zrobił to nowy właściciel Karl Rosenow, który wybudował stojący do dzisiaj dwór, zapewne na fundamentach starszego domu. Gospodarował tam przez ponad 40 lat na areale o powierzchni 302 ha. Po jego śmierci majątkiem zarządzali wdowa Lydia i trzech synowie, którzy w 1911r. przeprowadzili remont dworu. Od 1913r. właścicielem majątku rycerskiego Solanka A i C był Ernst Kaemmerer, który gospodarował do 1945r. Natomiast właścicielem drugiego majątku Solanka B (z młynem) o powierzchni 338 ha był w latach 1899-1945 Arthur Kröck. Po wojnie utworzono tam PGR, a dwór adaptowano na mieszkania pracowników. Obecnie własność prywatna.

BRZEŹNICA (niem. BIRKENFELD)

Wieś założona w puszczy (jak nazwa wskazuje las brzozowy) około 1400r. Pierwsza wzmianka pochodzi z 13.09.1400r., kiedy wielki marszałek Zakonu zapisał miastu Gierdawy 6 włók (100,8 ha) lasów leżących przy granicy z ówczesną wsią. Po wojnie 13-letniej (1454-1466), w 1471. z rąk wielkiego mistrza Zakonu Heinricha von Richtenberga wieś otrzymał rycerz Georg von Schlieben, właściciel Gierdawy. Wieś, przy której utworzono potem majątek szlachecki, należała do tej rodziny do 1837r. Byli to m.in. Georg Dietrich I, Wilhelm I, Hans II,

czy Eustachius II (1589r.), który w 1607r. wybudował pierwszy dwór. Na mocy porozumienia, Albrecht II (1600-1656), który był polskim pułkownikiem, ustanowił w 1623r. siedzibę rodu Schlieben – Birkenfeld. Po jego śmierci, wdowa Elisabeth z domu Truchsess von Wetzhausen z Łankiejm zamieszkała w Nordenburgu (obecnie Kryłowo w obwodzie kaliningradzkim), a Brzeźnicą opiekowali się inni członkowie rodu. Spadkobiercą został jedyny syn Albrechta, Hans Dietrich Johann Theodor (1638-1695), który otrzymał tytuł hrabiowski w Wiedniu 11.01.1660r. z rąk cesarza Leopolda. Walczył pod ber-

Elewacja frontowa, stan sprzed 1945r.

Elewacja ogrodowa

łem króla polskiego, pełnił funkcję wojewody. Następcą majątku został starszy syn Ernst (1677-1741) po spłacie brata (Johann Wilhelm) i dwóch sióstr (Maria Helene i Maria Casimira Eleonore). Po epidemii dżumy w latach 1709-1711 dobra były opustoszałe. W 1723r. odbudował dobra w Brzeźnicy z pomocą króla. Po śmierci spadkobiercą został najstarszy syn Johann Casimir (1714-1786), który wybrał karierę wojskową, więc dobra zapisał żonie w testamencie. Potem majątek przejął ich młodszy syn, Adolph Friedrich (1766-1796), który wzorem ojca, też wybrał karierę wojskową. Po śmierci Adolpha dobra odziedziczył Carl Eustach Ahasverus Adolph (1792-1815). Na mocy testamentu sporządzonego 30.01.1815r. spadkobiercami zostali: cztery siostry jego matki, teść Leopold von Buddenbrock oraz dwóch kuzynów. Dobra w Brzeźnicy zostały opuszczone. W 1837r. po procesie sądowym majątek w Brzeźnicy kupił Julius Ferdinand Totenhoefer (1813-1880), syn zarządcy domeny Wandlacken (obecnie Zwierewo w obwodzie kaliningradzkim FR). Około 1850r. wybudował nowy, większy dwór w stylu neoklasycystycznym. Po śmierci Juliusa, właścicielami majątku o powierzchni 1258 ha zostali wdowa Clara i syn Karl Julius (1864-1929). Starszy Alfred otrzymał folwark Kałki, ale zmarł bezpotomnie w 1902r., więc folwark przyłączono do Brzeźnicy. Żoną Karla była Julia Siegfried (1867-1920), córka właściciela Jegławek. Małżeństwo miało 3 córki (Erna, Anna i Ilse) i syna Helmutha, który zginął w 1916r., dlatego majątek otrzymała Erna. W czasie I wojny światowej 10.09.1914r. dwór i budynki gospodarcze zostały spalone przez Rosjan. W 1915r. rozpoczęto odbudowę dworu i budynków gospodarczych, uruchamiając do tego połowę kolejki. Odbudowy podjął się Paul Korff, architekt z Laage w Meklemburgii. Najstarsza córka, Erna (1892-1983) wyszła za mąż za Martina Kocha (1886-1955), oficera piechoty. W 1920r. cały majątek przeszedł w ręce małżeństwa, którzy rozwinęli znaczącą hodowlę koni zapoczątkowaną przez Karla Juliusa, np. wałach „Gimpel”

zdołał zdobyć złoty medal na olimpiadzie w Amsterdamie w 1928r. (rotmistrz Linkenbach) i w Berlinie w 1936r. (rotmistrz Oppeln-Bronikowski). Na terenie majątku była gorzelnia, która przynosiła duże wpływy. Po wojnie utworzono PGR, od 1996r. dawny majątek jest własnością prywatną.

Elewacja ogrodowa, stan sprzed 1945r.

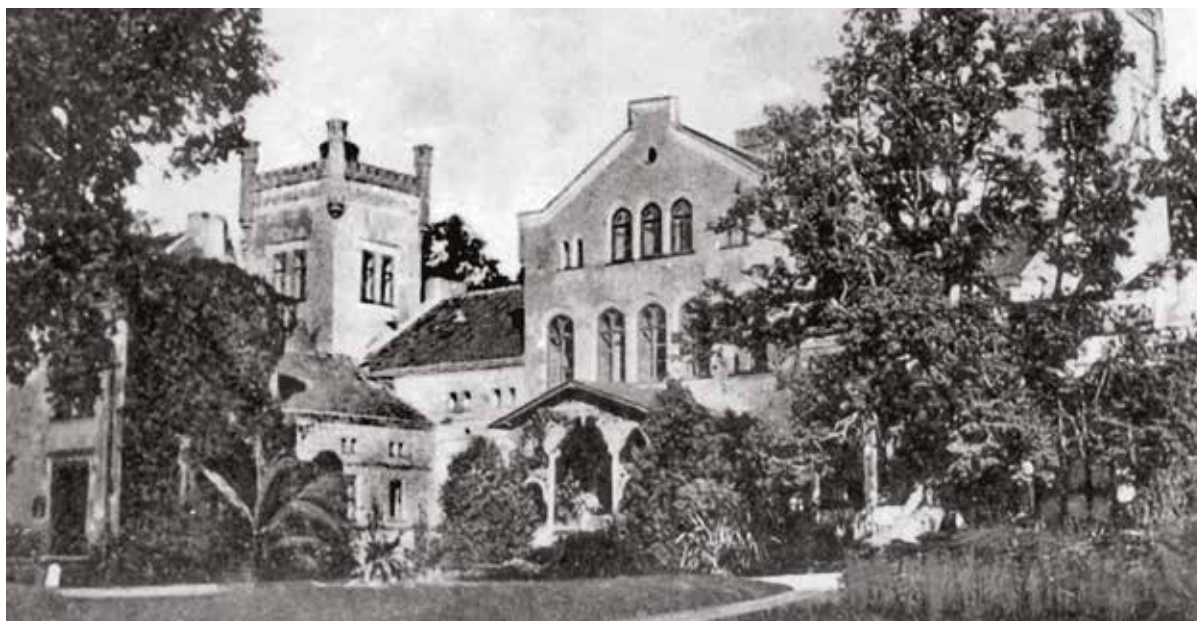
Dwór spalony w 1914r.

JĘGLAWKI (niem. JÄGLACK)

Na pruskim polu osadniczym, liczącym 60 włók (1008 ha), Zakon lokował 3.10.1422r. osiem pruskich dóbr rycerskich i jedną służbę na prawie chełmińskim, w posiadaniu niejakiego Tomasza. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) dobra scalono i nadano nobilitowanej pruskiej rodzinie von Packmohr. Dobra w Jęglawkach należały do nich do

połowy XVIII w. Pierwszy z nich to Johann (1475-1530), pan na Jęglawkach i Szczeciniaku, potem jego syn Andreas (1505-1568). Kolejnym właścicielem Jęglawek był brat Andreeasa, Christoph (1517-1584) i następni potomkowie, czyli Dietrich (1535-1592), Christoph Joachim (1584-1645), Christoph Friedrich (1635-1720). Nie zachowały się informacje kiedy wzniesiony

został przez nich dwór. Ostatnim z rodu właścicielem Jegławek był Albrecht Bernhard von Packmohr, który umiera po 1720r. Dobra przechodzą w ręce arystokratycznej rodziny von der Groeben z Łabędnika, którzy utworzyli szlachecki folwark, liczący w 1820r. 19 chałup. Po ustanowieniu majątku rycerskiego, dobra o powierzchni 628 ha kupiła w 1825r. rodzina Siegfried, która rezydowała do 1945r. Byli to kolejno: Ferdinand, Gustav, Walter i Werner. Na miejscu dworku budują w 1848r. okazały pałac nawiązujący do neogotyku

angielskiego. Obiekt o rozbudowanej bryle, z dwiema wieżami zwieńczonymi krenelażem, dostawioną od południa oranżerią, a od północy skrzydłem. Na osi korpusu w obu elewacjach 3-kondygnacyjne ryzality zwieńczone sterczynami. Różnorodne otwory okienne oraz gzymsy dopełniają całości wystroju architektonicznego pałacu. Po wojnie utworzono tam PGR, a pałac adaptowano na biura, mieszkania i pomieszczenia socjalne. Obecnie odrestaurowany jest własnością prywatną.

KAŁKI (niem. SECHSERBEN)

Folwark założony został w 1823r. na gruntach wsi Długie i podporządkowany administracyjnie do majątku w Brzeżnicy. W 1837r. folwark wraz z Brzeżnicą nabył Julius Ferdinand Totenhoefer

(1813-1880). Po jego śmierci Kałki otrzymał starszy syn Alfred, ale zmarł bezpotomnie w 1902r., więc folwark przyłączono do Brzeżnicy. To on zbudował neobarokowy pałac, spalony w czasie I wojny

Elewacja ogrodowa, stan sprzed 1945r.

światowej. Po wojnie pałac odbudowano i zamieszkała tam córka Karla i Julii Totenhoefer, Ilse z mężem Rudolfem Plock, który stał się współwłaścicielem

majątku o powierzchni 1089 ha. Po wojnie utworzono tam PGR, a pałac adaptowano na biura i mieszkania. Obecnie odrestaurowany jest własnością prywatną.

SINIEC (niem. GROSS BLAUSTEIN)

Nieznana jest data lokacji pierwotnej wsi czynszowej na prawie chełmińskim o powierzchni 50 włók (839,8 ha), a najstarsza wzmianka pochodzi z 1441r. Wieś założył prawdopodobnie Heinrich der Jüngere (Młodszy) von Plauen prokurator barciański, brat wielkiego mistrza Zakonu Heinricha der Ältere (Starszy) von Plauen, od którego mogła pochodzić początkowa nazwa miejscowości (Plawenstein, Plauenstein).

Być może jej nazwę zaczerpnięto z leżącego w lesie głazu narzutowego (niem. „Blaustein” - pol. „siny kamień”). Po wojnie 13-letniej (1454-1466) wieś o powierzchni 60 włók (1007,8 ha) i 10 włók (168 ha) lasu otrzymał od Zakonu 13.03.1469r. w dowód zasług Bernhart von Wiese (Berndt Weise). Z czasem wyodrębniono w Sińcu majątek szlachecki, który od XVI do XVIII w. miał kilku właścicieli. Początkowo byli nimi spadkobiercy B. von Wiese, w II połowie XVI w.

Dwór adaptowany na karczmę

Elewacja ogrodowa

pojawił się członek rodziny von Klingsporn, przedstawiciel szlacheckiego rodu pochodzącego z Frankonii. Najstarsza wzmianka pochodzi z 1587r. i dotyczyła Hansa. Najbardziej znanym był pułkownik Johann von Klingsporn, który brał udział w II wojnie polsko-szwedzkiej w latach 1655-1660. W 1685r. majątek odziedziczyła córka Anna Katharina, która była żoną barona Georga Adolfa von Micrandera, a po jego śmierci majątek wrócił do rodziny von Klingsporn (do 1750r.). Kolejnymi właścicielami była rodzina von Buddenbrock, a w 1803r. od Dietricha Ludwiga von Buddenbrock kupił gen. Hans Karl Friedrich Franz von Below (1764-1840). Przekształcony na majątek rycerski Siniec kupił w 1826r. za 40.000 talarów Ferdinand August Ludwig Langenstrassen (1799-1862), urzędnik z Dolnej Saksonii, który rozbudował dwór. Następcy Ferdinanda gospodarzyli na areale 1357 ha do 1945r. Byli to kolejno: Edwin I (1834-1886), Edwin (II) Friedrich (1874-1930) i Frank Joachim (1905-1987). Członkowie rodziny wnieśli duży wkład w rozwój rolnictwa i oświaty rolniczej na tych terenach. Jednak kryzys gospodarczy w II połowie lat 20. XX w. spowodował stopniowy upadek majątku. W 1932r. majątek został przejęty przez Wschodniopruskie Towarzystwo Rolnicze, które dokonało parcelacji. W tym samym

roku teść Franka Joachima, Adolf Gramberg, który był właścicielem rastenburskiego młyna i zespołów zbożowych, wykupił z masy upadłościowej cegielnię z częścią ziemi i wybudował nowy dom. Natomiast dwór adaptowano na karczmę z zajazdem. Nabył go Georg Trüb (1882-1945), z Radziej. Po wojnie część dworu przebudowano i adaptowano na hotel robotniczy pracowników pobliskiej cegielni, a w latach 70. na mieszkania.

KOLKIEJMY (niem. KOLLKEIM)

Pierwotnie była to wieś pruska na 6 włókach, nadto 5 pruskich dóbr rycerskich z obowiązkiem służby zbrojnej. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) scalone dobra otrzymali członkowie nobilitowanej pruskiej rodziny von Packmo-
hr, m.in. Christoph (1517-1584) i jego spadkobiercy

Dietrich (1535-1592), Christoph Joachim (1584-1645), Christoph Friedrich (1635-1720). Po 1720r. umiera Albrecht Bernhard i dobra przechodzą w ręce arystokratycznej rodziny von der Groeben. W 1825r. Kolkiejmy nabyła rodzina Siegfried, której poszczególni członkowie zbudowali w Jegławkach i Skandławkach nowe rezydencje pałacowe. Zaś w Kolkiejmach utworzyli folwark o powierzchni 320 ha, który wchodził w skład majątku Jegławki. W 1913r. folwark w Kolkiejmach przekształcono w majątek. Właścicielem jego był Georg Siegfried, który zbudował dwór. Obiekt dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, kryty w części mansardowym dachem. Elewacja frontowa niesymetryczna z półkolistą werandą, wspartą na dwóch kolumnach. Po wojnie utworzono tam PGR, a dwór adaptowano na mieszkania. Obecnie jest własnością prywatną.

ŁĘKNICA (niem. LÖCKNICK)

Pierwsza wzmianka pochodzi z końca XIV w., kiedy wielki mistrz Zakonu nadał 12 włók (201,5 ha) Prusowi Thile Lenicken, od którego pochodzi nazwa miejscowości. W 1492r. w dowód zasług 15 włók (251.9 ha) otrzymali zaciężni rycerze, bracia von Schlieben. Ten szlachecki ród posiadał dobra w Łęknicy do końca XVIII w. W 1769r. z części wsi na prawie chełmińskim wydzielono folwark, który wchodził w skład dóbr Wandlacken (obecnie Zwierowo w obwodzie kaliningradzkim FR), należących do rodu von Schlieben. W 1772r. był to folwark królewski Loecknincken o powierzchni 10 włók i 15 mórg (283 ha). Dziedzicznym dzierżawcą był Graape, który w 1785r. wyjechał do Polski, ale została żona i dwie

córki (po powrocie zamieszkała w Srokowie). W 1786r. dzierżawcą Loekenigken był Lorenz Fuchs, któremu od pioruna spłonęła cała zabudowa (dom, 2 stodoły i spichlerz), ale odbudował. W 1795r. dzierżawcą był George Stoff. W 1797r. folwark kupił Hoffert, a od 1800r. właścicielami została rodzina Schadow, która wzniosła dwór. Z tego folwark jako dzierżawa wieczysta miał 6 domów i 62 mieszkańców. W 1864r. Carl Schadow jako właściciel majątku, przekształconego na rycerski, wydzierżawił dobra za 414 talarów. Dzierżawcą był Julius von Zaborowski z pobliskiego Mintowa, którego żoną była córka Carla, Amalie Berta Schadow (1830-1881). Jedną z ich córek, Clara von Zaborowski (1857-1925) wyszła za mąż (1880r.) za Oskara Bredschneidera, właściciela Wikrowa. Małżeństwo zamieszkało we dworze w Wikrowie, zaś Łęknice wydzierżawił Thimm, który w 1903r. kupił majątek od syna Oskara, Wernera (1885-1945). W 1922r. rycerski majątek Łęknica liczył 240 ha. W 1929r. Werner sprzedał Łęknice i zamieszkał w Wikrowie. Majątek Łęknica został rozparcelowany i powstały nowe gospodarstwa, a na resztówce gospodarował Otto Bohl, który mieszkał we dworze od 1932r. do 1945r. (także rodziny Poellwik i Thulke). Dwór został zapewne zniszczony w 1945r., a w 1947r. do opustoszałej wsi przesiedlono w ramach akcji „Wisła” ukraińskie rodziny.

KĄTY (niem. LANGENECK)

Pierwotnie folwark powstały na wydzielonych gruntach w zachodniej części majątku Siniec. Założył go pod koniec lat 40. XIX w. Ferdinand August Ludwig Langenstrassen (1799-1862), który nabył Siniec w 1826r. Nazwa jest zbitką pierwszego członu nazwiska (Langen) i lokalizacji folwarku (Ecke – narożnik, kąt). Po wykarczowaniu lasu w tym narożniku majątku rozpoczął budowę obiektów, tj. czworaki, stodoły (1849r.), kuźni, stajni (1859r.), a następnie rozpoczął etapami budowę dworu. Pierwsza budowla była wielkości wschodniego skrzydła dworu z częścią ryzalitu. Być może na początku zamieszkali tam dwaj synowie właściciela. Pewne jest, że w 1878r. mieszkał Friedrich, starszy syn Ferdinanda (młodszy Edwin w Sińcu). W 1862r., kiedy zmarł Ferdinand, starszy syn Friedrich miał 29 a młodszy Edwin 28 lat, ale żaden z nich nie był żonaty. Oficjalny podział majątku między braćmi nastąpił w 1868r, kiedy Edwin ożenił się z Lucie

Stabbert. Tego roku Friedrich oficjalnie przejął folwark, któremu nadaje nazwę Langeneck z obszarem 275 ha. W 1870r. rozbudował dwór o zachodnie skrzydło, nadając mu symetryczny wygląd od frontu. Z czasem dobudował parterową dobudówkę. Po śmierci Edwina w 1886r., Friedrich przejmuje zarządzanie całym majątkiem Siniec do czasu osiągnięcia pełnoletności bratanków Kuno i Edwina II. Po śmierci Friedricha, folwark Kąty został wydzielony w 1905r. i wystawiony na sprzedaż jako majątek rycerski, który kupił Karl Rudatis. Trzy lata później Kąty kupił dzierżawca pobliskiego Sińczyka John Hasford, który zmarł w 1911r. Wdowa po nim, Elisa Hasforf, sprzedała w 1913r. majątek, który kupił Carl Zeihe. W 1933r. majątek nabył Ernst Menzel, a po jego śmierci w 1940r., majątek odziedziczyli wdowa Margarete i synowie Karl-Heinz i Günther, który zginął w 1943r. Po wojnie powstał tam PGR, a w dworze były mieszkania. Obecnie dwór jest własnością prywatną.

SKANDŁAWKI (niem. SKANDLACK)

Nieznane są początki miejscowości. Zapewne na polu osadniczym Skande założono kilka pruskich dóbr rycerskich z obowiązkiem służby na rzecz Zakonu. Po wojnie 13-letniej dobra scalono i powstały w ten sposób majątek nadano rodzinom szlacheckim. Byli wśród nich m.in. przedstawiciele rodów von Packmohr, Buddenbrock, czy von

der Groeben z Łabędnika, którzy w XVIII w. utworzyli tam folwark. W 1825r. Skandławki kupiła rodzina Siegfried, wraz z Kolkiejmami, Suchawą i Jegławkami, gdzie ustanowiła główną rezydencję. Folwark Skandławki przekształcono na majątek rycerski o powierzchni 506 ha. W 1844r. rodzina wybudowała późnoklasycystyczny dwór, który w niezmienionej formie zachował

Elewacja frontowa, sprzed 1945r.

Elewacja ogrodowa, stan obecny

się do dzisiaj. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej. Na skrajach elewacji piętrowe ryzality zwieńczone frontonem. Wszystkie elewacje zdobione profilowanymi gzymsami. Na osi elewacji frontowej portyk, a elewacji ogrodowej weranda. Do elewacji bocznej południowej dostawiona

oranżeria, obecnie wymurowana. Najdłużej z rodziny Siegfried rezydował Max, radca rolnictwa w rejencji królewieckiej. Po jego śmierci w 1927r. właścicielką majątku do 1945r. była Gertruda Siegfried. Po wojnie utworzono PGR, a dwór adaptowano na biura i mieszkania. Obecnie własność prywatna.

Elewacja ogrodowa, sprzed 1945r.

WIKROWO (niem. WICKERAU)

Pierwszym lokatorem po 1403r. był Tomasz Wickersau, od którego nazwano miejscowość. Było tu pruskie dobro służebne z obowiązkiem służby konnej w zbroi na wezwanie dowódcy zamku barciańskiego. Niebawem powstały tu dwa dalsze dobra na prawie chełmińskim z obowiązkiem służby rycerskiej, których właścicielem był Prus Jorge Clugene. Po wojnie 13-letniej (1454-1466) dobra scalono w jeden majątek, który otrzymał zaciężny rycerz Hans Clausene. W wykazach z 1587r. był nim Wolff Frobener/Fröbner na 17 włókach (285,5 ha). W 1875r. majątek z folwarkiem liczącym 6 domów posiadał tajny radca von Elditten. W 1820r. właścicielem majątku, liczącego

11 domów, był Christian Stadie, urzędnik państwowy. W II połowie XIX w. majątek rycerski o powierzchni 390 ha (w tym 78 ha lasu) kupił Ernst Bredschneider, który jeszcze gospodarował w 1889r. To on wybudował dwór, w którym zamieszkała rodzina i spadkobiercy. Był to obiekt parterowy z użytkowym poddaszem, kryty dachem mansardowym z naczółkami. Na osi elewacji frontowej znajdowała się 3-osiowa facjata, tworząca nad głównym wejściem ganek. Następcą majątku został syn Ernsta, Oskar, który w 1880r. ożenił się z Klarą von Zaborowski (1857-1925), córką Juliusa z Mintowa, dzierżawcy Łęknicy. Oskar gospodarował w Wikrowie do 1913r., po nim jego syn Werner (1885-1945), który przejął majątek niedługo po ślubie (1912r.) z Alice Rittmeister (1888-1945) z Hamburga, wykształconą córką bogatego kupca. Po powrocie Wernera z frontu I wojny światowej oraz jego żony z Hamburga wraz z czwórką dzieci, w latach 20. w okresie kryzysu gospodarczego produkowali masło i twarogi, które sprzedawali w Berlinie (mleczarnia mieściła się w piwnicy dworu). Po wojnie utworzono tam PGR, a dwór został całkowicie przebudowany i pozbawiony oryginalnego wystroju.

SZCZECINIAK (niem. STETTENBRUCH)

Do początku XVI w. były tu nieużytki zwane Bruch, które 27.05.1566r. otrzymał wraz z innymi dobrami od księcia Albrechta, Andreas von Packmohr. Z czasem na nieużytkach założono wieś, z której wydzielono potem majątek szlachecki. Sto lat później, Marta von Packmohr wniosła w wianie ślubnym majątek Szczeciniak, wychodząc za mąż za Daniela Friedricha von Queis. Dobra dziedziczył ich syn Johann Dietrich (1674-1733), a ostatnim właścicielem był Julius von Queis, który zmarł w Szczeciniaku w 1769r. i na nim wygasła linia tego rodu. Kolejnym właścicielem majątku był major Ernst Johann Sigismund von Boyen (1730-1806), który posiadał

pobliską Solankę. W 1820r. majątek szlachecki miał 7 domów, a właścicielem był Friedrich Wilhelm von Alt-Stuttenheim (1787-1860), pan na Abbarthen (obecnie Prudy w obwodzie kaliningradzkim). W okresie reform agrarnych majątek przekształcono na rycerski i w 1868r. kupił go Otto Wessel, którego rodzina gospodarowała na tym terenie aż do 1945r. To on zbudował dwór, który rozebrany został po II wojnie światowej. Był to obiekt parterowy z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej. Elewacja frontowa symetryczna dekorowana profilowanymi gzymsami. Na osi znajdował się płytki ryzalit i dostawiona weranda. Spadkobiercą od 1889r. został syn Kurt, którego majątek liczył 607 ha. Po jego śmierci w 1927r. majątkiem rycerskim do 1945r. zarządzała wdowa Hildegard Wessel (1880-1961) wraz córkami Irmgard Willecke i Margarete Himer. Ta druga była żoną oficera i dyplomaty (był m.in. attaché wojskowym ambasady Niemiec w Warszawie od 10.11.1938r. do 9.09.1939r.), generała Kurta Himera. Z tego związku urodził się w 1926r. Harald Himer, który po śmierci matki w 1943r. był współwłaścicielem majątku. Po wojnie utworzono tam PGR, a na miejscu rozebranego dworu zbudowano przepompownię.

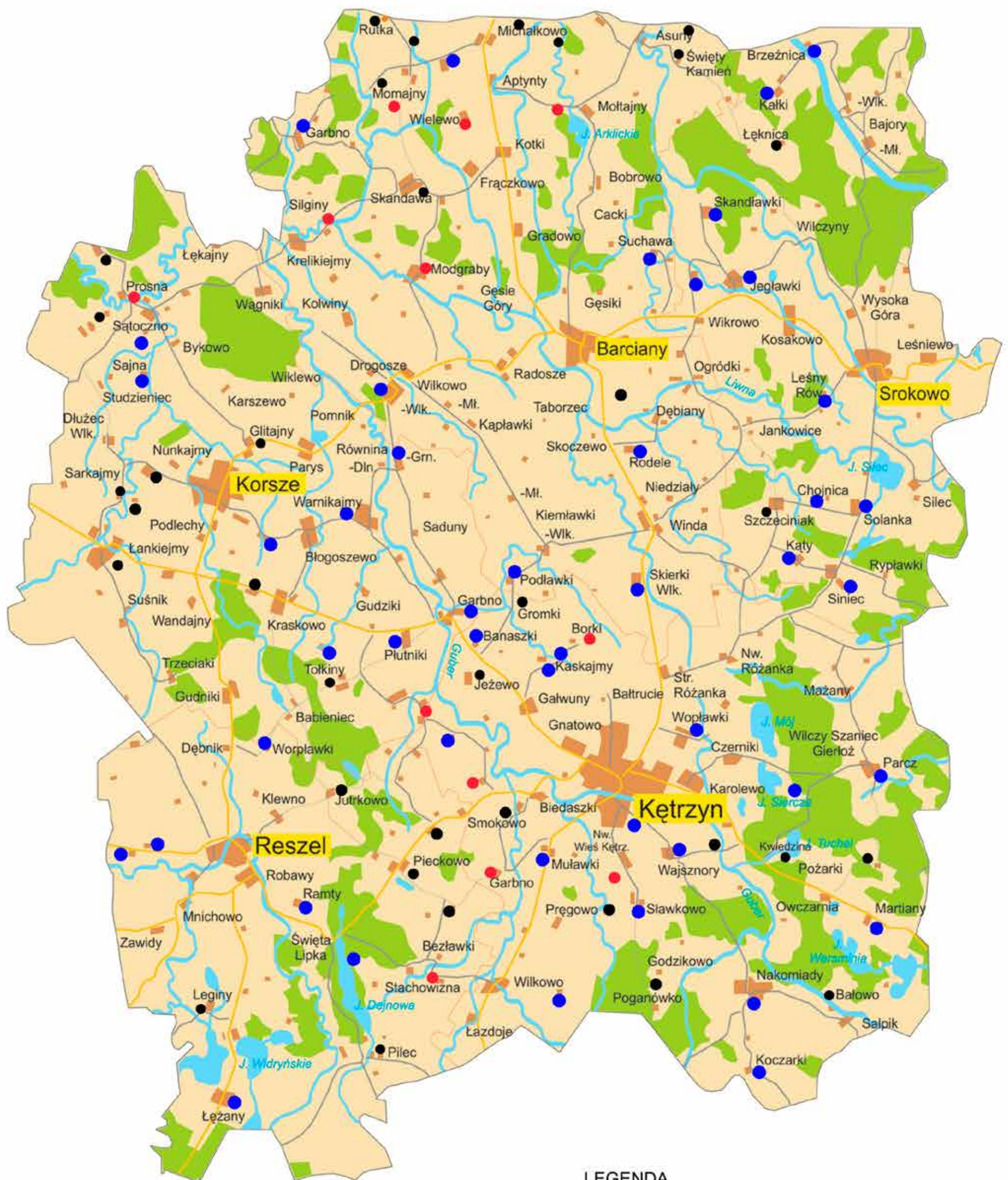

ZŁOTE POLE (niem. IVENHOF)

Pierwotnie były to tereny położone na południowy zachód Srokowskiego Przedmieścia (ob. ul. Barciańska w Srokanie). W 1867r. gospodarstwo o powierzchni 75 ha kupił Karl Bartel, który w Srokanie posiadał garbarnię. Był przedstawicielem mieszczańskiej rodziny osiadłej w Srokanie od kilku pokoleń. Znajdująca się w pobliżu zakupionego gospodarstwa zalesiona góra Iven, miejsce osady obronnej z okresu wczesnego średniowiecza, nadała nazwę gospodarstwu Ivenhof. Po śmierci Karla 17.04.1885r. gospodarstwo odziedziczył syn Bernhard, który drogą zakupów powiększył majątek do powierzchni 240 ha. Po ślubie w 1896r. wybudował dwór, a nazwisko Bartel wykuł w kamiennym cokole

budynku. Obiekt parterowy z użytkowym poddaszem na ścianie kolankowej, z dobudówką. Elewacja frontowa symetryczna, na skrajach stylizowane pozorne ryzality ujęte w profilowane pilastry zwieńczone sterczynami. Elewacja boniowana, dekorowana profilowanymi gzymsami, a nad wejściem stylizowany, biforyjny otwór okienny. Bernhard Bartel wybudował także pozostałe budynki mieszkalne i gospodarcze, te ostatnie musiał po raz wtóry odbudować, ponieważ w 1914r., podczas działań wojennych, podpalili je Rosjanie. W akcie notarialnym z 13.06.1929r. Bernhard zapisał jako spadkobiercę swojego syna Ernsta, który był od 1936r. ostatnim właścicielem majątku. Obecnie dwór jest własnością prywatną.

ROZMIESZCZENIE DWORÓW I PAŁACÓW PRZEDSTAWIONYCH W ALBUMIE

BIBLIOGRAFIA

Bachor O. B. - *Der Kreis Gerdauen. Ein ostpreussisches Heimatbuch*, Würzburg 1968.

Dehio G. - *Handbuch der Kunstdenkmäler West- und Ostpreussen* (Bearbeitet von Michael Antoni), München-Berlin 1993.

Eulenburg S. - *Die Eulenburgs. Geschichte eines ostpreussischen Geschlechts*, Lindau 1948.

Familie de Fresin, [w:] Alpreussische Geschlechterkunde Familienarchiv (skrót - APG FA), Bd. 22, Hamburg 2000, s. 109-118.

Gemeindelexikon für die Provinz Ostpreussen, Berlin 1898.

Glass P. - *Der Kreis Sensburg*, Würzburg 1960.

Goldbeck J. F. - *Vollständige Topographie des Königreichs Preussen. 1. Theil, welcher die Topographie von Ost-Preussen enthält*, Königsberg-Leipzig 1785, Nachdruck Hamburg 1967.

Grenz R. - *Der Kreis Rastenburg. Ein ostpreussisches Dokumentarwerk*, Marburg 1976.

Górski K, Arsyński M. - *Barciany. Dzieje zamku i ziemi do połowy XV wieku*, Olsztyn 1967.

Güter-Adressbuch für die Provinz Ostpreussen, Leipzig 1913.

Handbuch des Grundbesitzes im Deutschen Reiche... Lieferung Provinz Ostpreußen, Berlin, November 1879.

Hübner M. - *Das Herz Preussen. Das Bartnerland im Rahmen der preussisch-deutschen Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Oberschleissheim 1994.

Kętrzyn. Z dziejów miasta i okolic (red. A. Wakar), Olsztyn 1978.

Landwirtschaftliches Adressbuch der Dömanen, Rittergüter, Güter und Höfe in der Provinz Ostpreussen, B.III, Leipzig 1932.

Licharewa Z. - *Kętrzyn. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1962, s. 100-106.

Lorck C. - *Ostpreussische Gutshäuser*, Kitzingen/Main 1953.

Niekammer's *Landwirtschaftliches Güter-Adressbuch*,

Provinz Ostpreussen, B.III, Leipzig 1922.

Niekammer's *Landwirtschaftliche Güter-Adressbücher Band III. Landwirtschaftliches Adressbuch der Domänen, Rittergüter, Güter und Höfe der Provinz Ostpreußen*, Leipzig 1932.

Ostpreussisches Güter-Adressbuch, Stettin 1909.
Parey's *Handbuch des Grundbesitzes im Deutschen Reiche vollständiges Adressbuch sämtlicher Rittergüter, Güter und grösseren Höfe mit Angabe...*, Berlin 1929.

Przybytek R. (bearb.) - *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens. (Nazwy miejscowe pochodzenia bałtyckiego w południowej części Prus Wschodnich)*, Stuttgart 1993.

Rund um die Rastenburg (półroczniki), 1968-2019 Wesel

Skopnik H.-E. - *Die Geschichte der Rittergüter Glittehnen - Ostpreussen*, Königsutter 1999.

Trautmann R. - *Die altpreussischen Personennamen*, Göttingen 1925 (wznowienie w 1974r.).

Vogel K. - *Orte, Wohnplätze und ihre Einwohner 1772-1876. Amt Rastenburg*, Hamburg 1984.

Vogel K. - *Amt Barten. Orte, Wohnplätze und ihre Einwohner 1774-1819. Zusammenfestellt nach den Prästationstabellen des Domänen-Amtes Barten*, Hamburg 1980.

Wald S. G. - *Uebersicht der Topographisch-statistische des Regierungs-Bezirks Verwaltungsbezirks des Königlichen Preussischen Regierung zu Königsberg in Preussen*, Königsberg 1820.

Wagner W. D. - *Kultur im ländlichen Ostpreußen. Geschichte, Güter und Menschen im Kreis Gerdauen*, Band I-II, Husum 2008-2009.

Wakuluk L. - *Osadnictwo i sieć parafialna kętrzyńskiego okręgu prokuratorskiego w XIV-XV wieku*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 3, Olsztyn 1976, s. 375-394.

Wróblewska K. - *I zabytki maja swój los* [w:], *Ostpreussische Gutshaeuser in Polen*, (red.) A. zu Eulenburg, München 1992; zob. też Jackiewicz-Garniec M. - *Pałace i dwory dawnych Prus Wschodnich*, Olsztyn 2001.

Centrum Biblioteczno – Kulturalne
Powiatu Kętrzyńskiego
ul. Pocztowa 11
11-400 Kętrzyn

ISBN 978-83-954839-5-0

